

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

XLIX. • 2020/1.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

Tudománytörténet	(3)
Fórum	(10)
Alma mater	(40)
Szemle	(42)
Köszöntések	(65)
In memoriam	(79)
Mindenféle	(88)

NEGYVENKILENCEDIK ÉVFOLYAM
2020/1.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Bodó Sándor
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Nyomda
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

TUDOMÁNYTÖRTÉNET	3
Mód László: Emlékezés a 100 esztendeje elhunyt Kálmány Lajosra (Szeged, 2019. december 5.)	3
Gecse Annabella: A társadalom kutatója: Szabó László (Szolnok, 2019. november 14.)	5
FÓRUM	10
Konferenciasorozat a magyar néprajztudományról	10
A szerk.: A néprajztudomány helyzete és jövője I.	10
Landgraf Ildikó: A néprajztudomány helyzete és jövője II. A néprajztudomány helyzete és jövője az oktatásban	10
Sári Zsolt: A néprajztudomány helyzete és jövője III. A néprajz a magyar közgyűjteményekben	15
Cseh Fruzsina: A néprajztudomány helyzete és jövője IV. A néprajztudományi alap kutatás és hasznosítása	20
Mészáros Csaba: A néprajztudomány helyzete és jövője V. A néprajz és a társtudományok	22
Bárth Dániel: Történeti néprajz 2019-ben. A 70 éve született Kocsis Gyula emlékére (Budapest, 2019. október 10.)	26
Pál Emese: Rurális és gazdasági stratégiák a 21. században (Nagykároly, 2019. október 11–12.)	27
Beke András: Szemléletek, módszerek, intézmények a romániai magyar néprajzkutatásban (Kolozsvár, 2019. október 18.)	31
Szóke Anna: Komoly kihívások éve lesz 2020. A Kiss Lajos Néprajzi Társaság közgyűlése (Kishegyes, 2020. január 18.)	34
Örsi Julianna: Nemzedékek kulturális jellemzői (Jászberény, 2020. március 6.)	36
ALMA MATER	40
Sári Zsolt: Alkalmazott muzeológia kihelyezett tanszék a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	40
SZEMLE	42
Barabás László könyveiből	42
Deák-Sárosi László: Az otthonosság gyökerei	42
Deák Sárosi László: Ünnepeink népi színháza	46
Bodolai Gyöngyi: Népismeret, szolgálat, jövő	51
A.Gergely András: Jogi kultúrtörténet, jogi néprajz	54
Baksa Brigitta: Szép és tartalmas könyv Vankóné Dudás Julóról	61
Örsi Julianna: A Jászkunság évkönyv legújabb kötete	63

KÖSZÖNTÉSEK	65
Szulovszky János: Flórián Mária köszöntése	65
Balázs Géza: „Amiről VV tanár úr nem írt, az nem is létezik”. A 80 éves Voigt Vilmos köszöntése	68
Tomisa Ilona: Köszöntjük Fülemile Ágnes 60. születésnapján	72
Nagy Veronika: Varró Ágnes hatvanadik születésnapjára	76
IN MEMORIAM	79
Farkas Márta: Barsi Hajna emlékezete	79
Sándor Ildikó: „Táncra ítélttem magam”. Foltin Jolán halálára (Budapest, 1943. szeptember 13.–Budapest, 2019. október 27.)	82
Számadó Emese: In memoriam Horsa Istvánné Fekete Zsuzsanna	84
MINDENFÉLE	88
Borsos Balázs az MTA levelező tagja	88
A szerk.: Borsos Balázs akadémiai taggá választása és védése	88
Kiss Jenő–Kósa László–Paládi-Kovács Attila–Tallián Tibor–Vásáry István: Borsos Balázs MTA levelező taggá jelölésének indoklása	88
Magyar Néprajzi Társaság – Magyar Örökség	90
A szerk.: Magyar Örökség díjat kapott a Magyar Néprajzi Társaság	90
Filep Antal: A Magyar Néprajzi Társaság felterjesztése a Magyar Örökség díjra	91
„Így olvasunk mi!” Felhívás a IX. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra	94
Máté György: A barkók napjainkban	95

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Emlékezés a 100 esztendeje elhunyt Kálmány Lajosra (Szeged, 2019. december 5.)

Emlékülésünket a Szegedi Akadémiai Bizottság székházában tartottuk, amely a Solymossy Sándor Egyesület, a SZAB Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottság Néprajzi Munkabizottsága, a Szegedi Írók Társasága és az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék szervezésében valósult meg. A program sikeres lebonyolításához a Szegedért Alapítvány nyújtott támogatást.

Az utókor Kálmány Lajos halálozási napjaként december 5-ét tartja számon, de sokkal inkább valószínűbbnek tűnik, hogy már több napja távozott az élők sorából, amikor lakóházában rátaláltak. Móra Ferenc Szalay Józseffel, Cs. Sebestyén Károllyal és két könyvtárnokkal napokig válogatta a helyszínen a hagyatékot, ami sokkal gazdagabbnak bizonyult, mint ahogyan arra számítottak. Ortutay Gyulának és Péter Lászlónak köszönhetően életútjáról, munkásságáról sok információval rendelkezünk. Az 1940-es években Szegeden Kálmány Lajos Kör alakult, hatalmas kéziratok hagyatékából a történeti énekek és katonadalok, valamint a balladák könyv formájában jelentek meg.

A szervezőmunka kezdetén Barna Gáborral azt a célkitűzést fogalmaztuk meg, hogy a megemlékezésre elsősorban olyan szakembereket invitáljunk, akik a Kálmány-életmű vonatkozásában új kutatási eredményeket tudnak felmutatni és megosztani az érdeklődőkkel. A meghívottak köre jóval szélesebb volt, közülük azonban a szervezőkön kívül csak hárman vállaltak előadást. A megjelenteket Barna Gábor a néprajzi tanszék részéről, Diószegi Szabó Pál pedig a Szegedi Írók Társasága nevében köszöntötte. Barna Gábor bevezetőjében kiemelte, hogy Kálmány Lajos személye, munkássága erős összekötő kapocsként funkcionálhat a három ország között megosztott délvidéki magyarság körében, egyben öntudatot erősítő lehet, ahogy a pécskai Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület példája mutatja. A korabeli ideológiai elvárásoknak az 1940-es és az 1950-es években a néppel együttérző, annak érdekeiért kiálló, az egyházi vezetéssel szembeforduló pap alakja felelt meg. Kálmány személyisége azonban színesebb volt ennél a sematikus ábrázolt, s a korabeli osztályharcos logikának megfeleltetett képnél.

Az emlékülés első előadója, Miklós Péter főiskolai tanár, a Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ intézményvezetője hosszú évek óta foglalkozik Kálmány munkásságával, aki 2003-ban Makón a katolikus pap csanádpalotai éveiről önálló kiadványt is megjelentetett. Előadásában a tudós pap és a katolikus egyház kapcsolatát elemezte behatóan. Barna Gábor egyrészt a Somogyi Könyvtárban tanulmányozta a hagyatékból származó köny-

veket, másrészt Temesváron folytatott kutatásokat, ahol az egyházmegyei levéltárban áttekintett minden, Kálmány Lajos tanulmányaira, működésére vonatkozó lehetséges forrást. A dokumentumok arra világítottak rá, hogy jól végezte feladatát: keresztelt, esketett, temetett, s ellátta az ezzel kapcsolatos adminisztrációt. Kiterjedt levelezést folytatott több hazai és néhány külföldi tudóssal, részben szakmai kérdésekről, nagyobb részben pedig könyvek beszerzéséről, illetőleg könyvkiadással kapcsolatos ügyekről. Beszédes Valéria a szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézet nyugalmazott néprajzkutatója egy nagyívű áttekintés keretében a vajdasági folklórkutatásban Kálmány Lajos és Borbély Mihály kultuszát elemezte. Nem győzte hangsúlyozni, hogy bizonyos értelemben a vajdasági folklórkutatás a tudós pap koptas reverendájából bújik elő. Forrai Ibolya a Néprajzi Múzeum nyugalmazott munkatársa nem tudott személyesen jelen lenni az emlékülésen, előadásának írott változatát Barna Gábor olvasta fel a jelenlévőknek, ami a hagyaték Budapestre került részének sorsával, illetve az alföldi gyűjtés kiadásának körülményeivel foglalkozott. Hagyatéka a Néprajzi Múzeum Kézirattárának mind a mai napig az egyik legértékesebb és legkeresettebb forráscsoportja, a Szeged környéki, dél-alföldi népköltési gyűjtéseit, munkáit tartalmazza. Előadónk fontosnak tartotta kiemelni, hogy a hagyaték sorsát alapvetően befolyásolta a néprajzi érdeklődés alakulása, a közgyűjtemény sorozatos költözései, a személyi és anyagi feltételek, közvetve még a politikai események is hatással voltak rá. A délelőtti program utolsó előadója Mód László volt, aki a digitalizált sajtótermékek segítségével próbálta nyomon követni az életút egyes állomásait, szakaszait.

*Simon András a beszédét tartja Kálmány Lajos mellszobránál
(Fotó: Nagy Gábor)*

Az előadások után következett Kálmány Lajos mellszobrának megkoszorúzása a Dóm téri Pantheonban, ahol Simon András, a szegedi néprajzi tanszék vezetője és Szikszai Zsuzsanna, a makói József Attila Városi Könyvtár és Múzeum igazgatója idézte fel a tudós pap munkásságát, életútját. A megemlékezés zárásaként a résztvevők átvonultak a Somogyi Könyvtárba, ahol az évforduló alkalmából *Az utolsó magyar sámán* címmel időszakos tárlat nyílt. A könyvtár helyismereti gyűjteményének vezetője, Kukkonka Judit és munkatársa, Csizmadia Edit kalauzolta a megjelenteket, mutatta be a kiállított dokumentumokat és könyveket.

Az emlékülésen elhangzott előadások írott változatai 2019 decemberétől havonta a *Szeged* folyóirat hasábjain látnak napvilágot, így a tudós pap munkásságára, életútjára vonatkozó legújabb kutatási eredményekkel a szélesebb olvasóközönségnek is lehetősége nyílik megismerkedni.

MÓD LÁSZLÓ

A társadalom kutatója: Szabó László (Szolnok, 2019. november 14.)

2019. november 14-én Szolnokon találkoztak a Szabó László nyolcvanadik születésnapjáról megemlékező kollégák, barátok, ismerősök – sajnos már nélküle. A 2012-ben elhunyt rendkívüli kutató hatalmas tudósi életművet hagyott az utókorra, ám egész élete során hasonlóan fontosnak tartotta azt, hogy a kutatómunka szeretetét, az örömmel végzett munka ízét fiatalabb kollégáival, egyetemi hallgatóival, közvetlen munkatársaival is megismertesse. Személyiségének hatása számukra ma is eleven. A Magyar Tudomány Ünnepe 2019-es aktualitása mellett tulajdonképpen ezért, a rá való emlékezés közös jó érzésének keresése miatt találkoztunk. *A társadalom kutatója: Szabó László* című konferencia témája hitünk szerint tökéletesen illeszkedett az országos ünnepsorozat mottójához is: *Értéktéremtő tudomány*.

A Kőrösi úti temetőbeli tiszteletadás Bodó Sándor (a Magyar Néprajzi Társaság elnöke) megemlékezésével kezdődött, majd Cservényák László (az MTA DAB Társadalom- és Történettudományi Szakbizottsága Néprajzi Munkabizottságának elnöke) szólt az emlékezőkhöz. Ezt követően a szolnoki városháza dísztermében rendezett konferencián hat előadás segítségével igyekeztünk megragadni Szabó László munkásságának legfontosabb vonásait. A konferenciát Szabó László kortársa, gyerekkori jóbarátja, tudós pályatársa, egyetemi tanár kollégája, Barta János, a Debreceni Egyetem professor emeritusa vezette le.

*Kollégák, barátok tiszteletadása Szabó László sírjánál
(Fotó: Korompai Balázs)*

*Barta János, a konferencia levezető elnöke
(Fotó: Simon Ferenc)*

Az előadások sorát Nagy Janka Teodóráé (a Pécsi Tudományegyetem Szociális Tanulmányok Tanszékének vezetője, professzora) nyitotta *A magyarországi társadalomnéprajz születése* címmel. Ez a bevezető előadás helyezte el Szabó László egyedi értelmezésű társadalomnéprajzát a magyarországi tudományban, kitért a társadalomnéprajz más, korábbi értelmezéseire csakúgy, mint a jogtörténeti kutatási előzményekre. Keményfi Róbert (a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja, Néprajzi Tanszékének tanszékvezető professzora) előadásában a nagy hatású tanár és a „*folyamatos felkészültség állapotában*” létező, állandóan terepen is mozgó kutató képét rajzolta meg. Novák László Ferenc (az MTA doktora, az egykori nagykőrösi Arany János Múzeum igazgatója), számos kutatási programban Szabó László munkatársa, a nagykőrösi konferenciák sorozatához köthető Alföldkutató program tervéről szólt, amely szintén közös vállalkásuk volt.

Berczki Ibolya emlékezik Szabó Lászlóra
(Fotó: Simon Ferenc)

A délutáni szekció első előadója, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, Berczki Ibolya középiskolás kora óta tanítványa, mintegy tizenöt évig közvetlen munkatársa volt Szabó Lászlónak. *A munka néprajza a Damjanich János Múzeumban* című előadásában az életmű egy sajátos részébe, a munkaszervezeti kutatások kereteibe ültette át a múzeumi közösség munkáit. Ratkó Lujza (a Jósza András Múzeum néprajzkutatója, a Nyíregyházi Egyetem Zenei Intézetének oktatója), a *Népművészeti örökségünk* sorozat legutóbbi, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészetét bemu-

tató kötet szerkesztője a sorozat módszertanával foglalkozott előadásában, amelynek kidolgozása nagymértékben köthető Szabó Lászlóhoz. A sorozat első darabja éppen a Szolnok megyei kötet volt 1987-ben, a legfrissebbnek pedig szakmai lektora volt Szabó László. Madaras László (a Damjanich Múzeum régésze) a magyarországi muzeológia aranykorának nevezte azt az időszakot, amely az 1970-es évekkel kezdődően, a korszak minden nehézsége ellenére rendkívüli eredményeket hozott. Az eredményesség okát abban látja, hogy a munkák nagy részét közösségként, sokszor vitatkozva, de örömmel és együtt végezték. Az előadásokhoz két felkért hozzászóló csatlakozott. Szabó Géza (a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeum régésze) a Szabó testvéreknek (László és István) már az 1980-as években megkezdett oszétiai kutatásai korukat megelőző jelentőségét emelte ki. Nagy Molnár Miklós (a karcagi Györfly István Nagykun Múzeum igazgatója) a „terepmunkás” Szabó Lászlóról szólt. Kiemelte, hogy tanáruk a tiszai vizitúrák, a Tisza 2. kutatás, a Tiszazug vizsgálata során rengeteg, akkor pályakezdő vagy egyetemista néprajzosnak teremtette meg a „gyakorlati néprajz” elsajátításának lehetőségét. Ez a módszer tulajdonképpen Györfly István és Sigurd Erixon „kutatótáborainak” folytatása volt.

*Szabó László és Szabó István domborműves emléktáblája az alkotóval,
Györfly Sándor szobrászművésznel
(Fotó: Korompai Balázs)*

A közgyűlés résztvevői

Az előadások zárásaként került sor az erre az alkalomra összeállított, *Tanulmányok a magyarrá lett jászokról* című kötet bemutatójára. Szabó László 2009 óta tervezte egy válogatás megjelentetését arról a vidékről, amelyet Szolnokra kerülvén elsőként ismert meg. A huszonnyolc tanulmányból álló terjedelmes kötet szerkezetét és a válogatást is ő állította össze, ám sajtó alá rendezését már nem tudta elkezdni. Megjelentetését 2017 decemberében határoztuk el feleségével, az időközben elhunyt Gulyás Évával. A szerkesztés munkáit – ameddig lehetett – közösen végeztük. A szöveggondozás munkáját a kötet elején felsorolt kollégák, családtagok végezték. A kötet előkészítő munkái mindannyiunknak visszaidézték a Szabó Lászlóval töltött éveket, valamennyien átértztük, mennyi mindent köszönhetünk annak, hogy ismerhettük őt.

A konferenciát Cservényák László szavai zárták. A megemlékezés utolsó „hivatalos” eleme egy dombormű avatása volt a Damjanich János Múzeumban. Györfi Sándor *Kossuth-díjas* szobrászművész alkotása a múzeum történetének két legnagyobb hatású tudós munkatársát, a Szabó testvéreket együtt örökíti meg.

GECSE ANNABELLA

* * *

FÓRUM

Konferenciasorozat a magyar néprajztudományról

A néprajztudomány helyzete és jövője I.

Az első konferenciáról *Egy számvetés kezdetén* címmel az egyik fő szervező, Borsos Balázs tollából lapunk 2019. 1. számában (35–42. old.) közöltünk beszámolót és ugyanott közzétettük Paládi-Kovács Attila *A néprajztudomány helyzete és jövője – Bevezető gondolatok és az előzmények vázlatja* címet viselő nyitóelőadását (42–49. old.) is.

A SZERK.

A néprajztudomány helyzete és jövője II. *A néprajztudomány helyzete és jövője az oktatásban*

A magyar néprajztudomány önreflexív vállalkozásának, a 2018-ban útnak indított *A néprajztudomány helyzete és jövője* konferenciasorozatnak a második rendezvényére Pécssett került sor 2019. április 2-án az MTA Néprajztudományi Bizottsága és a PTE BTK TKI Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék szervezésében. A sorozat célja, hogy láttelelet készüljön a hazai etnográfia pillanatnyi helyzetéről, intézményeinek, kutatóhelyeinek az elmúlt évtizedekben elért legfontosabb eredményeiről, jelenlegi legégetőbb problémáiról, jövőbeli lehetőségeiről, kilátásairól. Ezúttal a néprajz tanításának összetett kérdését a köz- és felsőoktatásban járták körül a résztvevők. Fontos kiemelni, hogy a tanácskozás ezúttal kizárólag a magyarországi néprajzi oktatásra fókuszált, a határon túli magyar etnográfiai tanítás kérdésével nem foglalkoztak a közreműködők.

A felvetéseiben gazdag, a résztvevőket hozzászólásra ösztönző konferencia sikeréhez jelentős mértékben hozzájárult, hogy a szervezők – Borsos Balázs és Petercsák Tivadar, az MTA Néprajztudományi Bizottsága társelnökei és Nagy Zoltán, a Pécsi Tudományegyetem BTK TKI Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék vezetője – előzetesen összeállított egy kérdőívet a felkért előadók számára, hogy az abban megfogalmazott problémakörök kapcsán mondják el intézményük, tanszékük tapasztalatait. Ez, mint egy vezérfonál

remekül irányította a megszólalókat, és az előadások nyomán kirajzolódott, hogy melyek a közös gondok, illetve melyek az egyes műhelyek speciális dilemmái.

A konferenciát Bereczkei Tamás, a PTE BTK dékánja nyitotta meg. Szólt a hazai felsőoktatást is ugyancsak érintő demográfiai helyzetről, miszerint a fiatalok aránya folyamatosan csökken a magyar társadalmon belül, illetve utalt a külföldi egyetemeken növekvő népszerűségére. Hangsúlyozta, hogy a nehézségek ellenére a Pécsi Tudományegyetem arra törekszik, hogy növelje magyar és külföldi hallgatóinak számát, de a létszámemelkedést semmiképpen sem a minőség rovására kívánják elérni, nem akarják a követelményeket csökkenteni. Borsos Balázs köszöntő szavaiban a konferenciasorozat célkitűzéseiről, az aktuális tanácskozás előzményeiről, valamint a további tervekről beszélt. Andrásfalvy Bertalan, a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék professor emeritusa pedig a mindenkori népi tudás, a tapasztalatokra épülő, generációkon át örökített gyakorlati tudás napjainkban ismét felértékelődő fontosságát emelte ki megnyitójában.

A konferencia délelőtti szekciója *A néprajz és az antropológia oktatása a közoktatásban* címen zajlott. Ahogy arra az első előadó, Baksa Brigitta, az Apor Vilmos Katolikus Főiskola tanára emlékeztetett, a Magyar Néprajzi Társaság 2008 és 2011 között három alkalommal rendezett konferenciát a néprajz iskolai oktatásának kérdéséről. Sajnos, az azóta eltelt években sem oldódtak meg a hon- és népismeret általános iskolai oktatásának legkomolyabb nehézségei: nincs elegendő, szakképzett tanár és segédanyag a tantárgy oktatásához. Az előadó áttekintést adott arról, hogy miként alakultak a néprajz iskolai tanításának keretei a legutóbbi két évtizedben. A *Nemzeti Alaptanterv*-ben 1998-ban már szerepelt mint közös követelmény a hon- és népismeret. A 2001. szeptember 1-jétől életbe lépett *Kerettanterv* alapján pedig megkezdődött az általános iskolákban az oktatása az 5. és a 6. évfolyamon évi 18 órában. Az oktatási intézmények dönthettek arról, hogy önállóan vagy más tantárgyakba integrálva tanítják-e a hon- és népismeretet. 2012-től pedig a kötelezően választható tantárgyak egyike lett az 5. évfolyamon, és népszerűségét mutatja, hogy az intézmények 47%-a választotta a lehetőségek közül. Az előadó rendkívül informatív statisztikákkal mutatott rá a tantárgy oktatásának legkomolyabb hiányosságaira, például a szakképzett tanárok hiányára. Miközben a 2001-es bevezetéstől fogva folyamatosan növekedett a tantárgy iránti intézményi elkötelezettség, a személyi feltételek biztosítása nem javult. Az Oktatási Hivatal adatai szerint 2019-ben a tantárgyat tanítóknak még mindig a 68%-a nem rendelkezett szakirányú végzettséggel és néprajzi továbbképzésen sem vett részt, 22% valamilyen szakmai továbbképzésben részesült, 5% rendelkezett néprajzos diplomával, és 5% nép- és honismerettanári diplomával. Sajnálatos módon a felsőoktatás is viszonylag lassan reagált a hon- és népismeret szaktanárok képzésének igényére (csak 2017-ben végeztek az első hon- és népismerettanárok). A tárgyat leggyakrabban történelemtanárok oktatják, de

akár fizikatanár is tarthat hon- és népismeret órákat. Problémát jelent, hogy az általános iskolák nem szívesen alkalmaznak egyetemi végzettségű pedagógust, a néprajz viszont egyetemi szak. A szakemberhiányon túl az együttműködés igénye indította el egy támogató rendszer kiépítését, amelynek keretében az arra nyitott pedagógusok tájékozódhatnak a hon- és népismeret oktatáshoz használható segédanyagokról, egymás jó gyakorlatairól, az oktatáshoz támogatást adó aktuális, szakmai rendezvényekről.

Hosszú Csabának, a pécsi Nagy Lajos Gimnázium tanárának előadása, valamint Juhász Katalin, Balogh János és Platthy István hozzászólásai a népművészeti, népzene, néptánc és tágabban a néprajzi ismeretek alsó- és középfokú oktatásáról adtak képet, a tanórákon, és a nem iskolai rendszerű keretek (amatőr együttesek, műkedvelő csoportok, szakkörök) között elsajátított tudásról, a művészeti iskolák koncepciójáról, az ott tanító tanárok képzéséről.

Veres Gábornak, az Eszterházy Károly Egyetem docensének előadása szembesítette a hallgatóságot azzal, hogy a hatvannégy magyarországi felsőoktatási intézmény több mint a felében oktatnak néprajzi, valamint kulturális antropológiai ismereteket, sokféle tantárgy és kurzus keretei között, többek között például a műemlékvédelmi szakmérnök-képzésben, a kommunikációt, a turisztikát, a médiatudományokat oktató intézményekben. Mindez jelzi, hogy az etnográfia interdiszciplináris és integratív tudományok és az élet számos területén van szükség néprajzi ismeretekre. A munkavállalási esélyek növekedésében is tükröződnie kellene ennek. Fontos volna, hogy a felsőoktatás legkülönbözőbb képzéseiben a néprajzi ismereteket minősített néprajzkutatók tanítsák, akik az etnográfiai kutatás korszerű, hiteles, legfrissebb eredményeit tudják közvetíteni a hallgatóság számára.

A konferencia délutáni szekciójában *A magyarországi felsőoktatási műhelyek helyzete és esélyei, az oktatási programok értelmezése a mai tudományos környezetben* címmel a néprajz egyetemi oktatásának kérdéseit vitatták meg a résztvevők. Az előadók problémafelvetései szervesen kapcsolódtak Keményfi Róbertnek *A néprajzi felsőoktatás jelene és jövője* című előadásához, amely *A néprajztudomány helyzete és jövője* konferenciasorozat első, 2018 novemberében tartott rendezvényén hangzott el. Keményfi Róbert statisztikai adatok sokaságával bizonyította, hogy napjainkban a néprajz szakok helyzete, különösen a vidékieké aggasztó, létezésük közvetlen veszélynek van kitéve. A kötelező középfokú nyelvvizsga 2020-ra tervezett bevezetése az egyetemre jutás alapkövetelményei közé, illetve a két emelt szintű érettségi esetleges kötelezővé tétele még inkább csökkenteni fogja a szakra jelentkezők számát. Az általa pár hónappal korábban felvázolt képet tovább árnyalták ennek az ülésnek az előadói. A hat magyarországi, néprajzi és kulturális antropológiai tanszék vezetői, tanárai (Nagy Zoltán – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Kavecsánszki Máté – DE Néprajzi Tanszék, Mohay Tamás – ELTE Néprajzi Intézet, Simon András – SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Papp Richárd – ELTE Kulturális Antropológia Tan-

szék, Kotics József ME – Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék) a következő kérdéskörök alapján adtak áttekintést tanszékük aktuális helyzetéről, lehetőségeiről:

- A tanszék pillanatnyi helyzete, esélyei, jelenlegi legnagyobb kihívása.
- Hogyan hatott az oktatás átalakulása (először az osztott képzés, majd a kompetencia alapú képzés bevezetése) a képzési programra?
  - Melyek a tanszék képzési programjának legfőbb alapelvei?
  - A néprajz szakokon hogyan látják a klasszikus, a kanonikus oktatás lehetőségeit? Mit kell emellett/ehelyett elvként meghatározni?
  - A szakma kihívásait látva, mit kell mindenképpen tanítani?
  - Szükséges-e a néprajz/kulturális antropológia oktatásának alkalmazkodnia a munkaerőpiac kihívásaihoz? Ha igen, miként?
  - A négy néprajzi tanszék együttműködésének milyenek a lehetőségei (graduális és doktori képzés)? Milyen a néprajz és az antropológia tanszékek egymáshoz való viszonya és jövője (graduális és doktori képzés)?

Elsőként Nagy Zoltán, a házigazda Pécsi Tudományegyetem tanszékvezetője adott elemző áttekintést vitaindító gondolatokat megfogalmazó előadásában a néprajz és a kulturális antropológia egyetemi oktatásának helyzetéről, amit az elmúlt évtizedekben két változás befolyásolt alapvetően. Egyrészt a 2005-ben törvénybe iktatott bolognai rendszerű képzés, aminek előkészítések nélküli, hirtelen bevezetése lehetetlenné tette az oktatás tartalmának végig-gondolását. Ennek többek között az lett a következménye, hogy a korábbi öt-éves képzés anyagát igyekeztek három évbe bezsúfolni a felsőoktatási intézmények. Másrészt a képzés alapját immáron a Képzési és Kimeneteli Követelmények határozzák meg, mely az ismeretalapú szemléletről kompetencia-alapúra tért át. Korábban az egyetemek képzési rendszere tartalmában közelített egymáshoz, ez megváltozott, mert a tantárgyszerkezet immár lazán előírt. Valamennyi néprajz tanszék alapvető kérdése, hogy mit is tanítsanak. Tudományalapú vagy gyakorlatorientált legyen-e a képzés? Mi kerüljön be a hároméves alapképzésbe és miként épüljön erre a mesterképzés plusz két éve? Jogos az az igény, hogy akár az alap-, akár a mesterképzés önállóan is értelmezhető legyen. Az biztos, hogy újra kell gondolni a huszadik század második felének erősen pozitivistá oktatási modelljét. Erre ösztönöz a néprajztudomány tárgyának 20. századi átalakulása, az antropológiai szemléletmód, az antropológiai kutatások, a kulturális antropológia mint önállóságra törekvő tudományág megjelenése, de a kompetenciaalapú képzés is. Az előadó hangsúlyozta, hogy a pécsi tanszék 1991-es alapítása óta törekszik arra, hogy az etnográfia, a folklorisztika és a kulturális antropológia azonos súllyal, terjedelemben szerepeljen a képzésben, ahogy arra is, hogy a legkülönbözőbb témákban alkalmazható elméleteket, módszereket és tudományos etikát igyekeznek elsajátíttatni a hallgatókkal. A bölcsészettudományi karokon olyan tudást, képességeket lehet megszerezni, amelyek az élet számos területén remekül alkalmazhatóak, kérdés, hogy mindezek az ismeretek összhangban

vannak-e a munkavállalási lehetőségekkel hosszú távon. A társadalom- és humántudományok napjainkban egyre gyakrabban szembesülnek a társadalmi hasznosság elvárásával. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt az igencsak aggasztó jelenséget, hogy a szakma és a társadalom széles körének néprajz, népi kultúra képe között az eltérés napjainkban egyre növekszik.

Kavecsánszki Máté, a DE adjunktusa a hallgatói utánpótlás nehézségei kapcsán szólt a BA képzésre jelentkezők számának radikális csökkenéséről, amihez a demográfiai viszonyok, a munkaerőpiac igényeinek alakulásán túl az is hozzájárul véleménye szerint, hogy a középiskolások nem találkoznak a néprajzzal, a néprajzi tudás szépségével, alkalmazási lehetőségeivel, fontos feladat tehát e korosztály érdeklődését felkelteni az etnográfia, a folklór iránt. A vitában a diákok néprajz iránti figyelemfelkeltésének lehetőségei kapcsán fogalmazódott meg az a vélemény, hogy a népművészeti mozgalomban nagy az érdeklődés, jelentős az aktivitás, ugyanakkor ez nem tükröződik az egyetemi néprajzi képzés iránt orientálódók számában, a néprajzkutatói munka iránt sajnos viszonylag szűkebb körű az érdeklődés. A debreceni Néprajz Tanszék a hasznosíthatóság érdekében az alkalmazott néprajztudományi ismeretek átadását kívánja erősíteni. Ezt a célt szolgálja a 2019-ben a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal közösen alapított alkalmazott muzeológiai képzési szakirány.

Mohay Tamás, az ELTE Néprajzi Intézetének vezetője az etnográfia kanonikus, tudományalapú oktatásának sokszínűségét, annak értékeit emelte ki. Simon András tanszékvezető pedig az egyetemi néprajzi oktatás egy nyitási lehetőségeként mutatta be a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék *Choreomundus – tánc mint tudás, gyakorlat és kulturális örökség* mesterképzési szakának beindítását. Kotics József és Papp Richárd a Miskolci Egyetem, valamint az ELTE kulturális antropológus képzésének tapasztalataival egészítette ki a hazai néprajzi tanszékek által bemutatott helyzetképet.

A néprajz egyetemi oktatásának dilemmáihoz különösen sokan szóltak hozzá. Többen is véleményt formáltak abban a kérdésben, hogy mennyire legyen ismeretközpontú vagy gyakorlatorientált a néprajzos képzés. Ha a cél elsősorban tudósképzés, akkor elegendő, ha évente 5–6 fő végez, hiszen ennél többen biztosan nem tudnak állásba kerülni. Az elitképzés ellen szól viszont, hogy a tanszékek a minél magasabb hallgatói létszám elérésében érdekeltek, valamint az is, hogy kevesen jelentkeznek a szakra, és viszonylag alacsony pontszámmal is be lehet kerülni. Vannak, akik az alkalmazott néprajzi szemlélet erősítésében látják a hallgatói létszám növelésének lehetőségét, az olyan típusú oktatásban, amely nem elsősorban kutatókat képez, hanem olyan szakembereket, akik korszerű és gyakorlatias néprajzi ismeretek birtokában tudnak pl. rendezvény- vagy programszervezői, pályázati referensi, népi játszóház vezetői munkaköröket stb. betölteni. A hozzászólók azt a témát is érintették, hogy a tananyag mennyiben fókuszáljon a múlt és mennyiben a jelen proble-

matikájára. Többen aláhúzták, hogy a jelenkutatót mindenképpen erősíteni kellene a néprajz felsőfokú oktatásában. Ennek megvalósítása talán segíthet annak a problémának az enyhítésében is, hogy a viszonylag népesebb BA évfolyamokat követően sincs elég néprajzos mesterszakos hallgató. A kortársi jelenségek vizsgálata, értelmezése iránt ugyanis erős hallgatói érdeklődés mutatkozik. Megfogalmazódott az a javaslat is, hogy habár a technokrata szemlélet ellehetetlenítette az egyetemi kissezakokat, mégis érdemes volna a kétszakos képzést visszaállítani, mert úgy szélesebb látókörű, több területen is jártas szakembereket tudna kinevelni a felsőoktatás, és talán az elhelyezkedés is könnyebb volna.

A néprajzi tanszékek között jó és hatékony az együttműködés, amit az is tükröz, hogy eddig egységesen léptek fel az akkreditációs folyamat során. Ezt a jó kapcsolatot érdemes volna kihasználni, hogy együtt kezdeményezzenek, tegyenek lépéseket a hazai néprajzi oktatás ügyében. A konferencia résztvevőjeként magam nagyon kíváncsún találnám az előadások megjelentetését, lehetőség szerint a hozzászólásokkal kiegészítve, és az így összeálló anyag kiindulópont lehetne ahhoz, hogy az MTA Néprajzi Bizottságának irányításával észrevételeket lehessen tenni, ajánlásokat megfogalmazni a tudomány- és köz- és felsőoktatási helyzetének javítása érdekében.

LANDGRAF ILDIKÓ

A néprajztudomány helyzete és jövője III. *A néprajz a magyar közgyűjteményekben*

Az MTA Néprajztudományi Bizottsága, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közösen szervezte a magyar néprajztudomány helyzetről szóló konferenciasorozat harmadik, *A néprajz a magyar közgyűjteményekben* című tanácskozását 2019. június 4-én Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban.*

A mintegy 100 résztvevőt Petercsák Tivadar, az MTA Néprajztudományi Bizottsága elnöke és Cseri Miklós mint a házigazda, Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója köszöntötte. Petercsák Tivadar kiemelte, hogy nemcsak azért fontos a tanácskozás, mert a magyarországi néprajz legközismertebb területéről, a múzeumokról szól, de a legtöbb néprajzost foglalkoztató szakágról van szó, így a közgyűjtemények helyzete, lehetőségei a teljes szakmát is érintik. A legfrissebb statisztika szerint több mint 200 fő dolgozik magyaror-

---

* Köszönöm a segítséget a cikk megírásához a kerekasztalokat vezető kollégáknak: Bereczki Ibolyának, Batári Zsuzsannának és Schleicher Veronikának.

szági közgyűjteményekben néprajzoscént, és ennél is több az etnográfus végzettséggel rendelkezők száma, de múzeumi foglalkoztatásuk alapvetően más munkakörben zajlik. Természetesen ezen néprajzos végzettségűek is végeznek érdemi muzeológusi szakfeladatot, elsősorban projektek résztvevőiként.

A Magyar Néprajzi Társaság alapításának századik évfordulója alkalmával 1989-ben Dankó Imre kezdeményezésére és Szabó László–Selmeczi Kovács Attila szerkesztésében, Szolnokon megjelent egy összefoglalás *Néprajz a magyar múzeumokban* címmel. Amikor az a számvetés készült, akkor a vidéki közgyűjtemények, a nagyobbak és kisebbek egyaránt, stabil megyei múzeumi szervezetekbe tagolt rendszerben működtek. Ennek (is) köszönhetően voltak olyan trendek, kutatási kérdéscsoportok, tudományos programok, amelyek – mérettől és státusztól függetlenül – egyaránt érintették ezeket az intézményeket. Ilyen volt a megyék népművészete sorozat, a népi vallásosság kutatása, a nemzetiségek vagy éppen néprajzi csoportok iránti érdeklődés egyaránt. 2012-ben megszűnt a megyei hálózat, települési fenntartásba kerültek a nagyobb közgyűjtemények, a kisebb tájházak és helytörténeti gyűjtemények, valamennyi jellemzően jelentős néprajzi anyaggal. Ezzel párhuzamosan pedig a két országos intézmény történetük legnagyobb projektjét, beruházását valósítja meg.

A konferencia bevezető előadását Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum és Cseri Miklós, a Skanzen főigazgatója tartotta. A közös előadás jól jellemezte, hogy a magyar néprajzi muzeológia két vezető intézménye, nemzeti közgyűjteménye – amikor e sorokat írom, már kultúrstratégiai intézménye – csak együttműködve tudja segíteni, előrevinni a néprajzi kutatás ügyét.

Harminc évvel a *Néprajz a magyar múzeumokban* című kötet megjelenése után eljött az ideje az újabb számvetésnek. Szaktudományunk három központi intézménye, az MTA BTK Néprajzi Kutatóintézete, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum szervezésében megtettük az első lépéseket az 1989-től napjainkig tartó hazai és határainkon túli néprajzi múzeumi helyzet összefoglaló igényű felmérésének és kötetbe való szerkesztésének munkálataiban. Erre a helyzetértékelésre feltétlen nagy szüksége van szaktudományunknak.

A bevezető előadás, de az egész tanácskozás és általa a magyar néprajztudomány múzeumi helyzete számos kérdést, problémát vet fel.

Milyen múzeumi megoldásokkal lehet (és szabad) napjaink aktuális/súlyos kérdéseiben útmutatást adni? Hogyan integrálható eredményesebben a hazai múzeumi közeg a szaktudományi szférához? Miként kapcsolhatók a múzeumok néprajzi gyűjteményei a jelenkori kutatási és tudományos kihívásokhoz? A digitalizáció milyen együttműködési, hálózatosodási folyamatokat generálhat? Milyen speciális állományvédelmi és nyilvántartási körülmények jellemzik a néprajzi gyűjteményeket? Milyen képzési megoldások segíthetik elő az új múzeumi munkatársak szakirányú képzéseit? Miként lehetséges a néprajzi gyűjteményekre alapuló nemzetközi együttműködések ment-

dzselni? Milyen múzeumi szerepvállalás támogatja a néprajzi gyűjtemények hosszú távú fennmaradását és fejlesztését?

A magyar néprajzi örökség és kutatás egyik legjelentősebb szegmense a muzeális néprajzi gyűjteményekben folyó munka. Az itteni alap- és alkalmazott kutatások komoly lehetőséget adnak a néphagyományban rejlő örökség mind szélesebb körben történő megismertetéséhez, de legalább ennyire fontos, hogy a kutatóintézetekben folyó elméleti kutatásokhoz és az egyetemi oktatáshoz is.

A Néprajzi Múzeum helyzetét Szarvas Zsuzsa mutatta be. Természetesen az előadás fókuszában a múzeum költözésének előkészítése állt. A Néprajzi Múzeum 2017 decemberében zárta be kapuit a látogatók előtt, de a múzeumban azóta is intenzív munka zajlik. A magyar múzeumtörténet egyik legnagyobb volumenű gyűjteményköltöztetését valósítják meg a Néprajzi Múzeumban. Több mint 250 ezer különböző méretű, korú és állagú műtárgy megmozgatásában több mint száz szakember dolgozik. Jelenleg is zajlik a gyűjtemény digitalizálása is, amely nem csak a költözés előkészítése miatt fontos, de a széles körű hozzáférés biztosítását is segíti. A Szabolcs utcai új raktárközpontban a műtárgyak igényeire szabták a tárolórendszereket, de figyeltek a hőmérséklet és a páratartalom kezelésére is, hogy ezáltal elkerülhető legyen az állagromlás és kevesebbszer legyen szükség a tárgyak restaurálására. Az új Néprajzi Múzeum állandó tárlata az intézmény saját gyűjteményén alapul majd, a kiállítás alapterülete pedig az eddigi 1200-ról 3000 négyzetméterre nő. Az állandó kiállítási terek mellett 800 négyzetmétert foglal majd el a gyerekmúzeum területe, az időszakikiállító-terek pedig további 2500 négyzetmétert tesznek ki.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum helyzetét Sári Zsolt mutatta be előadásában, amelynek középpontjában az a kérdés állt, hogy hogyan vált az alapvetően építészeti indíttatású múzeum társadalmi múzeummá. A Skanzen legfontosabb produktuma a tájegység, az állandó kiállítás. Az eredeti áttelepített, vagy hiteles másolatban felépített épületek történeti-néprajzi hitelességét erősítik a berendezések. Az épületekben kialakított enteriőrök mögött alapos, sokrétű néprajzi kutatások állnak, és ezek mindig egy adott időszakot reprezentálnak. A hazai skanzenek gyakorlata az apró részletekbe menő, aprólékosan kidolgozott, nagyon sok tárgyat bemutató, hiperrealisztikus lakásbelső, amelyek egy-egy élethelyzést jelenítenek meg, de gyakran muzeologizált változatban, melynek alapjait Szentendrén fogalmazták meg. Ma már az enteriőrök mellett a különböző interaktív elemek is elengedhetetlen részei a kiállításoknak, illetve hangsúlyozta az új kutatási irányokat, az Erdély, a diaszpóra és a 20. századi falu épületegyütteshez kapcsolódó alapkutatásokat, gyűjteményezéseket (évente mintegy 5–8000 db). Kiemelte a Skanzen társadalmi felelősségvállalási projektjeit, amelyek mögött erős alkalmazott kutatások állnak. Fontos feladata, és egyben erőssége a Skanzennek a hálózatosodás, amely nemcsak a szabadtéri múzeumokra, tájházakra, illetve a népi műemlékekre vonatkozik,

de a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságán keresztül azokra az örökségközösségekre is, amelyek már jelen vannak a nemzeti listán, vagy éppen várományosai a hazai és a nemzetközi felterjesztéseknek.

A konferencia második felében kerekasztalbeszélgetések keretében vitatták meg a résztvevők az egyes közgyűjteményi intézménytípusok helyzetét, lehetőségeit.

A vidéki múzeumok helyzetét Schleicher Veronika moderálásával Ando György (Békéscsaba), Magyarai Márta (Debrecen), Tóth Arnold (Miskolc) és Vidák Tünde (Marcali) értékelte, mutattak be különböző helyi kezdeményezéseket, példákat.

Mindannyian egyetértettek abban, hogy az új helyzet – a helyi önkormányzati fenntartás alá kerülés – kulcsfogalmai az atomizálódás és az autonómia, a kiszolgáltatottság és a kiszámíthatatlanság. Sok intézmény, főleg a kisebb (területi vagy városi múzeumok) kerültek a korábbinál lényegesen jobb anyagi helyzetbe, de a volt megyei intézmények finanszírozásában és ennek következményeként a néprajzi kutatások lehetőségeiben is léptékbeli különbségek lehetnek. A megyei hálózatok felbomlásával kiépülő szakmai autonómiák ugyanakkor egyfajta elszigetelődéssel járnak együtt: megszűntek a közös gondolkodás természetes fórumai, s az újak még éppen csak kiépülőben vannak, amelyet nem segít a generációváltás és fluktuáció, amely a néprajzos muzeológusok körében éppen végbemegy. A kerekasztal résztvevői saját tapasztalataik alapján hoztak példákat arra, hogy a fenntartónak való kiszolgáltatottság egyaránt megnyilvánulhat pozitív és negatív jelenségekben: van ahol nagy becsben tartják a múzeumaikat, támogatva a raktárfejlesztéseket, épületrekonstrukciókat, új állandó kiállítások ügyeit, s egyben megkövetelve a mindennél jellemző múzeumpedagógiai fordulatot, máshol viszont kevés figyelmet fordítanak az intézményre, szinte koloncnak tekintik őket. A beszélgetésben felhívták a figyelmet – ezt Schleicher Vera külön is kiemelte –, hogy a korán polgárosult nagyvárosokban erős a megyei néprajzi gyűjtemény, de nincs klasszikus helyi városi néprajzi anyag, amely a fenntartó városi képviselők számára értelmezhetővé tenné egy néprajzi gyűjtemény vagy egy néprajzi osztály fenntartását, miközben eszébe sem jut megkérdőjelezni a képzőművészeti, várostörténeti anyagra fordított fenntartási költségek létjogosultságát. A néprajzi gyűjtemények ebből fakadó különbségeit a debreceni, a békéscsabai és a miskolci példa is jól érzékeltette. A marcali példa viszont azt mutatta, hogy a vidéki közgyűjteményekben a múzeumi diszciplínák hagyományosan erős együttműködése kisebb, helytörténeti léptékben a mai napig működőképes és eredményes, míg a nagyobb múzeumokban – a régészetben bekövetkezett fordulatoknak köszönhetően – szinte teljes egészében felbomlott.

Megfigyelhető ugyanakkor a változások másik következményeként, hogy a hagyományos néprajzi kutatási témákkal szemben nagyobb figyelem irányulhat a múzeumot közvetlenül körülvevő lokális társadalom és annak problémái iránt, vagyis adott a közösségi múzeumi működés irányába elmozdulás

lehetősége. A kerekasztal valamennyi szereplője egyetértett abban, hogy ebben a folyamatban kulcsszerepet játszhatnak és játszanak már e pillanatban is a hagyományosan közösséggel és identitásokkal dolgozó etnográfusok. Mivel azonban valamennyi intézménytípusban kevesen vannak, és feladataik nagy részét a közönségkapcsolati munka teszi ki, ez a fordulat a hagyományos néprajzi gyűjteménygondozás, -feltárás és -gyarapítás végét is fogja jelenteni.

A szabadtéri néprajzi múzeumok helyzetéről Horváth Sándor (Szombat-hely), Kertész Péter (Ópusztaszer), Szabó Sarolta (Nyíregyháza) és Varju András (Zalaegerszeg) beszélgetett Batári Zsuzsannával.

A beszélgetés több dimenzióban járta körbe a szabadtéri gyűjteményeket: így az intézmény más intézményekkel való kapcsolatait is érintette, illetve a szakemberek személyes benyomásait arról, mik a nehézségek és kihívások a regionális gyűjteményekben dolgozók számára. Foglalkoztak azzal, milyen társadalmi funkciókat tölt be az intézmény. A beszélgetést a résztvevők által összeállított prezentáció segítette, amelyben az intézmény főbb adatai voltak láthatók (éves látogatószám, a gyűjteményben foglalkoztatott néprajzkutatók száma, időszaki kiállítások száma a 2019-et megelőző öt évben, a múzeumi porták és a kiállított műtárgyak száma, illetve a rendezvények éves száma), ez szolgáltatta az alapot a diskurzushoz. Természetesen szó esett a nehézségekről, a finanszírozási kérdésekről és pályázati tevékenységről is, illetve arról, milyen programok valósulhatnak meg az intézményekben, mire van látogatói/közösségi igény és lehetőség.

A kerekasztal jó lehetőség arra, hogy kirajzolódjon, milyen tendenciák figyelhetők meg a szabadtéri gyűjteményekben, milyen jelenségekre érdemes odafigyelni, miben tudnak egymásnak szakmai segítséget/támogatást nyújtani, és hogyan tudják közös erővel a problémákat megoldani.

A tájházak helyzetét Filus Erika (Kiskőrös), Kinda István (Sepsiszentgyörgy), Kulik Melinda (szegedi Napsugaras Tájház), Vass Erika (Skanzen) mutatta be, a beszélgetést Bereczki bolya vezette.

A kerekasztal-beszélgetés valamennyi résztvevője megfogalmazta, hogy munkájuk alapja a történeti és a néprajzi források használata, és ma is mennyire gazdagok a lehetőségeink. A helyi közösségek „kovászberei” különösen értékesek, akik a családi emlékezet mellett a közösség tudását is összegyűjtötték és számontartják. A tájházak berendezésének egyik erős alapelve az egy időmetszethez és egy társadalmi állapot bemutatásához való ragaszkodás, amelynek megjelenítési formája kizárólag az enteriőr volt az elmúlt évtizedekben. Mára ez a kép differenciálódott, mint a Vass Erika és Buzás Miklós által megtervezett és megvalósított Algyői tájház esetén is láthatjuk. Itt két időmetszet (1938 és 1978) jelenik meg, és a kiállítás interaktív bemutatási elemekkel is bővült, amely a könnyebb befogadást, élményt is adja a látogatóknak. Kinda István háromszéki és havadtői tájházberendezései elsősorban azt a muzeológiai munkát tükrözik, amikor a történeti források megelevenítésével bővül a klasszikus enteriőr. Filus Erika a Szlovák Tájház példáján saját,

Kiskőrös viseletéhez kapcsolódó kutatásainak szerepét erősítette meg, ugyanakkor kiemelte, hogy a gyűjtésben, szerzeményezésben, de a programok kialakításában napjainkban is milyen fontos, sőt, erősödő szerepet kapott a szlovák nemzetiség identitása, valamint a közösség több generációt képviselő tagjainak bevonása. Kulik Melinda egy „kész”, berendezett tájházban kezdte meg néprajzusként a munkáját, az ő számára lehetőség, de egyben kihívás is volt, hogy a programok megszervezése során miként tudja bevinni a Szeged népeletét is megőrkítő írók, főként Móra Ferenc és Tömörkény István munkáit.

A résztvevők a beszélgetés során azt is megfogalmazták, hogy a tájházakban, helytörténeti gyűjteményekben a néprajz mint alkalmazott tudomány szerepe, jelentősége megkerülhetetlen, és ez miként hat a tájházak megújítási folyamataira, a közösségi működésük erősítésére, a szakszerű, de egyúttal élményszerű tudás közvetítésére.

SÁRI ZSOLT

A néprajztudomány helyzete és jövője IV. *A néprajztudományi alapkutatás és hasznosítása*

Az MTA Néprajztudományi Bizottsága 2019. október 8-án rendezte meg a Humán Tudományok Kutatóházában *A néprajztudomány helyzete és jövője* konferenciasorozat negyedik eseményét, amely a néprajztudományi alapkutatás társadalmi hasznosításában rejlő lehetőségek taglalására szólította fel az előadókat. A témát a társadalmi, gazdasági és politikai környezet utóbbi években rendkívül intenzívvé vált változásai, továbbá a bölcsészettudományok, azon belül a néprajztudomány létjogosultságát megkérdőjelező kritikák indokolták. A szervezők célként fogalmazták meg a szakterületek útjának kijelölését, az alap- és alkalmazott kutatások közti viszonyok feltárását és az alapkutatások hasznosításával kapcsolatban a társadalmi szereplők helyének és az együttműködés módjainak áttekintését. A téma szükségességét igazolta, hogy a felkért előadók a felkészülés során olyan kérdéseket fogalmaztak meg, melyek gyakran új perspektívát nyitottak számukra is tudományszakuk kapcsán.

Balogh Balázs és Fülemile Ágnes konferencianyitó előadásai a tudománypolitikai problémákat, az általuk tapasztalt akadályozó tényezők tudományos munkára való hatását taglalták. Balogh Balázs a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének igazgatójaként, valamint a központ főigazgatójaként vázolta, hogy az intézményi átszervezések milyen hatással vannak a néprajztudomány egyik zászlóshajójaként számon tartott tudományos műhely munkájára, annak megítélésére. Fülemile Ágnes a 2013-as Smithsonian Folklife Festival, valamint a 2018-ban megrendezett *Kéz-Mű-*

Remek kiállítás szervezése során számtalan, a társadalmi és politikai szereplők által állított akadályba ütközött, szakmai körökben hol támogatásra, hol ellenvéleményekre talált, melyek mind inspirálták a szakmai koncepciók kiépítésében, határozott körvonalazásában és következetes véghezvitelében. További szakértői tevékenységei során szerzett tapasztalatai alapján szorgalmazta a revival mozgalom területén dolgozó intézmények és kutatók (elsősorban a Hagyományok Háza és a Néprajztudományi Intézet munkatársai) intenzívebb, összehangoltabb együttműködését.

Véleményét Juhász Katalin és Cseh Fruzsina is osztotta, akik előadásai egy részében szintén érintették a néptánc, népzene és kézművesség terén megmutatkozó folklorizmus-tevékenységeket, valamint a minősítő rendszerek felelősségét. Juhász Katalin szemléletes példával szolgált a néprajztudomány társadalmi hasznosítására, hiszen *Meg is mosakodjál* című kötete egy, a tisztálkodást feldolgozó színpadi néptánc-koreográfia alapjául szolgált. Cseh Fruzsina a kézműves- és kisiparok történetének hiteles, tudományos igényű elvégzett feldolgozását sürgette, mivel maguk a társadalmi szereplők, a tudás és a mesterségek örökösei is igénylik ezt identitásuk megerősítéséhez, továbbá az örökségképző gyakorlatok során jelentkező gyakori lokális történelemképzést szükséges ellensúlyozni, az örökségképzést pedig szakszerűen támogatni.

Az örökségkezelés kérdéséhez több előadás is kapcsolódott. Csonka-Takács Eszter a Szellemi Kulturális Örökség Intézményrendszerének eredményeit, jelentőségét részletezte a szűkebb közösségek identitásképzésében, valamint abban a folyamatban, melynek során a tágabb társadalom figyelmét is felhívták a védendő értékekre. Hasonló elemzést nyújtott Bali János a hungarikumrendszer kapcsán. Bár az előadás címében nem szerepelt, mégis jól illett ebbe a sorba Mőd László és Simon András beszámolója az agrárnéprajz perspektíváiról, hiszen az agrárörökség területén szintén nyomon követhető a védendő érték mint identitáselem beépítése céljából a lokális örökségképzés (lásd pl. szentesi paprika). Az agrárnéprajzi kutatások mindig reagáltak a fontosabb gazdasági és társadalmi változásokra, az előadók kiváló példákkal szolgáltak arra, amikor a társadalmi, esetleg egyéni gazdasági igények hívják életre a néprajzi kutatást. A természetesi hagyományok adatbázisba gyűjtésével turisztikai szempontból is hasznosítható eredményeket tud a szaktudomány felmutatni. A társadalmi és tudományos együttműködés lehetőségeit elemezte Bednárk János a helytörténet és néprajztudomány dinamikus kapcsolatának bemutatásával, melyet saját közösségében szerzett kutatási tapasztalataival támasztott alá. Babai Dániel a népi természetismeret gyűjtésének hasznosítási lehetőségeit a megfigyelt közösségek gazdálkodásának elősegítésében látja, amennyiben kollégáival javaslatokat tesznek az Európai Unió irányelvek módosítására a hagyományos gazdálkodási formákkal összhangban.

Szilágyi Zsolt a néprajzkutató tudásának és tapasztalatainak nemzetközi diplomáciában való alkalmazhatóságát csak röviden vetette fel, miután a kínai

és koreai hivatalos örökségkezelési gyakorlatokat, azok politikai célú újrafo-galmazását részletezte.

Csáji László Koppány egy kis vallási közösségben végzett kutatásában alkalmazta a diskurzuselemzés és a kognitív szemantika módszereit. Tapasz-talatai igazolták, hogy a kutató személyes jelenléte és eredményei befolyásol-hatják az adott közösség szemléletmódját, gyakorlatait. Nyisztor Tinka saját közösségében hasznosítja néprajzi tanulmányai során megszerzett tapasztala-tait és attitűdjét, azonban nem feltétlenül a közösség kutatásával, sokkal in-kább a falu vallási életének támogatásával, szervezésével.

Az antropológus, illetve néprajzos társadalom elé tartott tükröt további két előadás, amikor szemléletmódbeli és módszertani változtatásokat sürget-tek. Az internet mint kutatási közeg a hagyományostól eltérő megközelítési módokat és kérdésfeltevést igényel, míg kutatási eredményeink prezentálására szintén számtalan eszközt biztosít. Nagy Károly Zsolt példakkal illusztrálta, hogy melyek azok a kevésbé informatív honlapok, amelyek több fejlesztést igényelnének az azokat fenntartó kutatóintézetek részéről, továbbá bemutatott kellőképpen felhasználóbarát felületeket, amelyek alkalmasak a néprajztudo-mány eredményeinek publikálására. Biczó Gábor a romológiai kutatások terén a néprajztudomány eszköztárán túl a kulturális antropológia szemléletmódjá-nak nagyobb fokú alkalmazását sürgette. A roma közösségek kutatása ugyanis hozzásegíthet azok megértéséhez, társadalmi elfogadottságuk javításához.

A konferencia sikerességét jelzi, hogy az előadások több vitát generáltak a hozzászólások során. Kulcskérdésként fogalmazódott meg, hogy valóban a tudomány képviselőinek kell-e meghatározniuk a néprajzi alapkutatások tár-sadalmi hasznosságát? Hiszen amennyiben a végeredmény felhasználhatósága lebeg célként a kutató szeme előtt, az ellentmond az alapkutatás definíciójá-nak. Mindezek ellenére számos eset bizonyította, hogy a néprajztudomány alapkutatásait nemegyszer maguk a társadalmi, gazdasági problémák, a tudo-mányszakunk képviselői felé megfogalmazott közvetlen igények hívják életre.

CSEH FRUZZSINA

A néprajztudomány helyzete és jövője V. *A néprajz és a társtudományok*

A néprajztudomány helyzete és jövője címmel rendezett konferencia-sorozatot a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Bizottsága 2018 és 2020 között. Tudományágunk helyzetének felmérése és a tennivalók számbavétele 2018 novemberében kezdődött meg. Az azóta eltelt időben öt tudományos ülés ke-rült megrendezésre e témában, amelyek egyes részkérdésekre összpontosítva

vizsgálták meg a néprajztudomány előtt álló kihívásokat és feladatokat. A záróesemény az a konferencia volt, amely 2020. január 23-án a néprajztudomány más, bölcsészet-, társadalom-, sőt, természettudományokkal fennálló kapcsolatait vitatta meg.

A számvetésre való igény nem véletlen. Ezt nemcsak az elmúlt évek jelentős intézményi változásai indokolják, hanem az is, hogy a magyar néprajztudomány 19. századi kibontakozásától kezdve igen szoros kapcsolatot ápolt számos más tudományszakkal. Ennek megfelelően a hazai néprajzkutatás klasszikusai szinte mind (Jankó János, Herman Ottó, Török Aurél stb.) egy-egy másik tudományágban is maradandó örökséget hagytak maguk után. A néprajz mint önálló tudományszak megszerveződése nem is lehetett volna lehetséges a korabeli irodalmárok, földrajztudósok, nyelvészek és történészek támogatása nélkül. Ennek a gazdag és tanulságos tudománytörténeti örökségnek az ismeretében az volt a szervezők célja, hogy áttekintsék a kortárs néprajztudomány helyzetét és kapcsolatait azokkal a társtudományokkal, amelyeknek képviselőivel a néprajzkutatók az utóbbi évtizedben termékeny módon együttműködtek. A néprajztudomány tudományközi helyzete folyamatosan változik. Egyes tudományágakkal (mint például a fizikai antropológiával) szinte teljesen megszűntek a kapcsolatai, másokkal (pl. az ökológiával) lényegesen megerősödtek.

Balogh Balázs a megnyitóbeszédét tartja
(Forrás: www.btk.mta.hu)

Számos kérdést vet fel a hazai néprajztudomány tudományközi helyzetével kapcsolatban az is, hogy mára a kulturális antropológiától nehezen elválasztható módon létezik. A néprajztudományi műhelyek működése ma már elképzelhetetlen antropológiai ismeretek és antropológusok nélkül. Ez a kettség nemcsak a néprajz és az antropológia viszonyának és együttműködésének folyamatos tisztázását követeli meg, hanem azt is, hogy a tudományközi diskurzusok hálózatában értelmezést nyertjenek az antropológia és a néprajztudomány közös és eltérő sajátosságai.

A konferencia célja az volt, hogy valódi párbeszédet hozzon létre néprajzkutatók és olyan nem néprajzkutatók között, akik munkájuk során gyakran támaszkodtak a néprajzi/antropológiai szakirodalomra, és akik jelentős tapasztalatot halmoztak fel néprajzkutatókkal való együttműködésük során. Minden együttműködés – amellet, hogy kölcsönös haszonnal jár – egyúttal kérdéseket is felvet. A közös kutatási tevékenységek tapasztalataira alapozva ezeket a kérdéseket kívánták mérlegre tenni a konferencia előadói

A konferencia három fő kérdéskört vett számba. Elsőként a néprajz történeti érdeklődését, és a történeti tudományokkal való együttműködését vitatták meg a résztvevők. A délelőtti szekcióban elsőként az őstörténet és a néprajz kapcsolatának kérdései kerültek a figyelem középpontjába. Sudár Balázs őstörténész előadására Kustár Ágnes, a Magyar Természettudományi Múzeum történeti embertannal foglalkozó főmuzeológusa és Sántha István Szibériakutató reagált. A hozzászólások, valamint az elhangzott vita azt erősítette meg, hogy az őstörténeti kutatások (legyenek bár természettudományos vagy történeti indíttatásúak) jelentős mértékben támaszkodnak a néprajzi, antropológiai kutatások tapasztalataira, és az általuk bemutatott esettanulmányokra. A néprajzi terepmunkák tapasztalatai ugyanis hatékonyan tudják kiküszöbölni azokat a feltételezéseket, amelyek egyes társadalomtörténeti folyamatokat kizárnak azzal az érveléssel, hogy ilyenekre nem lehet példát találni.

Szorosan kapcsolódott ehhez a vitához az az eszmecsere, amely a finnugrisztika és a néprajztudomány kapcsolatait tette mérlegre. A finnugrisztika mint alapvetően nyelvészeti diszciplína indulásától kezdve nagymértékben támaszkodott a néprajzi terepmunkákból származó adatokra, megfigyelésekre. Ma, amikor a finnugrisztika ismeretelméleti horizontja jelentős változásokon megy keresztül, és felmerül annak a kérdése, hogy miképpen, milyen jelentéstartalommal van értelme finnugor népekről beszélni, a néprajz és a finnugrisztika közötti kapcsolatok szorosabbra fűzése egyre égetőbb feladat.

A történeti kérdések megvitatását a történettudomány és a néprajz kapcsolatainak számbavétele zárta. Ö. Kovács József, a vidéktörténeti kutatócsoport korábbi vezetője és Mohay Tamás arra keresett választ, hogy milyen konkrét feladatok állnak a néprajzkutatók és a történészek előtt akkor, amikor a vidéki társadalom közelmúltbeli történetét együttesen, egymással összhangban kívánják vizsgálni.

A következő nagyobb tematikus egység a néprajzi kutatás és a nyelvi közeg kapcsolatának kérdéseit járta körül. A felszólalók két tárdiszciplína, vagyis a nyelvészet és az irodalomtudomány felől közelítették meg és vették számba a tudományszakok közötti együttműködés kereteit és kihívásait. Tolcsvai Nagy Gábor elsősorban a dialektológiai és a szociolingvisztikai kutatások perspektívájából kiindulva adott képet arról, hogy milyen eredményeket tud felmutatni a tudományközi együttműködés. Tamás Ildikó az előadásra adott referátumában további példákat felsorolva erősítette meg azt a képet, miszerint a nyelvészet és a néprajz közötti együttműködés az eddigi eredményekhez képest még további lehetőségeket is rejt magában. A tudományszakok közötti együttműködés kiváló példáját adja az irodalomtudomány, illetve a folklorisztika közötti kapcsolatok megerősödése az elmúlt két évtizedben. Szilágyi Márton előadásában arra világított rá, hogy e két évtized leforgása alatt a korábban csak kivételes tudományközi együttműködés az irodalmárok és a folkloristák között miképpen vált egyre intenzívebbé és gyümölcsözőbbé. Landgraf Ildikó és Gulyás Judit válaszaikban számos példát felhozva erősítették meg az irodalomtudomány és a folklorisztika közötti közeledés tényét.

A tudományos ülés utolsó szekciója három téma köré csoportosítva összegezte a néprajzi jelenkutatás kihívásait. Elsőként a szociológia és a néprajz közötti átfedéseket és kapcsolatokat mutatta be Kovács Katalin. Előadásában rámutatott arra, milyen finom kapcsolatok vannak a szociológia, a szociográfia és az etnográfia között. A célok és munkamódszerek változatosságát az előadó egy táblázatba foglalva ábrázolta, kiemelve azt, hogy egyre nehezebb pontosan meghatározni, hogy hol ér véget és hol kezdődik a néprajz, illetőleg a szociológia. Schwarcz Gyöngyi elsősorban a jelenkutatás jelentette kihívásokra adott válasz szociológiai és néprajztudományi olvasatát elemezte előadásában, rámutatva azokra a változásokra, amelyek a két tudományszak közötti különbségeket egyre inkább megkérdőjelezzik. Molnár Zsolt az ökológia és a néprajztudomány közötti kapcsolatokat mérlegre téve arra keresett választ, hogy miképpen tud egymásból gazdagodni, egymásra támaszkodni egy természet- és egy társadalomtudomány. Az elmúlt évtized fellendülő ökológiai antropológiai kutatások – fogalmazott válaszában Borsos Balázs – arra mutatnak rá, hogy az együttműködés elméleti lehetőségeinek számbavételén már túljutott a két tudományág, és ma már a konkrét esettanulmányok és terepmunkák határozzák meg a két tudomány közötti együttműködés jellegét. Végül a néprajztudomány és az antropológia közötti kapcsolatokat vitatta meg Lajos Veronika és Mészáros Csaba. E vita során nemcsak az került mérlegre, hogy milyen jellegű a viszony a két tudományszak között, hanem az is, hogy egyáltalán van-e értelme két önálló diszciplínáról beszélni. Tudománytörténeti szempontból az antropológia és a néprajz közötti kapcsolat igen alaposan kutatott téma, jelentős hazai és nemzetközi előzményekkel. Az előadók mindezen munkák ellenére azt bizonyították, hogy a kérdés korántsem tekinthető lezártnak.

MÉSZÁROS CSABA

Történeti néprajz 2019-ben
A 70 éve született Kocsis Gyula emlékére
(Budapest, 2019. október 10.)

Emlékülést rendezett 2019. október 10-én az ELTE Néprajzi Intézete és az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport *Történeti néprajz 2019-ben – A 70 éves született Kocsis Gyula emlékére* címmel. A rendezvény kettős célt tűzött ki maga elé: egyrészt emléket kívánt állítani a Tárgyi Néprajzi Tanszék 2015-ben elhunyt docensének kerek születésnapja alkalmából, másrészt előadások keretében a történeti néprajz helyzetének és perspektíváinak felvillantására törekedett.

Az ülés első részében a képvetítésekkel színesített megemlékezések egyrészt a kollégák, másrészt a tanítványok szemszögéből világították meg Kocsis Gyula személyiségét, oktatói-kutatói attitűdjét, habitusát. Bárth Dániel köszöntőjében a történeti néprajz nagy hazai nemzedékébe helyezte el Kocsis Gyulát, aki kutatásainak döntő hányadát levéltárban végezte úgy, hogy a „*történetés*” és a „*néprajzkutató*” identitások nem vetélkedve, hanem harmonikusan és egymást erősítve fértek el saját önképének horizontján. Bali János, a Tárgyi Néprajzi Tanszék adjunktusa az egyetemi oktatói pálya negyedszázadából hozott személyes élménytöredékeket, Molnár Gergely, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet munkatársa egykori doktori témavezetettként emlékezett meg tanáráról. Az utóbbi két visszaemlékezés – a szakmai oldal bemutatása mellett – Kocsis Gyula emberi arcát is meghittén és meghatóan idézte fel.

A szorosabb értelemben vett tudományos előadások sorát Deáky Zita egyetemi docens nyitotta meg, aki a tanszéken Kocsis Gyula utódjaként 2014-ben átvette a nyugdíjba vonult elődje tárgyait. Előadásában a 18–19. századi megyei főorvosi jelentések történeti néprajzi forrásértékére hívta fel a figyelmet. Ezt követően Kovács Evelin doktorandusz cseh és német céhen kívüli mesterekről beszélt a debreceni kézműves céhek forrásanyaga alapján. A néprajzi végzettségű előadó, aki mesterszakos szakdolgozatát még Kocsis Gyula témavezetésével írta, jelenleg az ELTE történettudományi doktori iskolájában, gazdaság- és társadalomtörténeti disszertációján dolgozik. Frissen lezárt értekezésének vonatkozó eredményeit foglalta össze a néprajz szakos Horváth-Bálint Petra, aki Heves megyei úriszéki büntetőperes iratanyag alapján végzett társadalom- és kultúrtörténeti kutatásokat. (Utóbb, a rendezvény után néhány héttel nyilvános védés keretében sikeresen megszerezte doktori fokozatát az ELTE irodalomtudományi doktori iskolájának Magyar és Összehasonlító Folklorisztika programjában.) Az előadások sorát Koloh Gábor történész zárta, aki a közelmúltban – ugyancsak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen – védte meg társadalomtörténeti doktori disszertációját. Előadása már ennek továbbgondolásaként vajszlói hagyatéki leltárak elemzési lehetőségeivel fog-

lalkozott, amely forráscsoport közismerten Kocsis Gyula kutatásaiban is központi szerepet játszott.

A rendezvény résztvevői egyetértettek abban, hogy a levéltári történeti néprajz komoly kutatói perspektívákat rejt magában a harmadik évezred harmadik évtizedének küszöbén, amelyek számbavételére a közeljövőben nagyobb szabású konferencia keretében lenne érdemes sort keríteni. Ezzel a tudományterület „*hőskorszakának*” már elhunyt és a stafétát lassanként átadó tagjainak is tartozunk.

BÁRTH DÁNIEL

Rurális és gazdasági stratégiák a 21. században
(Nagykároly, 2019. október 11–12.)

2019. október 11–12. között került megrendezésre *Ruralitás és gazdasági stratégiák a 21. században* címmel a Kriza János Néprajzi Társaság vándorkonferenciája. A nagykárolyi Károlyi-kastélyban lezajlott esemény társszervezői az MTA BTK Néprajztudományi Intézet, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék és a Szatmár Megyei Múzeum voltak. A konferencia nyitányaként Kovács Jenő, Nagykároly város polgármestere, Liviu Marta, a Szatmár Megyei Múzeum igazgatója, Balogh Balázs, a Néprajztudományi Intézet igazgatója és Jakab Albert Zsolt, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke mondott köszöntőbeszédet, melyeket két plenáris előadás követett. Előbb Gagy József, a marosvásárhelyi Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszékének professzora *Motorizáció és változó gazdasági stratégiák* címmel az erdélyi, rurális környezetekben a 20. század közepén végbemenő modernizáció egy területének, a motorizációnak az elterjedéséről és az erre adott lokális válaszokról tartott előadást. Ezt követően Balogh Balázs és Fülemlé Ágnes, a Néprajztudományi Intézet igazgatója, illetve tudományos főmunkatársa *Lépésváltás és léptékváltás a kalotaszegi hagyományörzés módozataiban* címmel a nevezett reprezentatív erdélyi táj kapcsán a hagyományörzés mai módozataival kapcsolatos kérdéseiről, összefüggéseiről, folyamatairól beszéltek.

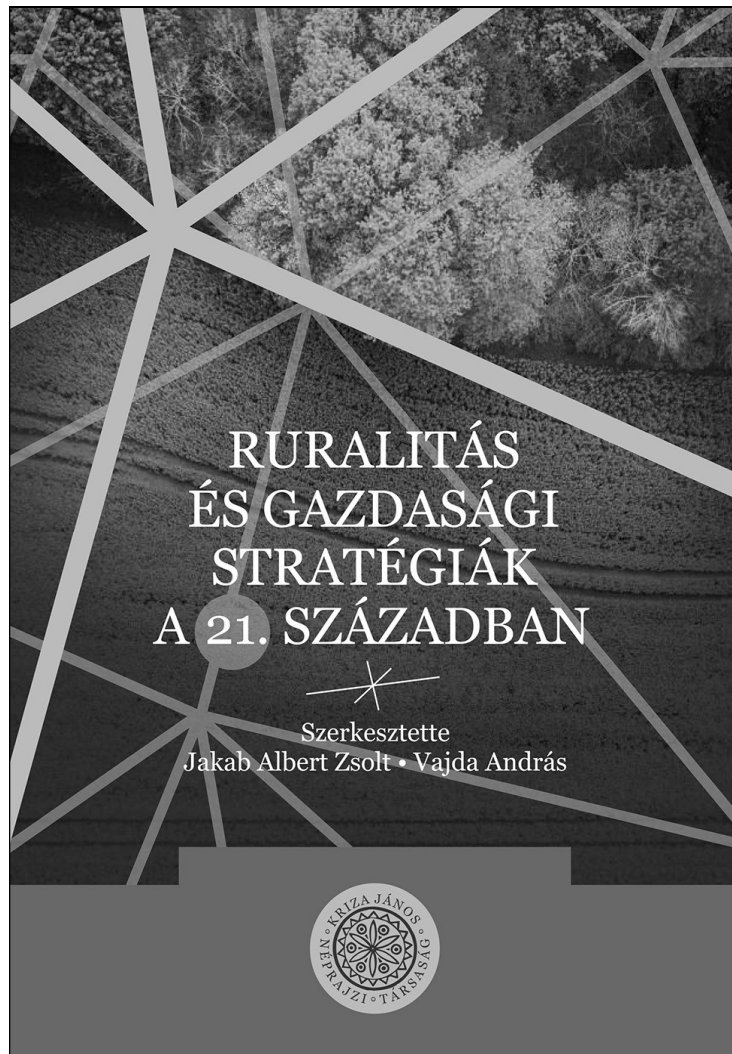
A plenáris előadások után két párhuzamos szekcióban folytatódtak az előadások. Az első szekció délelőtti tömbjében Kotics József, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszékének intézetigazgatója *A vidéki tér átalakulási folyamatainak metanarratívái* címmel tartott előadást, melyben a rendszerváltás utáni vidék változásait értelmező kutatói metanarratívákról és a vidéki tér mai kutatásának néhány módszertani felvetéséről beszélt. Farkas Judit, a PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének

docense *Környezettudatos vidékre költözők vidék-képe és gazdasági stratégiái a 21. századi Magyarországon* címmel mutatta be az ökológiai életreform szellemében környezettudatos, vidékre költözők vidék-képének sajátosságait, gazdasági stratégiáit, illetve a tájhoz, földhöz és mezőgazdasághoz való viszonyukat. Tőkés Gyöngyvér, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszékének tanszékvezetője *Az új/változó mediális környezetekkel kapcsolatos attitűdök a vidéki mindennapokban* című előadásában azon értékeket mutatta be, amelyek a vidéki embernek az új és/vagy változó mediális környezetekkel kapcsolatos viszonyulását befolyásolják. Vajda András, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszékének adjunktusa *A technikai környezet átalakulásának hatása a vidéki közösségekre Erdélyben* címmel vázolta fel azt, hogy a 21. századi erdélyi magyar falusi/vidéki társadalom esetében milyen hatással volt a hagyományra a gazdasági szerkezet és a technikai környezet átalakulása, illetve bemutatta a bizalom és bizalmatlanság fogalmi rendszerébe illesztve a jelenségek domesztikálásának folyamatát is.

A párhuzamos szekcióban Babai Dániel, a Néprajztudományi Intézet tudományos segédmunkatársa *Változások fogságában – külterjes tájhasználati rendszerek a nehézségek erdejében* címmel ismertette a hagyományos ökológiai tudást vizsgáló kutatásainak egy szeletét, a gyimesi külterjes tájhasználati rendszereket. Balogh Pál Géza, a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Programjának doktorandusza *Gomolya és gömölye – Hagyomány és hagyományteremtés a magyarországi kézműves sajtok jelenében* címmel vázolta fel kutatását, amely az egyre divatosabbá váló kézműves sajtkészítés magyarországi helyzetét vizsgálja. Simon Zoltán (adjunktus, ME Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék) egy erdélyi kistáj társadalmi átalakulását és a polgárosodási folyamatait mutatta be „*Murokország*” újjáéledése – *Átalakuló paraszti társadalom és polgárosodási folyamatok az Alsó-Nyárád mentén* címmel. Ismertette a zöldségtermesztésnek mint kistermelői-vállalkozási magatartásnak hatását a helyiek életvitelére és a mentalitására. Nagy Károly Zsolt, az MTA BTK NI tudományos munkatársa *Főtér-képzés mint identitásformáló folyamat a csereháti Homrogdon* című előadásából kiderült, hogy a csereháti kistelepülés terei miként formálják a helyi identitást.

Az ebédszünetet követően az első szekcióban Jakab Albert Zsolt, a KJNT elnöke és a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatója *Az Erdélyi Értéktár vidék-képe* címmel a magyar nemzeti értékfeltáró és értékmegőrző mozgalom során feltérképezett erdélyi értékekről és a program vidék-képéről, örökségesítési folyamatokról beszélt. Pál Emese, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Tudományok Doktori Iskolájának doktorandusza *Hadjáratok imitálása – A kitalált hagyományok identitáserősítő és közösségformáló szerepei* címmel ismertette kutatását, amely egy Szentegyházán 2006 óta minden évben megszervezésre kerülő, 1848–49-es történelmi eseményeket felelevenítő rendezvényhez kapcsolódik. Bali János, a Nemzetstratégiai Kutatási

tóintézet kutatási, stratégiai és koordinációs igazgatója és az ELTE BTK Néprajzi Intézetének adjunktusa *Az NGO-k szerepe a rurális gazdaság-, közösség és kultúraszervezésben és -építésben – A Nógrádi Napraforgó Egyesület példája* címmel beszélt a civil szervezetek szerepéről a vidéki környezetben. Balatonyi Judit, a PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének tanársegéde *Változó értékek, hagyományos minták, globális összefüggések – A lakodalmi „hagyományok” kortárs és 20. századi megközelítései* című előadásából a lakodalommal kapcsolatos hagyományok klasszikus néprajzi megközelítéseit, majd a lakodalmi hagyományok kortárs, megváltozott szerepeit ismerhették meg a hallgatók.

A konferencia előadásait tartalmazó kötet borítólapja

A másik szekcióban Nagy Zoltán (tanszékvezető, PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék) *Bronzkori jazz és hanti rap – Nyugat-Szibéria őslakos népei a városi művészeti szcénában* című előadásában bemutatta, hogy a vizsgált népcsoportok esetében a tradicionálisnak nevezett kultúra elemeit miképpen használják fel a modern, nagyvárosi környezetben elsősorban a könnyűzene területén. *Az etnikus táj és a táj etnicitása* címmel Mészáros Csaba (tudományos munkatárs, MTA BTK NI) azt a kérdést járta körül, hogy mennyiben és miképpen hordoz etnikus tartalmakat egy táj, majd a szibériai termokarsztos rétek példáján mutatta be, hogy a táj etnikus tartalmának felismerése a kulturális szférán túl egyúttal ontológiai kérdés is. Szabó Árpád Töhötöm, a BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézetének tanszékvezetője *Magyar logikácska: úgy aránylik a formális az informálishoz, mint a stratégia a gyakorlathoz és az urbánus a rurálishoz?* című előadásában a felsorolt fogalmak használatát járta körül. Szikszai Mária (adjunktus, BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet) *Hagyomány-e még a hagyomány?* címmel beszélt a 20. század második felében hagyományosnak tekintett életvilágok átalakulásáról, és lokális történeteken keresztül egy kistérségi lakosságcserejének következményeire, a lokális életvilágok technikai környezetének átalakulására is rámutatott.

Az utolsó előadástömb első szekcióját Püsök Imola (doktorandusz, PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Program) előadása vezette fel, amely *Egy (volt) bányász-közösség gazdasági stratégiai: változás és állandóság Szarvaspatakon* címmel nyújtott betekintést a vitatott aranybányászati beruházás miatt elhíresült Verespatak szomszédságában levő közösség gazdasági stratégiáiba. Bakos Áron, a BBTE Hungarológiai Doktori Iskolájának doktorandusza és a Néprajzi Múzeum muzeológusa *Apák és fiúk, múlt és moralitás: katonatörténetek intergenerációs aspektusai* című előadásában arra kereste a választ, hogy mit jelentenek ma a katonatörténetek a különböző korosztályokhoz tartozó elbeszélőinek és hallgatóinak. Marinka Melinda, a Debreceni Egyetem BTK Néprajzi Tanszékének tudományos munkatársa *Németfalu – Sváb utca – pincesor* címmel ismertette a sváb közösségekben végzett kutatását.

A másik előadóteremben Lajos Veronika (adjunktus, ME, Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék) *Káli-medence: menedék, kivonulás, befektetés, helyi termék és gasztronómia* címmel a medencében az első kiköltöző városiak megjelenésétől napjainkig végbemenő változásfolyamatot, illetve a helyi kisvilágok sokszínűségét mutatta be. Szilágyi Levente, az MTA BTK NI tudományos munkatársa *Önerőből – Gazdaságfejlesztési és közösség-szervezési különutak – két szatmári sváb példa* címmel hasonlította össze Mezőfény és Mezőpetri máig működő mezőgazdasági társulásait, és bemutatta, hogy milyen tényezők tették lehetővé a szövetkezeti mezőgazdasági forma fennmaradását és milyen módon alakították ezek a lokális gazdaságot és társadalmat. *Parasztkertektől a nagyüzemi termesztésig – gazdasági stratégiák a 21. század-*

ban a *Maros megyei Udvarfalván* című előadásában Nagy Zsolt (doktorandusz, BBTE Hungarológiai Doktori Iskola) az udvarfalvi virágtermesztés előzményeit, a diktatúra éveiben végbemenő fontos gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatokat ismertette, illetve egy család példáján keresztül mutatta be a 21. századi udvarfalvi virágtermesztés jellemzőit. Kurucz Réka, a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Programjának doktorandusza *Gazdából borász? – A kisüzemi szőlőtermesztés néprajzi vizsgálata a Villány–Siklói borvidék nyugati részén a Tsz szervezéstől napjainkig* címmel Túrony és Hegyszentmárton szőlőhegyeinek néprajzi változásvizsgálatát mutatta be, illetve az egykori háztáji kispárcellák gazdasági szerepének átalakulására és a kapcsolódó gazdasági stratégiák változására is reflektált.

A konferencia zárásaként *Út – síneken, jégháton, ösvényeken Szibériában* címmel Mészáros Csaba és Nagy Zoltán szibériai kutatásaikon készült fotóiból nyílt kiállítás, illetve a résztvevők megtekinthették a kastélyt és az abban berendezett múzeumot is.

Az előadásokat követő viták, illetve a kötetlen beszélgetések lehetőséget biztosítottak a magyarországi és az erdélyi szakemberek kutatásainak, kutatási eredményeinek és problémahelyzeteinek bemutatására, közös megtárgyalására. A szakmailag is sikeresnek bizonyuló konferencián elhangzott előadások egy része 2020 elején kötet formájában is megjelent (a Kriza János Néprajzi Társaság digitális szövegtárában online is olvasható). A konferenciát Nagykároly Város Polgármesteri Hivatala, a Magyar Tudományos Akadémia és a Bethlen Gábor Alap támogatta.

PÁL EMESE

**Szemléletek, módszerek, intézmények
a romániai magyar néprajzkutatásban
(Kolozsvár, 2019. október 18.)**

Szemléletek, módszerek, intézmények a romániai magyar néprajzkutatásban címmel szervezték meg 2019. október 18-án a Kriza János Néprajzi Társaság éves őszi tudománytörténeti konferenciáját. A BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, az MTA KAB Néprajzi és Antropológiai Szakbizottság és az EME Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály társszervezésében létrejött rendezvénynek az EME és a KJNT székháza adott otthont. A sorozat 12. alkalommal sorra került konferenciájának célja a romániai magyar néprajzkutatás és -oktatás feltérképezése, dokumentálása, így az idei eseményen is több gyűjtő életpályáját, életművét, kutatói habitusát, kapcsolathálóját,

romániai magyar intézménytörténeteket, kutatásszemléleti és -módszertani hagyományokat bemutató előadást hallhattak az érdeklődők.

A Kriza János Néprajzi Társaság elnökének, Jakab Albert Zsoltnak és Szabó Árpád Töhötömnek, a BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet vezetőjének nyitóbeszédei után következett a konferencia első tömbje. Elsőként Pócs Éva, a PTK BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék professor emeritája *Kozma Ferenc (1844–1920) családi hagyatékának közművelődési és tudományos vonatkozásai* címmel nyújtott betekintést a tanár és unitárius lelkész sokrétű hagyatékába. Ezt követte Domokos Mariann-nak, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet tudományos munkatársának a *Grimmesék erdélyi mesélők repertoárjában* című előadása, melyben a Grimm testvérek erdélyi hatását térképezte fel a mesélők és gyűjtők viszonylatában. Mikos Évának, a MTA BTK NI tudományos munkatársának előadása (*Orbán Balázs székelyföldi regéinek utóélete*) a Székelyföld leírójának nagy mennyiségű rege típusú szövegére hívta fel a figyelmet. Berki Tímea, a BBTE BTK Magyar Irodalomtudományi Intézetének társult tanára Moldván Gergely életútjáról és ennek fontosabb mozzanatairól beszélt *Kultúrák találkozása: az etnográfus Moldván Gergely* címmel. A konferencia első tömbjét Keszeg Vilmosnak, a BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet professzorának *A román népköltészet kolozsvári kutatói* című előadása zárta, melyben a kolozsvári néprajzoktatás és a román népi kultúra, népköltészet viszonyáról beszélt.

Rövid szünetet követően két párhuzamos szekcióban folytatódott a konferencia. Ez első szekciót Nagy Janka Teodóra, a PTE KPVK Szociális Tanulmányok Tanszék tanszékvezetőjének *Kolozsvári adatok a magyar jogi néprajz kutatástörténetéhez* című előadása indította, melyben Nagy Olga *A törvény szorításában* című monográfiájának törvény fogalmát ismertette. Ezt követte Czégényi Dórának, a BBTE BTK MNAI oktatójának és Nagy Zsolt doktorandusznak közös előadása, melyben az előző 30 év etnobotanikai kutatásait vették lajstromba *Törekvések, irányzatok és eredmények a romániai magyar etno- (farmako)botanikai kutatásokban (1989–2019)* címmel. Balatonyi Judit, a PTE BTK NKAT tanársegéde *Lakodalomkutatások a 20. században – Módszerek, szemléletek és perspektívák* címen a lakodalomkutatások eredményeiről és problematikáiról beszélt. Tekei Erika néprajzkutató *Balladagyűjtemények recepciótörténete a romániai magyar néprajzi könyvkiadás második korszakában (1948–1989)* címmel a múlt rendszerben kiadásra került balladagyűjtemények kapcsán vizsgálta a publikálás problematikáját. Olosz Katalin *Rendhagyó interjú Albert Ernővel* című előadásában Albert Ernő néprajzkutató életéről, gyűjtési eredményeiről beszélt. A szekciót Filep Antal előadása (*Cs. Sebestyén Károly néprajzi öröksége és példája*) zárta, melyben az etnográfus szakmai pályáját, terepmunkáit, Szegeden töltött munkás éveinek eredményeit mutatta be.

Mikos Éva az előadását tartja
(Fotó: Nagy Ákos)

A párhuzamos szekcióban Málnási Levente, a Csíki Székely Múzeum muzeológusa *Vámszer Géza – csíki mozaik* címmel mutatta be a néprajzkutató és művészettörténész csíkszeredai éveinek gazdag és sokszínű eredményeit, a kutató hagyatékát. Ezt Kovács Eszter *Az író–olvasó találkozók világa a '80-as években Hargita megyében* című előadása követte. Erdei Virág, a BBTE Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Kar magiszteri hallgatója a *Korunk* folyóirat néprajzi vonatkozású publikációit ismertette (*Korunk néprajza*). Gondos Emőke, a BBTE MNAI magiszteri hallgatója *A romániai magyar szubkultúra-kutatások alakulástörténete és eredményei (1989–2019)* című előadásában a jelzett kutatások bemutatását és az aktuális helyzet ismertetését vállalta fel. Pál Emese a BBTE Hungarológiai Doktori Iskola doktorandusza *A Kriza János Szakkollégium alakulás- és működéstörténete* címmel ismertette a kolozsvári néprajzi szakkollégium történetét és eredményeit.

Az ebédszünetet követően a konferencia a KJNT székházában folytatódott, ahol az egyházi és népi kultúra 18–19. századi viszonyát vizsgáló MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport előadásaira került sor. Bárh Dániel, az ELTE BTK Folklore Tanszékének tanszékvezetője *Alsópapság és népi kultúra a 18–19. században – Tudománytörténeti kérdésfelvetések* című előadása az alsópapság és a népi kultúra viszonyára világított rá. Ezt követte Tabajdi Zsuzsanna *Pap és az ő nyája: egy 18. századi nógrádi katolikus esperes kapcsolata a kerületében élőkkel* című előadása, melyben egy esperes világlátását és kommunikációs stratégiáit mutatta be. Bednárk János

Gyümölcsfametszés és szlovák grammatika – Egy tót falu plébánosa a 19. század első felében című előadásában egy plébános közvetítő szerepét és településen belüli meghatározó szerepét ismertette. Szakál Anna előadásában (*Önfejű unitárius lelkész – innovatív néprajzi gyűjtő – Egy erdélyi unitárius lelkész működése az 1840–60-as években*) Ürmösi Sándor unitárius lelkész életútját és gyűjtői munkáját tárta a hallgatóság elé. A tömb utolsó előadását Ilyefalvi Emese tartotta *Szerepek és kontextusok – Egy református lelkész tevékenysége a két világháború közötti Kidén* címmel, melyben egy lelkész belmissziós munkáját és a „jó pap” ideájának kialakítását mutatta be.

Ezt követően egy páros könyvbemutatóra került sor. Olosz Katalin (szerk.): *Nagyszalontai népballadák és epikus énekek (1912–1919)* (Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2018) című kötetet Czégényi Dóra; a Domokos Mariann–Gulyás Judit (szerk.): *Az Arany család mesegyűjteménye* (Universitas Kiadó, Budapest, 2018) címet viselő kiadványt pedig Olosz Katalin mutatta be. A konferencia kerekasztal-beszélgetéssel és a Kriza János Néprajzi Társaság éves közgyűlésével zárult.

A sikeres és tanulságos konferencia anyaga a Keszeg Vilmos–Szakál Anna (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 27. Kutatótörténeti, szemléleti és módszertani tanulmányok* (Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2019) tanulmánykötetben került kiadásra. A konferencia támogatói a Magyar Tudományos Akadémia, a Communitas Alapítvány és a Bethlen Gábor Alap voltak.

BEKE ANDRÁS

Komoly kihívások éve lesz 2020
A Kiss Lajos Néprajzi Társaság közgyűlése
(Kishegyes, 2020. január 18.)

A társaság működését a konferenciák és a tanulmánykötetek megjelentetése jellemezte és jellemzik majd az előttünk álló évben is. Tevékenységünkre a sokrétűség jellemző, és mint említettem, ez a sokrétűség a konferenciákon és kötetbemutatókon jut kifejezésre. Munkánkat a különböző pályázatok segítik.

Bizakodunk, hogy az előttünk álló komoly nehézségek ellenére – működési célú pályázatok megvaltoztatására gondolok – sikerül megvalósítani terveinket. Szeretném hangsúlyozni, hogy az elmúlt esztendőben is megtapasztalhattuk a nehézségeket, és bár szerényebben, de túlteljesítettük terveinket. Mit értek a szerényebben megjelölés alatt? Az étkezés leegyszerűsítését, a szálláshelyek mellőzték a kényelmes elhelyezést és sok hasonló eset volt, amikor saját zsebünkből egészítettük ki a projekt megvalósítását.

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság nem mozgat tömegeket, ha így tekintünk a dolgokra, akkor azt is mondhatnánk, nem nemzetmegtartó erővel bír. Igen, a mi rendezvényeinkre nem jönnek el százan, mert a tudományos munka szűkebb népréteget érint, mint mondjuk bármilyen fesztivál, de az, amit mi lete- szünk az asztalra, évszázadok múlva is értéket fog képviselni.

Az elmúlt évben történt megvalósítások közül kiemelném a kétnapos Kálmány Lajos-konferenciát. A központi megemlékezésre Csókán került sor és a második napon bejártuk Észak-Bánát azon településeit, ahol Kálmány Lajos gyűjtött: Padé, Szaján, Feketető és Egyházaskér. A másik kiemelt rendezvényünk Topolyán, a Művelődési Házban történt, ahol a Magyar Tudomány Napja alkalmából bemutattuk a *Fénytörés* című kötetünket, amely a 2016-ban Penavin Olga tiszteletére szervezett emlékkonferencia anyagát öleli fel. E kötetünk nagy érdeklődést váltott ki a magyar nyelvvel foglalkozó tanintézmények körében, elsősorban Magyarországon.

A közgyűlés résztvevői

Az anyagi kultúra munkakörünkben kissé háttérbe szorult, mivel sokfelől vagyunk, s egységes tárlatot csak úgy tudnánk létrehozni, ha valahol egyfolytában több időt tartózkodhatnánk, ennek viszont komoly anyagi vonzása lenne.

Ismeretes, hogy ebben az évben több évfordulót is ünnepe- lünk, illetve kellene megszerveznünk. Nagyobb horderejű rendezvény lesz, amikor névadónkra fogunk emlékezni. 120 éve született Kiss Lajos népzene- kutató, zeneszerző, karmester, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Zombor szülötte.

A központi ünnepséget Zomborban szeretnék megejteni, szeretnék egy emléktáblát elhelyezni a Kaszinó falán. Ezzel kapcsolatban már elindultak a megbeszélések egyes intézményekkel, elsősorban a Magyar Nemzeti Tanácsnál, de a zombori érintettekén kívül felvesszük a kapcsolatot a Vajdasági Magyar Művelődési Intézettel is. S ha már a zentai VMMI-t említem, fontos megemlíteni Bodor Anikó nevét, aki tíz éve hunyt el, őreá is emlékezünk, közösen az intézettel. Nem túlzás azt mondani, hogy jelenleg a néphagyományok megújulásának korát éljük. Forradalmi változásról van szó, ami a népdalok, néptánc újra élését jelenti, ezért is fontos Kiss Lajos és Bodor Anikó emlékét felidézniük.

Az évfordulókhoz tartozik két közvetlen tagtársunk köszöntése: Csorba Béla és Silling István. Mindketten idén hetvenévesek. Őket külön-külön szeretnénk köszönteni a szülőfalujukban, illetve lakóhelyükön.

Tervbe van véve egy elmulasztott szakmai kirándulásunk is, mégpedig Baranyába. Darázson felkeresnénk Bosnyák István sírját, Csúzán megkoszorúznánk Ács Gedeon sírját. Ő Kossuth Lajos tábori lelkésze volt. Én fontosnak tartom tudatosítani néprajzosainkban ezeket a történéseket, emlékhelyeket, hiszen 2020 az Összetartozás Éve, s múltunk bizonyos szegmensei szorosan összefonódnak jelenkori létünkkel. Idén kiadjuk Tóth Glemba Klára gyűjteményét a közép-bánáti gyermekjátékokról.

A közgyűlés végén egy negyvenperces dokumentumfilmet tekintettünk meg a múlt évi erdélyi–moldvai utazásunkról, ahol öt napot töltöttünk el Nyisztor Tinka kiváló néprajzkutató házában. A rövidfilmet Pecze Rózsa és Korenchy László készítették.

Befejezésül szeretném elmondani, hogy kiváló tudományos munkatársakkal valósítjuk meg évi tervünket, amit kevés civil szervezet mondhat el magáról.

SZŐKE ANNA

Nemzedékek kulturális jellemzői (Jászberény, 2020. március 6.)

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 2020-ban is folytatta konferenciasorozatát. Ez évben a nemzedékek kulturális jellemzői téma bemutatását tűzte napirendre. A tanácskozásnak ezúttal a Jász Múzeum adott otthont. A szervezésbe és a lebonyolításba a rendező szervén, a házigazdán kívül a Jász Múzeumért Alapítvány és a Túrkevei Kulturális Egyesület kapcsolódott be. A sikeres megvalósítást a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti

Együttműködési Alap, a Magyar Művészeti Akadémia és a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés elnöke támogatása is segítette.

A konferencia előadóit és a népes közönséget a rendező szervek nevében Örsi Julianna egyesületi elnök és Nemes József jászkapitány köszöntötte. Nagy megtiszteltetés volt számunkra, hogy Szerbiából elfogadta a meghívásunkat és részt vett a tanácskozáson a Vajdasági Magyar Történelmi Társaság képviseletében Besnyi Károly bácskossuthfalvi helytörténetkutató, szerkesztő. Megjegyzem, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, a Vajdasági Magyar Történelmi Társaság, az Ómoravica Monográfia Egyesület és a Túrkevei Kulturális Egyesület együttműködésének intenzitása – 2019 januárban aláírt szerződés alapján – egyre fokozódik, amely kölcsönös konferencia-részvételekben, előadások tartásában, publikálási lehetőségek biztosításában, tudományos kutatásokban való részvételekben, program és könyvkiadások tájékoztatásában nyilvánul meg.

Jelen konferenciánk programjában 12 előadás szerepelt. Örsi Julianna levezető elnök előadása azt a társadalmi háttérrel jelölte ki, amely megadta a keretet a betervezett előadásoknak. *Ismeretátadás nemzedékről nemzedékre* című előadásával felhívta a figyelmet a generációról generációra történő tudásfelhalmozás jelentőségére, a szellemi értékek átörökítésének és az erkölcsi rend stabilitásának fontosságára. A magyar társadalomban napjainkban tapasztalható bizonytalanság leküzdésében fontos szerep hárul mind az államra, mind az organikus, mind a szervezett közösségek, mind az egyének példaadására.

Bathó Edit levezető elnök példaképpen két Jászberényből indult színész életútját mutatta be a „vándorszínészet” hőskorából.

Ezt követően Bagi Gábor egy, a 18–19. században Szolnokon meghonosított Dunkel/Tunkel iparos család sikeres vállalkozási útját, majd utódainak 20. századi kiemelkedő értelmiségivé válását vázolta fel.

Pető László a nagyváradi zsidó kereskedő közösségből kiemelkedő és Budapestre áttelepült, magyar és svájci egyetemeken tudást szerző Heller László (1907–1980) nemzetközi hírű tudós karrierjét követte nyomon. Találmányai széles körű nemzetközi szakmaközi kapcsolatépítésen, egykori kollégáival és tanítványaival kialakított kooperáción és innovációs tevékenységen alapultak. A Jász-kunokhoz a jászberényi születésű felesége és a Jászberényi Hűtőgépgyárhoz kötődő szakmai kapcsolata kötötte.

Nagy érdeklődést váltott ki Selmeczi László előadása, aki a jászkisériek betelepülésével, illetve a református vallásra való áttérésével kapcsolatos nézetét fejtette ki. Megkérdőjelezte a szakirodalomban elfogadott nézetet, mely szerint a jászkiséri református egyházközséget a Kunmadarasról áttelepülők alapították. Szerinte az őslakosok a 14. századtól a településen vezető szerepet betöltött Temesvári család mintaadása alapján vették fel a 16. századtól fokozatosan a református hitet.

Bathó Edit és Örsi Julianna

A konferencia résztvevői

Pap Izabella egy katolikus védőszent, Szent Vendel körül kialakult kultusz hagyományát mutatta be. A 19. században létrejött Szent Vendel Társulatok működésén keresztül betekintést nyerhettünk egy vallási szervezet hagyományteremtő és hagyományápoló tevékenységébe. A jelentős állattartó jászboldogházi tanyai lakosság a juhászok védőszentjének tiszteletére három szobrot is létesített a 20. század első felében, amely a közösség egyik kultusz-helye lett. A szobroknak keresztapát választottak, ezt a tisztséget a környék köztisztviselőiben álló gazdája töltötte be, ami gyakran családon belül öröklődött. A nemzedékeken át öröklődő hagyománykör a tanyák megszűnésével már-már elhalt, de a 21. század elején az egyik szobor áthelyezésével újraéledő közösség a falu és az elszármazottak közötti kapcsolatteremtést erősíti.

Fodor István egy másik jászsági település példáján a falu és a tanya közötti lakóhelyváltoztatás életmódra gyakorolt hatását érzékeltette.

A nagykunsági népművészet egyik emblematikus tárgyának, a karcagi kapuk stílusfejlődésének útját mutatta be S. Kovács Ilona. Az 1820-as évektől datált karcagi fedeles kiskapu stílusjegyei a 20. századi példányokon is felfedezhetők, de napjainkra újabb hatások (székely) is érték. Az alapanyag-változás, az ismeretek bővülése, a népművészeti trendek és a faragók szakmai felkészültsége egyaránt befolyásolják a helyi díszítőművészet mai alkotásait.

A hagyományos paraszti társadalomról ma már a fiatalabb generációnak nincs közvetlen tapasztalata. Ismereteit csak az idősebbektől szerezheti. Közülük pedig a tollforgatók napjainkban emlékeiket memoárban, sőt, regényben vagy más irodalmi műfajban írják meg. Ezen könyvek forrásértékére, jelentőségére hívta fel Rideg István a konferencia résztvevőinek a figyelmét.

Bán Andrea előadásában a mai ember természettől való eltávolodási folyamatát ecsetelte.

Pénzes Ibolya és Pólya Éva a vásárlási szokások alakulását elemezte a saját jászsági kutatásai alapján.

A konferencia végén a *Jászkunság* évkönyv 6. kötetének megjelenését és beajánlását hallhatták Kovács Jánostól a jelenlévők.

Végezetül a rendezők nevében Bathó Edit megköszönte az előadók közreműködését. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület elnöke megígérte, hogy a konferencián elhangzott előadások tanulmányok formájában a *Jászkunság* évkönyv következő számában meg fognak jelenni nyomtatásban is.

ÖRSI JULIANNA

* * *

ALMA MATER

Alkalmazott muzeológia kihelyezett tanszék a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

Elmondható, hogy a magyar felsőoktatási struktúrából majdhogynem teljesen hiányzik az általános- és gyakorlatimuzeológus-képzés. A magyar felsőoktatásban alapvetően tudományalapú képzés folyik, melynek során a múzeumokba alapvetően néprajzos, történész, művészettörténész, természettudós, régész, stb. képzettségű szakemberek kerülnek, akik a legritkább esetben – az esetlegesen kötelező egy-kéthetes szakmai gyakorlatot leszámítva – nem kapnak sem általános, sem szakmuzeológiai alapképzést. Ez nehéz helyzetbe hozza az őket alkalmazó múzeumokat, és nehéz helyzetbe hozza a diplomát megszerző hallgatókat is, hiszen a diploma kézhezvétele után egy újabb hosszú tanulási (selfeducation) szakaszon kell átesniük. Amennyiben a munkáltató múzeumok és a munkavállalói oldal diplomás hallgatói egyaránt elégedetlenek a kibocsátó egyetem által végzett oktatással, ez visszahathat az adott egyetem megítélésére is negatív előjellel.

Ez indította a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum korábbi, évtizedes együttműködésének továbbgondolását. Az volt a cél, hogy a korábbi szabadtéri muzeológiai specializációt továbbgondolva új alapokra helyezzük. Ennek eszköze egy alkalmazott muzeológiai szak alapítása.

Célunk, olyan korszerű múzeumi alapismeretekkel rendelkező diplomás hallgatók képzése, végzetek esetében posztgraduális képzése, akik képesek helytállni és belátható időn belül effektív munkát végezni az adott szakmúzeum számukra meghatározott területein.

A szak olyan szakembereket kíván képezni, akik képesek a muzeológia, a gyűjteményezés, a kiállítások, kurátori munka, múzeumi ismeretátadás területén komplex – többek között történeti, társadalmi, kulturális és filozófiai – összefüggések feltárására és elemzésére, és ezek hangsúlyozottan gyakorlati, alkalmazott megvalósítására.

A hallgatók gyakorlatorientált, általános muzeológiai tanulmányaikkal szakirányhoz (szakmuzeológiai) kapcsolódó specializációval, a muzeológia módszereivel, az új muzeológia elméleti hátterének, valamint a különböző módszerek integrált, interdiszciplináris, kritikai szemléletű alkalmazásával ismerkednek meg. A képzés fontos eleme a valóságos – minimum három hónapos – szakmúzeumi gyakorlat is. A szak különlegességét éppen az adja, hogy a hallgatók az elméleti tudás mellett gyakorlati képzésben is részesülnek, gyakran kiscsoportos, szemináriumi formában sajátítják el az általános

---

muzeológusi alapfeladatokat. Ennek a tudásnak a hazai és a nemzetközi szintéren egyaránt konvergálható tudásnak kell lenni.

Bartha Elek rektorhelyettes és Keményfi Róbert dékán támogatásával, előkészítő munkájával a Debreceni Egyetem szenátusának döntése értelmében 2019 áprilisában a szentendrei Skanzenben létrejött Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Muzeológiai Tanulmányok Kihelyezett Tanszék, melynek tanszékvezetője Cseri Miklós, a Skanzen főigazgatója, munkatársai pedig Batári Zsuzsanna és Sári Zsolt.

2020 februártól elindult a két féléves, kerestféléves szakirányú továbbképzés, majd ősszel elindulhat az MA-képzés is. Távlati célunk a képzés kibővítése, a BA-képzéssel történő kiegészítése.

SÁRI ZSOLT

* * *

SZEMLE

Barabás László könyveiből*

Az otthonosság gyökerei

Barabás László: *Az otthonosság gyökerei. Népismereti írások, néprajzi tanulmányok.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2015. 314 old.

Korábban a néprajzi kutatásoknak csupán az adatmentő szerepük tudatosult bennem, azonban Barabás László könyvei révén felismertem, hogy a jól feldolgozott felderítő munka folytonossá teheti, és fel is élesztheti a hagyományt. A szerző egyszerű, közérthető stílusban, de ízes nyelvezettel megírt tanulmányaiban olyan népszokásokat dolgoz fel, amelyek valamilyen formában a jelenben is élnek. Ezeket összegyűjti és továbbadja a forrás tisztaságának igényességével. Ahol egy-egy szokás meggyengül, ott a nép között élő értelmiségiek gyakran visszatanítják az embereknek a szokásokat, nem ritka esetben részben a néprajzi könyvek lapjairól. A jelen, nyilván, tágan értendő, hiszen Barabás *Az*

otthonosság gyökerei című könyvében közel három évtized során, az 1980-as évek elejétől keletkezett tanulmányokat közöl. Az átfogott idő azonban meghosszabbodik a múlt irányában a kutató és interjúalanyainak személyes visszaemlékezései révén, a tárgyi és írott emlékek feldolgozásán túl a szakirodalmi hivatkozásokig és összesítésekig.

Értékes gyűjteményt tett közzé tehát Barabás László a székelyföldi élő népszokásokról. Könyve egyes fejezeteiben a szülőföldje néprajzi egységeinek meghatározására, vagy legalábbis körülírására is vállalkozik. A szerző a sóvidéki Parajdon született. Érthető, hogy e településnek és tájegységének hagyományait kutatja a legbehatóbban. Munkája Marosvásárhelyhez köti, hiszen ebben a városban tevékenykedik a leghosszabb ideje a Kántor-Tanítóképző

* Az alábbi ismertetések 2019. november 14-én a Károli Gáspár Református Egyetem Benda Kálmán Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Szakkollégiuma *Népismeret, szolgálat, jövő* – Barabás László köszöntése című rendezvényén hangzottak el. A szerk.

Főiskola tanáraként, majd igazgatójaként. Marosszék tehát az ő tágabb értelemben vett élettere, amelyben él és dolgozik, a régió közösségeinek javára. A kutatót az eredményei felől ítélve nem gátolják, hanem segítik a közeggel való együttélés hatásai. Nem akadályozzák az adatgyűjtés és az értékelés tárgyyszerűségében, de még segítik is az élményszerűség megragadásában és a mélyre ásásban.

Barabás olyan időszakban nőtt fel gyerekként, amely még őrizte a több évszázados autentikus székely falusi életforma számos jellegzetességét. A gazdálkodási módok, a családi élet, az öltözködési szokások, az ünnepek mind e hagyományos életforma alapján szerveződtek. Tanúja lehetett e világ felbomlásának, és egyes szokások továbbélésének az újabb gazdasági és társadalmi viszonyok között: a szocializmusban és a rendszerváltás utáni időkben egyaránt. Ő még saját bőrén tapasztalta, hogy milyen a természettel és az állatokkal összhangban élni; milyen létezési mód hagyományos foglalkozásokat üzni, és télen-nyáron *székely harisnyában* vagy *pricccsesnadrágban* járni. Ugyanakkor Barabás ismert és felkutatott mindenkit, akik a hagyományos kultúra éltetői és gyarapítói voltak (illetve részben jelenleg is azok), a helyi ízlést és „divatot” ismerő szabómestertől a betlehemesek és farsangot temetők szószólóiig.

A szerző azt kutatta, hogy milyen helyi kulturális gyökerek segítik az egyént és főleg a közösségeket, mi teremti meg az otthonosságot számukra a világban. A vizsgálódás sokrétű, hiszen Barabás dokumentált hagyományos mesterségeket, mint a hangszerkészítés, szabómesterség; vagy a tájékozódásban és állatterelésben használatos *fűttyögtetés* tevékenységét. Leírta Marosszék egyes kisebb, jellegzetes tájegységeit (Murokország); a magyarok és cigányok együttélésének jellegzetességeit Karácsonyfálván; a főbb világi és vallási szokásokat, mint például *eklézsiakövetés*, *pünkösdi hesspávázás*, *farsangtemetés*, *csutakhúzás* és *betlehemezés*. Számomra a legtöbb élményt és adatot a következő négy témakör feldolgozása jelentette: 1. a székelyföldi leányok cseléd-sorsa; 2. a székely harisnya használata; 3. a protestáns népi erkölcsiség; 4. a *farsangtemetés* időbeli és térbeli variációi.

A legkevesebb folytonosságot mutató népi szokás a közelmúlt éveit, évtizedeit tekintve, amelyet Barabás leírt, az a cselédnek, még pontosabban a szolgának szegődés gyakorlata. Részben érthető a szokás eltűnése 1945-öt követően, hiszen a gazdasági-társadalmi változások a legerőteljesebben a munkavállalás viszonyrendszerét érintik. A szokás és körülményeinek pontos, érzékletes felidézése azonban pusztán lejegyezve is értékes kulturális örökség, hiszen az egyének jellemfejlesztő és közösségi életre is felkészítő intézményéről van szó. Barabás az adatközlők és más források alapján kihangsúlyozza, hogy a szolgálat nemcsak gazdasági, pénzszerző tevékenység, hanem nevelődési, felnőtté érési folyamat is. A huszadik század derekáig minden valamirevaló székelyföldi tizenéves lány elszegődött néhány évre szolgálni, lehetőleg a falun kívül, egy távolabbi településre. Még a tehetősebb családok feje, például

a falu bírója is elküldte a lányát máshoz nevelődni, miközben ő maga is fogadott portáján ilyen mindenest. Régen úgy tartották, hogy aki nem töltött el néhány évet szolgálólányként, abból nem is válhatott szorgos háziasszony és jó feleség. A lányok szolgálni szegődtek el, és nem cselédnek, mert a szolgálatot a legnemesebb értelemben jellemformálónak tartották. A lányok többnyire házvezetőnői feladatokat láttak el egy-egy gazdagabb családnál; de gondoztak gyerekeket, időseket; és gyakran a leghasznosabb munkaerői voltak egy családi vállalkozásnak. A lányok döntő többsége tudott vigyázni az erkölcsiére, és néhány év elteltével, szorgos munkájuk eredményeképpen csinos kis hozományra valót gyűjtöttek össze: egy háztartás teljes felszerelését, és akár egy kisebb lakás árának megfelelő javakat és készpénzt. A családok a házasulandó lányok kelengyjéről, amelyet döntően maguk a lányok gyűjtöttek össze, pontos leltárt készítettek, a tárgyak árait is feltüntetve. Az ilyen listákból, amelyekből néhányat Barabás is közread a könyvében, sokat meg lehet tudni egy-egy korszak tárgyi kultúrájáról, szokásrendszeréről és életmódjáról is. Ami a legfontosabb, hogy néhány évtizeddel korábban még létezett egy kialakult szokásrendszer a fiatalok életre, házasságra való felkészítéséhez. Ma nagyon hiányzik a gyakorlatból a felnőtté érésnek ez a lépcsőfoka.

A *székely harisnya*, neve második tagjának megtévesztő volta ellenére, egy világos (fehér, vajszerű) posztóból készült testhezálló nadrág, amely a férfiaknak télen-nyáron egyaránt szolgált munkaruhaként, mindennapi és ünnepi öltözet részeként. Nyilván nem egyazon darab, hanem annak mezőre, utcára és templomba járó példányai. Barabás a *székely harisnya* kialakulásának, szabásának, díszítésének, viseletének kismonográfiáját írja meg egy háromrészes tanulmányban. A szerző személyes emlékekkel kezdi, hiszen gyerekként, fiatalként maga is kézi szövésű, helyi szabó által szabott-varrt öltözékekben járt. Leírja azt a folyamatot vagy inkább váltást, amelynek során a polgári, gyári öltözékek felcserélték, és az ünnepi alkalmak népviseletévé tettek a *székely harisnyát*. Ez részben veszteség, hiszen háttérbe szorult a népi tárgyi és szokásbeli kultúrának egy fontos szelete, azonban másrésztől nyereség is, hiszen a *székely harisnya* a székely népi és nemzeti önazonosság-tudat egyik fő jelképévé vált. Barabás könyvéből azt is megtudja az olvasó, hogy a *székely harisnya* díszítésének és színének (kék, piros vagy más színű sújtás, illetve motívumok) milyen, területi egységhez kötődő jellemzői vannak, és hogy a 18. századi katonai sorozási beosztást követi. A harisnya szabásáról és mesterségbeli hagyományozódásáról ugyancsak értékes részletek találhatóak az adott fejezetekben.

A szerző személyes sorsok, példák révén azonosította a néhány évtizeddel korábban még szigorú közösségi erkölcsi szabályokat érvényre juttató *eklézsiakövetést*. Barabás történetileg is utánanézett a jelenségnek, egészen a 19. századi forrásokig. A szóbeli és írott visszaemlékezések alapján kiderült, hogy az *eklézsiakövetés* egy-egy falu közösségének az egyházi normánál is szigorúbb szabályrendszerét ültette a gyakorlatba. Minden szabálynak megvolt a

gyakorlati haszna a közösség élete szempontjából. A normától, a szokásoktól eltérőket a közösség nyilvános bocsánatkérésre készítette, ha a közösség tagja akart maradni. A szokásjog még azt is tartalmazta, hogy milyen módon indokolt és szabad a szabályokat megszegni. Ha egy szegényebb családnak nem volt pénze, vagyona tisztességes méretű lakodalmat szervezni, akkor a falu lakói hallgatóságos egyetértéssel tudomásul vették, ha a menyasszonyjelöltjét megszőktette. Utána elég volt egy nyilvános bocsánatkérés, és a szegény család megúszta a lakodalom terhes költségét. Az *eklézsiakövetés* szabályai a 20. század során fokozatosan fellazultak, felbomlottak. Ennek fő okai a társadalom általában vett elvilágiasodása, illetve a falvakból történő tömeges elvándorlás. A szerző a Siklódon élő idős emberek körében azonban még 1992-ben is tapasztalta a korábbi rend reguláinak jó és rossz hatásait.

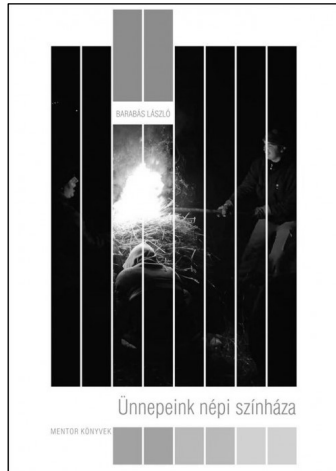
A könyv legrészletesebben a farsanghoz kapcsolódó népszokásokat tárgyalja, mintegy öt fejezetben. Nem véletlen, hiszen a vidám, felszabadító, a kötöttségeket parodizáló mulatozás megtartotta a funkcióit az állandóan változó társadalmi és történelmi viszonyok során. A területileg is egyik legelterjedtebb szokás, a *farsangtemetés* előfordul a Sóvidék több településén, sőt, szomszédos vidékeken, például Gyergyóban is. Barabás időben és térben is feltérképezte a szokás változásait és változatait. Mint a legtöbb néprajzi örökség, ez se mutat teljes folytonosságot, azonban újbóli és újbóli feléledése bizakodásra ad okot, hogy az aktív önszerveződés és a népi humor nem fog kiveszni a televízió és az internet korában sem. A szerző időben több korszakát vizsgálja az alsósófalvi *farsangtemetés*nek, mindaddig visszamenve az időben, amíg rekonstruálható a szokás valamilyen mértékben. A személyes emlékezet a 20. század eleji változatokig vezet vissza. Barabás megfigyelte, hogy egyes funkciók kötődnek vezető típusú egyéniségekhez, és a szerepek baráti és családi vonalon hagyományozódnak. A személyi kapcsolódások révén egy-egy népszokás több évtized múltán is feléledhet. Az illyésmezei Oltyán György egy másik népszokás, a *betlehemezés* szövegét és rítusát mintegy fél évszázad múltán elevenítette fel 1991-ben. A *farsangtemetés*, mint már említettem, területileg is több helyen fordul elő, és színes változatosságot mutat. Barabás a *maszkurák* ditrói felvonulását is leírta, és olyan jelmezeket és dramaturgiai elemeket figyelt meg, amelyek egészen a török hódoltság korszakáig nyúlnak vissza.

Értékes néprajzi könyvet vehet tehát kezébe Barabás László jóvoltából az érdeklődő olvasó. Olyan könyvet, amely dokumentálja, értelmezi és bizonyos esetekben továbbélíti a népi hagyományos szokásokat. Nyelvezete önmagában is érték, hiszen az adatközlők szövegrészleteinek megidézésén túl a szerző stílusa is érzékelteti az ízes sóvidéki nyelvezet ismérveit. A mű mintegy három és félszáz oldalas, és a végén harminckét oldalnyi színes fotómelléklet enged betekinteni a Mezőség, a Marosszék, a Sóvidék székely falvainak eleven népi kulturális közegébe.

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ

Ünnepeink népi színháza

Barabás László: *Ünnepeink népi színháza. Erdélyi játékos népszokások Karácsonytól Pünkösdig*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2017. 376 old.

Barabás László 2017-ben, a két évvel korábbi művéhez hasonlóan újabb monografikus néprajzi könyvvel ajándékozta meg a sóvidéki, a székely, az erdélyi és általában a magyar olvasókat. Sőt, nem csupán az olvasókat, hanem a közösségeket a családtól a nemzetig, hiszen e kiváló munka nagy hasznára lehet mindazoknak, akik a közösségépítésben, közösségfenn-tartásban szerepet vállalnak.

Mi újat és többet jelent ez a könyv az előzményekhez képest? A szerző korábbi kötetekben ugyancsak népi szokásokat írt le, és mindegyikben több-kevesebb részletességgel foglalkozott a népi dramatikus játékokkal: *Forong az esztendő kereke* (1998), *Aranycsikók, maszkurák, királynék* (2000), *Akiket fog a figura* (2009). Legutóbbi könyve, *Az otthonosság gyökerei* pedig olyan átfogó néprajzi mű, amelyben minden etnográfiai szempont arányosan helyet kap a vizsgált tájegységek leírásától a társadalmi és etnikai rétegződés szokásain át a népviseletig, a vallásos nép etikáig és a népi színjátszásig. A képi mellékletekkel együtt 376 oldalas *Ünnepeink népi színháza* fejezeteit végigolvasva igazat kell adnom a szerzőnek, hogy ez a tematika megérdemelt egy ilyen szép, igényes és terjedelmes monográfiát.

A népi dramatikus játékok a népi szokások és általában a kultúra leg-szebb, lelegevenebb, leglátványosabb és leggazdagabb részét képezik. E népi színjátékokban nyilvánul meg a falusi ember szoros kötődése a természethez, illetve a munka, a társas és a társadalmi kapcsolatoknak a vallásosság által is képviselt értékeihez. A szokások a tárgyi kultúránál sérülékenyebbek, hiszen fő alapanyaga a nyelv, és megtartója alapesetben az emberi emlékezet. Éppen ezért megnő a szokásokat dokumentáló etnográfus szerepe, hogy lejegyezzen mindent, ami fontos.

Ennek a monográfiának a legnagyobb értéke, a korábbihoz hasonlóan az, hogy térben, időben, módszertanában és szemléletében olyan átfogó koncepció szerint építkezik, amit kevés hasonló mű tudhat magáénak. Területileg a kutatás kiterjed a szerző szülőfalujára, Parajd tájegységére, a Sóvidékre, illetve a szomszédos és közeli területekre: Gyergyó, Nyikó mente, Küküllő mente, Marosszék, Mezőség. Barabás László azoknak a településeknek és kisebb tájegységeknek a szokásait gyűjtötte és írta le, amelyekhez maga személyesen is kötődik: ahol született, nevelkedett, tanult, illetve dolgozott később tanárként.

A munkája túlmutat az egyszerű dokumentáláson, hiszen azon túl, hogy egyes szokásokat évtizedeken keresztül megfigyelt, az eredményeit összevetette más néprajzi munkákkal; területileg pedig szintén összehasonlította az egyes szokások és motívumok helyi változatait.

A könyv a karácsonyi ünnepkörtől pünkösdig terjedő időszak népi dramatikus szokásait vizsgálja. A fejezetek közt található átfogó leírások, ilyen jellegű bevezetők és összegzések, egyes, változatokban is ismert vagy ritkább szokások, mint az *aprószenteki gricsózás* (67–68.), a *kibédi legénypróba* (132–140.), a *nyárádremetei húsvéti határkerülés és fenyőágazás* (228–247.), a *parajdi hajnalozás* (248–250.). Egyes szokásokat Barabás részletesen is leír, teljes, vagy közel teljes szöveggel, az énekek kottáival. Ilyen például az Illyésmezőben Oltyán György helyi lakos, adatközlő által ötven év múltán felújított *betlehemezés* anyaga. Az élő emberi emlékezet közel fél évszázadig, a kommunizmus idejét átvészelve megőrizte egy népi szokás szövegét és dallamait, de a hosszabb távú továbbörökítéshez szükséges egy közösség hagyományt ápoló gyakorlata és/vagy a néprajzi kutató dokumentáló munkája.

Itt említem meg, hogy a kötet több mint 40 népi dramatikus játékokhoz tartozó dallamot tartalmaz teljes szöveggel, amelyek ebben a változatban más kiadványok lapjain nem találhatóak meg, és a szerző egyik fejezetben ezidáig össze nem gyűjtött és nem publikált *marosszéki öntözőverseket* is közzétesz (252–255.). A dallamokat Barabás gyűjtéséből Sinkó András jegyezte le. A könyvben 38 oldalon 150, többnyire színes fotó található. A szerző fényképein kívül ezen értékes képes melléklet hét fotós munkáját dicséri.

Tehát egyes szokásokat Barabás nagyon részletesen, szöveghűen, kottákkal kiegészítve és egyben értelmezve jegyzett le. Kiemelem a görgényüvegsúri farsangi dramatikus játékok alapos dokumentálását (182–210.). A szerző szinte minden kapcsolódó szokást időbeli folyamatában is követett, leírta annak változásait, esetleges megszűnését és újraélesztését. E hosszas, sokrétű munkára a tanulmányok, fejezetek tartalmán kívül azok keltezési dátuma is utal: 1989–2010, 1992–2015, 1996–2017. A legkorábbi írás 1987-ből való, a legfrissebb 2017-ből, tehát a kutató- és feldolgozó munka mintegy három évtizedet ölel fel, az egyes tematikáé vagy jelenségé is többször két évtizednél is többet. Különösen értékes a *beresztelkei púpos napi farsangolás* leírása diakrón szempontból is, amely az 1930-as évektől a 2010-es évekig mintegy hét évtizedet ölel fel (141–176.). Barabás megszólaltatta az idős visszaemlékezőket, a közelmúltbeli változásokat pedig személyesen követte. Számos tanulsággal szolgál az, hogy egy szokás miért marad meg, akár tiltások és korlátozások ellenére, miért kerül válságba, és miért újul meg, ha új értelmet, funkciót kap, illetve milyen társadalmi változások támogatják ezeket a változásokat.

A népi szokásokat már sokan temették, és nem csupán vicces farsangi szertartáson. Maga a néprajztudomány is több nehézséggel, sőt, válsághelyzettel néz szembe az utóbbi évtizedekben. Több kutatónak a munkássága már kényszerűségből átment a szociológia és a kulturális antropológia területére.

A Sóvidéken, a Székelyföldön és Erdélyben azonban még mindig van mit kutatni. Előkerülnek régi szövegek és dallamok, megújulnak szokások, és bár egyesek el is halnak, mégis tapasztalhatóan velünk él a hagyomány számos szokást illetően, ahogy Barabás korábbi monográfiája is ráirányítja a figyelmet e jelenségre. Egyes interjúalanyai maguk is szkeptikusak a hagyomány továbbélésével kapcsolatban, mint ahogy a marosszéki, gegesi idős Regina néni mondja: „*Ha mi elmúlunk, ez is elmúlik.*” (214.) Az élet azonban időnként rácáfol e borúlátásra, mert egy népszokás gyakran megtalálja a funkcióját, ha nem a hagyományos viszonyok közt, akkor akár a városban dolgozó, oda ingázó, de falun élő fiatalok igényeiben (165–166.), vagy akár a szokás idegenforgalmi látványosságként való megerősödésében (168–172.).

Azért tartom tehát értékesnek ezt a monográfiát, mert minden lehetőséggel él, amelyet egy néprajzkutató térben, időben, illetve módszertanilag képes átfogni. A lejegyzett szokások és szövegek, dallamaik dokumentumértéke nem kétséges, az értelmező és az értékelő néprajztudós munkája nem kevésbé. Mindezen túlmenően fel kell hívnom a figyelmet a könyv olvasmányosságára és ízes stílusára. Ezt a könyvet az is élvezettel lapozgathatja, olvashatja, aki nem néprajzos szakértő, vagy aki nem kötődik a szokásokat éltető települések, tájegységek valamelyikéhez. Az e könyvben közölt ismeret- és élményanyag székely, erdélyi, magyar és egyben egyetemes kincs. A könyv, a korábbi párjával együtt akár breviáriuma lehet mindazoknak, akik élményszerűen szeretnének kapcsolódni ahhoz az esztétikai és etikai rendszerhez, amelyet a természettel együtt élő, azzal együtt lélegző falusi emberek kristályosítottak ki maguknak dramatikus szokások formájában az évszázadok során. Mindezen túlmenően élmény olvasni a sok ízes idézett népi szöveget, az interjúalanyok visszaemlékezéseit, reflexióit és önreflexióit. Barabás értekező prózai stílusa is világos, közérthető és élvezetes, olyankor kiemelten, amikor kettős szerepben, egyszerre adatközlőként és gyűjtőként emlékezik vissza például, hogy családjá és nővére az 1950-es években miképp fogadta a *hajnalozókat* (248–251.).

Három fontos szempontra szeretném felhívni a kedves olvasó és érdeklődő figyelmét, amelyek közvetve vagy közvetlenül kiderülnek ezen értékes gyűjtőmunka feldolgozása és közzététele eredményeként. Az egyik a társadalmi-gazdasági-kulturális közeg minősége és érzékenysége, amely meghatározza az emberek életét, és kitermeli ezeket a dramatikus népi szokásokat; a második ezen színjátékok természeti és vallásos beágyazódottsága; a harmadik pedig a képviselt értékek valósághoz való kapcsolódása és azok arányossága.

Azt már említettem, hogy a népi kultúrában a legelevenebbek és egyben a legsérülékenyebbek a dramatikus szokások, sokkal inkább, mint a tárgyi népi kultúra értékei vagy a szokásokhoz kevésbé kötődő szöveges vagy zenei emlékek, mint a népdalok. A népi színjátékok az egyházi és a világi naptár adott napjaihoz, ünnepeihez kapcsolódnak. Ha megtartják ezeket az eseményeket, akkor megmarad a közösség összetartó kovásza, ha pedig valamiért elmaradnak, akár egy időre, akár véglegesen, a közösségi érzés meggyengülhet, eltűn-

het. A dramatikus játékok közösségek életéhez tartoznak, egy-egy falu vagy kisebb tájegységnek lakóihoz szólnak, azok bizonyos rétegeihez, de közvetlenül vagy közvetve az egész közösséghez. A népi színjátékoknak tehát jelentős szerepük van a közösségi összetartozás élményének megteremtésében, fenntartásában, ápolásában.

A történelem során előfordulnak spontán változások is, melyek egy-egy népi dramatikus szokás megjelenéséhez, átalakulásához, esetleg megszűnéséhez vezethetnek. A spontán tényezők azonban többnyire kedveztek a szokások fennmaradásában, hiszen ezek épp az önazonosság fenntartásában játszanak fontos szerepet. Egyes időszakokban, például a kommunizmus idején a párt elvhu, tehát elvtelen katonái jól tudták, hogy az azonosságtudatot és a közösség összetartó erejét részben a szokásaik tiltásával gyengíthetik. Illetve azzal, ha a falusi gazdálkodót eleve a természettől, magától a földtől szakítják el. Ezek az eljárások össze is függenek. A tészesítés, Erdélyben románosan a kollektivizálás a földtől szakította el a falusi parasztokat, és a városban, gyárakban, bányákban tengődve elveszítették a megtartó erejüket, a szokásaikat. Ahol még mindig maradt egy maroknyi közösség, ott a szokásokat tiltották vagy cenzúrázták a közösség-, a vallás- és magyarellenes kommunista vezetők. Két adatközlőt idézek Barabás könyvéből állításom igazolása gyanánt.

„Ahogy kihúzták a földet alólunk, összezavarodott minden. A régi rend felbomlott, összevissza vetettek a határban. Elvették a földet, nem nekünk termett a búza. Sokan elmentünk a faluból, itthagytuk a kollektivizált földeket. Negyvenhárom éves fejjel bányásznak álltam. Tíz évig kinlódtam az előhajtásban. Megrokkanva, betegnyugdíjason tértem haza.” (Vass Péter, 240.) Ehhez, úgy vélem, nem kell magyarázat.

Egy másik személy, ugyanannak a tájegységnek, a Nyárad mentének a hazatért lakója, egy középkorú férfi úgy emlékezett meg a húsvéti határkerüléstről, amelynek során addig nem tapasztalt módon, elementáris erővel élte meg a neki egykor életet adó faluja közösségéhez, az egyházhoz és a magyarsághoz tartozás élményét, hogy az értelmet adott az egész életének: *„Nézzen végig az embereken, nézze az arcukat! Éppen most kel a Nap, ömlik a fény... Életemben nem éltem át még ilyen érzést... Most már meghalhatok.”* (240.)

A másik fontos tanulsága, üzenete a népi dramatikus játékoknak és ennek a monográfiának, hogy ezek a szokások szorosan kapcsolódnak a természeti körforgás ciklusaihoz és az azokkal is összefüggő egyházi ünnepekhez. A népi színjátszás a téli és a tavaszi időszakban él és teljesedik ki, amikor nincs vagy kevés a határban az elvégzendő munka. Az emberek télen és tavasszal feltalálják magukat, közösségi dramatikus, komoly és vidám népi színházi eseményeket szerveznek saját maguk szórakoztatására és erkölcsi okulására. Amikor a természet alszik, abban, az egyébként passzív időszakban készülnek fel az év aktív munkát igénylő részére. Az is szembeűnő, hogy a népi színjátzó szokások nagyon kevés kivételtől eltekintve – ilyen mondjuk a *farsangi legénypróba* (107–113.) – kizárólag egyházi és szakrális szokásokhoz kapcsol-

lódnak, akár azok értékmegőrző kifordításán keresztül. A farsangi időszak főbb népi dramatikus eseményei az állakodalmak és az áltetetések humoros szertartásai. Tehát a falusi nép körében a vallásosság nem valami fölülről rájuk erőltetett szokásrendszer, hanem az életük szervezésének alapvető összetevője. Akárcsak a természethez és a biológiai életciklusokhoz való alkalmazkodás.

Az alulról jövő kezdeményezések azt is bizonyítják, hogy nem mindent a katolikus vagy protestáns ünnepi naptár határoz meg. Egyes szokások kialakulnak, vagy mások új tartalmat nyernek. Az utóbbira kiváló példa a görgény-üvegcsűri farsangi szokás, amelyben helyi, települési szinten fokozatosan kialakították az *apák napját*, mégpedig a következő módon: „*A húshagyókeddi szokáseseményekben leginkább a férfiak, a házasok és a legények vettek részt. Az 1960-as évektől kezdett elterjedni az a vélekedés, hogy ez a nap a férfiaké, őket ünneplik. Később úgy kezdték mondani: ez az apák napja. Ez nemcsak azt jelentette, hogy nekik aznap minden megengedett, hanem azt is, hogy felköszöntik őket a családban, apró ajándékokat vásárolnak részükre. Ezáltal a régi ünnep új funkcióval gazdagodott az üvegcsűri szokáskalendáriumban.*” (190.)

Fel szeretném hívni a figyelmet a népi dramatikus szokások időbeli tagolódására. A játékok egyik fő csoportját a karácsonyi–újévi szokások alkotják, a másikat a farsangi események, a harmadikat a húsvéti–pünkösd megmozdulások. Ezek is mind szakrális eredetű, és az egyházi év ünnepeihez igazodó szokások. Ez így van akkor is, ha egyes játékok világi tartalmúak. Azoknak is megvan a helyük az egyházi naptárban, például a farsangban. Illetve ezek a világi szokások is részben vallási–egyházi eredetűek, azok adekvát, funkcióval ellátott, értelmes és értékközpontú kifordításai. A dramatikus játékok többsége komoly, emelkedett hangulatú, megindító érzületű. Gondoljunk csak a Szent Család átélhető és a betlehemes játékokban átélhetően el is játszott megpróbáltatásaira, midőn a szülés előtt álló Máriának hiába keresnek szállást a városban. Másik példaként visszautalnék a nyárádretemei középkorú férfira, aki élete meghatározó élményeként beszélt a *húsvéti határkerülésről*.

A humoros jeleneteknek, megfordításoknak és paródiáknak is megvan a maguk nagyon jól körülhatárolható funkciójuk. Ezek szinte kizárólag mind a farsangi eseményekhez kapcsolódnak. A nép utánozhatatlan bölcsessége, hogy a világot nevelő–nevettető céllal is csak egy rövid időszakra állítja a feje tetejére. A farsang egy-másfél, legtöbb két hónapnyi időszakig tart a január 6-ától, vízkeresztől, epifániától számítva a holdnaptár szerinti mozgó ünnep, a hamvazószerda előtti napig, amelyet népiesen *húshagyó keddnek* neveznek. A *húshagyó kedd* a farsang utolsó napja, és másnap következik húsvétra való készülődés, a böjt időszaka. A farsangon látszólag minden szabad, minden megengedett. Valójában azonban e szabadságnak, megfordításoknak is megvannak a maguk szabályai. Az élet és a vallásos szokások, egyben az ember életének legfontosabb eseményeit forgatják ki, nem alap és ok nélkül. Azért tartanak ebben az időszakban egyebek mellett állakodalmakat és temetésparódiákat, hogy a megfordításokkal is az értékeket hangsúlyozzák. Lehet élcelődni és

bolondozással okulni egy másfél hónapnyi téli időszakban, hogy aztán minden érték a helyén maradjon az év további részében. „Egy világrend fordul itt farsangi fonákjára, hogy a játék végeztével aztán újból helyreálljon.” (100.)

A népi dramatikus szokásrendszer, illetve Barabás László könyve arra is felhívja a figyelmet, hogy az év döntő hányadában meg kell őrizni a komolyságot, ami egyébként nem gátja a vidámságnak és a játékosságnak a farsangon túl sem. Ezt könnyen elfelejtik a mai kor nem népi, hanem, jobb szó híján mondva urbánus művészei, akik közül sokan egész évben vagy akár egész életükben egy megfordított világban, egy megfordított értékrendben élnek. Annyira ráállnak a hagyományos értékrend lebontására, hogy arról a farsang elteltével sem tudnak visszaállni. Nyilván, a világi életben és a világi, nem népi művészetekben nem lehet kijelölni egy-másfél hónapot, amikor ideje és helye lenne a világ feje tetejére állításának, de a művészeknek akkor is kellene találniuk valamiféle önkontrollt, amelynek alapján ne a teljes tevékenységük öltönn testet az öncélú bírálatban vagy bolondozásban. Ha mást nem tanulnak a népi kultúrából, annyit azért átvehetnének belőle, hogy a farsang az évnek körülbelül egytizede. Ha a művészek, de mondhatni, más közéleti szereplők és politikusok az év, az életük, a munkásságuk csak egytizednyi részében élénének a mások vagy önmaguk iránti bírálattal, és a kilenctizedében alkotó tartalommal tevékenykednének, akkor például nem fenyegetné az a veszély a keresztény gyökerű Európát, hogy a másság iránti elfogadás túlzó bővületében, a ló túloldalára átesve, mintegy öngyilkos gesztusként magára vonja a jelenkori nemzetközi népvándorlás előbb-utóbb mindent elpusztító áradatát.

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ

Népismeret, szolgálat, jövődő

Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövődő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada (1993–2018)*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2018. 144 old.

Hosszú kényszerpihenőre kárhóztatva, most olvasva „utaztam be” keresztül-kasul Erdélyt. Kalauzaim ebben a szellemi, lelki utazásban, amelyet az évek során magam is bejártam, a lelkes fiatal tanító- és kántorjelöltek mellett vezetőjük, dr. Barabás László volt, aki a marosvásárhelyi Kántor-Tanítóképző Főiskolát igazgatta húsz éven át. Diákjainak a néprajzot, a folklórt az elméleti órák mellett népismerteti és egyházzolgálati tanulmányutak, táborok és ünnepi szolgálatok során tette élővé, személyiségüket, hitvallásukat, pályaválasztásukat meghatározó

élménnyé az 1993–2018 közötti időszakban. A negyedszázadot átölelő magvetésből született, és 2018-ban a Mentor Kiadó gondozásában jelent meg a *Népismeret, szolgálat, jövendő – Táborok, tanulmányutak negyedszázada* című kötet.

A szerző a Kántor-Tanítóképző Főiskola viszontagságos történetének bemutatásával indítja a kötetet, amelyből kiderül, hogy nem volt egyszerű küzdelem, de megérte. A következő fejezetben a táborok, tanulmányutak születését és célját fogalmazza meg: ismerkedés a falvak történetével, lakóival, templomaival, néphagyományaival, művelődési és egyházi életével a „közvetlen megfigyelés”, a dokumentálódás, a „*falusi léthelyzet átélése során*”. Másrészt az otthonosságérzet, a szülőföldhöz, a falvak népéhez való ragaszkodás, a felelősségvállalás kialakítása és megszilárdítása szerepelt a célok között. A szerző ugyanis azt vallja, hogy a felerésztt vidéken és sok helyen szórványban élő erdélyi magyarság jövője attól is függ, hogy milyen értelmiségiek, papok, tanítók, kántorok irányítják a nyelvi, kulturális és vallási identitás megőrzését. Továbbá „*a remény ébresztését falusi és városi gyülekezetekben, a bizakodást abban, hogy templom és iskola egységében, a hit, az anyanyelv és a zenekultúra védőszárnyai alatt érdemes erdélyi szülőföldünkön magyarként, keresztyénként/keresztyénként élni, boldogulni, és nemzeti közösségként megmaradni*”.

Barabás László azt vallja, hogy néprajzi vidékeink, falvaink, templomaink, gyülekezeteink jobb megismerésével a falu vonzó értékévé válhat. „*Tanulhatunk öregjeitől szépen beszélni, erkölcsi szokásrendet és gazdaszellemet, falusi lelkészekről gyülekezet- és közösségépítést, tanítóiktól élettapasztalatot és hivatástudatot*”, a kisgyermekkorban végzett szolgálat pedig lehetőséget teremt a kántortanítói hivatás „*nehéz szépségének*” az átélésére.

A táborozással járó gyűjtőmunka azt szolgálta, hogy a hallgatók betekintsenek és kedvet kapjanak a néprajzi, egyház- és iskola-, illetve falutörténeti adatok gyűjtéséhez, a műemlékek számbavételéhez és megmentéséhez, amiből tanulmányaik végén szakdolgozatokat írhattak, majd a hivatás gyakorlása során felkelthetik az érdeklődést tanítványaikban is.

A táborok helyszíne egy-egy néprajzi vidék volt, ahol a látnivalók mellett annak gondjait és bajait is megismerték a hallgatók. A negyedszázad során az egymást követő évfolyamok diákjai koncentrikus körökben járták be Erdélyt. A Nyárad és a Maros mentétől kezdődően eljutottak a Székely-Mezőség falvaiba, a belső Mezőség szórványtelepüléseire, a mezőségi Melles-patak völgyébe, a Tóvidékre, a Küküllők mentére, Nagyenyedre és környékére, Székelykeresztúrra és a környező falvakban Kányádi Sándor és Tamási Áron szülőházába, a Gyimesekbe, Kézdivásárhelyre, a Barcaságba, Dévára és vidékére, Besztercére és a vonzáskörében levő falvakba, Etédre és Kőrispatakra, Kibaconba, Sepsiszentgyörgyre, Óradnára és Radnaborberekre, Gyergyóba és Dicsőszentmártonba, Bethlenszentmiklósról és Keresdre, Segesvárra, Zetelakára, a Hargitára, Aradra és Máriaradnára, és hosszan sorolhatnám tovább az ismert és az átlagember számára sohasem hallott faluneveket. A Goudai Driestar Ta-

nárképző Főiskola vendégeként eljutottak Hollandiába, az óceán partjára, majd a holland főiskolásokat fogadták Erdélyben. Megjárták Felvidéket, Kárpátalját és Délvidéket, vendégül látták testvériskolájuk, a Nagykőrösi Hitoktató és Tanítóképző Főiskola diákjait és tanárait a Nagyenyed környéki táborozásra. Utaztak autóbusszal, vicinálissal, szekérral, tutajjal és traktor vontatta utánfutóval, sok településen a főiskola volt növendékei fogadták őket. A felkeresett falvak között voltak életerős közösségek, kicsi, elhagyatott települések és lelkész nélküli, széthulló gyülekezetek is. Meglátogattak műemlék templomokat, műemlékeket, történelmi események színhelyeit. A diákok mindenhol szíves vendéglátásban részesültek, osztoztak a vendéglátók gondjaiban és örömeiben, az istentiszteleteket követően pedig kórusművekből, hitvalló énekekből és szavalatokból álló műsorral léptek fel, a kántori szolgálat során elnémult orgonákat szólaltattak meg, és gyakorlatot szereztek a vezénylésben is. Minderről a táborismertetők mellett a diákok élménybeszámolóit olvashatók a könyvben. Érdekes figyelemmel követni, hogy a benyomásaikat megörökítő tanító- és kántorjelöltek figyelmét mi ragadta meg a legjobban, mire mi hatott életre szóló benyomásként.

Barabás László bevallása szerint nem volt könnyű megszervezni, hogy a gyülekezetek sorra fogadják a diákokat, és a tervezett találkozókra is sor kerüljön a falu lelkészével, kántorával, tanítójával, akik hivatásukról vallottak. A hallgatók megismerkedtek és barátságot kötöttek a helyi fiatalokkal, együtt táncoltak, énekeltek velük, és körükben eredményesen népszerűsítették iskolájukat. Az évek során egyre nagyobb segítséget jelentettek a képző volt hallgatói, akik közül 315-en kántorként szolgálnak a különböző felekezetű erdélyi gyülekezetek templomaiban. Sokan közülük zenetanárként dolgoznak, gyermek és felnőtt énekkarokat vezényelnek egész Erdély területén. A tanító-óvodapedagógus szakon a főiskola fennállása alatt végzett több mint ezer diák legtöbbször szülőföldjén, szülőfalujában helyezkedett el, ahol vezető pedagógussokká, a művelődési élet szervezőivé váltak. Mások tanulmányaikat folytatva lelképásztorok, egyetemi oktatók lettek, és példájuk ösztönzést jelent a következő nemzedékeknek.

„Pályám alakulásában nagy nyomot hagytak ezek a táborok. Szülőfalumba hazatérve, tanárként próbáltam és próbálok mai napig ezen értékrend szerint dolgozni. Értékeinket őrizzük meg, gyarapítsuk és adjuk tovább a következő nemzedékeknek, mert csak így van jövőnk” – írja Antal Tibor gyimesfelsőloki zenetanár, népdalénekes, egykori diák.

„Nemcsak szolgáltunk, de épültünk is. Tudásunk bővítése mellett lelkileg sokat gazdagodtunk e tanulmányi utak által. A könnyekben, a mosolyokban éreztük Isten jelenlétét és az összetartozás örömét, bármerre is jártunk... Kíváncsi vagyok, hogy ugyanezt tapasztalhatták meg most is a főiskolára járó diákok, és örök élményként határozza meg életüket” – írta Gálfi Westerbeke Arabella a Beszterc-Naszód megyei magyarlakta településekre szervezett 2005-ös út után.

„... Ezekben a találkozásokban mindenki gazdagabb lett, a kereső és a keresett, a kíváncsi főiskolás hallgató és régi szőttesét megmutató mezősegi öregasszony, a tömbházlakásos világból érkező városi fiatal és a színes kalotaszegi pártát őrző menyasszony. Ezeken a napokon egyszerre oktatóként és tanulóként úgy éreztem magam, mint aki egy élő múzeum gazdag tárházában él – a csodálatos Erdélyben” – írta a népismereti kirándulásokról Ötvös József vártemplomi lelkipásztor, aki nyugdíjazásáig a főiskola kuratóriumának az elnöki tisztségét töltötte be, és pár alkalommal ő is elkísérte a diákokat.

A vándortáborok támogatását kezdetben az egyházak, az EMKE, az *Erdélyi Figyelő* folyóirat, majd a Bethlen Gábor Alapkezelő vállalta, és a gyülekezetek, lelkészek, tanítók vendégszeretete tette felejthetlenné.

A gyűjteményes kötetet, amelyben pontos útitervek is olvashatók, ajánlom minden olyan pedagógus figyelmébe, aki tanítványaival szeretné jobban megismertetni szülőföldünket, amely akkor igazán a miénk, ha bejárjuk ismert és elfelejtett vidékeit.

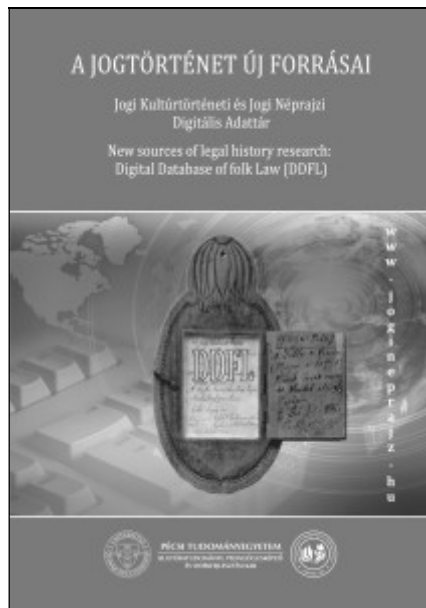
BODOLAI GYÖNGYI

Jogi kultúrtörténet, jogi néprajz

A hazai folklór, népéletkutatás és a kultúraelméleti összegzések többségében a címben jelzett két terület (még a jeles Papp László, Imreh István, Degré Alajos, Frank Ignác, Tagányi Károly vagy Tárkány Szücs Ernő munkásságát is idevéve) sokszor a legjelesebb szerzők esetében sem kapott kellő figyelmet a más vagy eltérő tematikákkal foglalkozó kutatók részéről, s még ezeknél is visszhangtalanabb maradt a társtudományok oldaláról. S bár a történeti múltban és a joggyakorlat, jogfelfogás és a népéletkutatás szokásjogi aspektusai között mégis ott a helye, a kultúra- vagy tudományközi találkozás élménye szempontjából szintúgy megmaradt rangja a jogfelfogás korszakosan jellemző néprajzi kérdéseinek – ezek elismert és önállósult tudományterületté sokáig mégsem válhattak. Ugyan a jogról köznapian gyakorta beszélünk (a mindennapi szóhasználatban föllelhető változatait tekintve: felszínesen, ítélezően, sarkosan, lekezelően, rendszerint tévedésektől sem mentesen) megfogalmazott impressziók, valamint a jog szakmai, tudományos, intézményes kezelése (ítélkezés, jogrendszer, jogi alapelvek, jogszabályok, normák, törvények stb.) esetében is felhasználunk fogalmakat, viszont ettől a mindennapiságtól messze távolra esik az, amit a joghoz és a jogról való gondolkodáshoz asszociációként társítunk. Jut azonban találkozási felület is (amilyen a jogi oktatás, a jogtudományi kutatás, a jogelmélet, jogképesség, jogtörténeti elemzés, jogérzékenység, politikai joggyakorlat, jogintézmények stb.), amelyen a társada-

lomtudományi érdeklődés és tudás terepterületként jelentkeznek, s ahol a szakmai és a közbeszédben megerősödő jogérvényesülés, jogérzékenység magában a jogfejlődési folyamatban is szerepet kap (ideértve képviselőit, alkalmazóit, értelmezőit vagy ellenzőit is, lásd a jogászság társadalomtörténeti kezelése, a jogantropológia számos részterülete stb.). Jószerével hasonló a helyzet, ha a néprajzhoz közelítünk: népdal, folklór, életmód, gazdálkodás, népszokások, néphagyomány, s így tovább – találkozik és ismerkedik is a népről való fogalmak történeti rendszerével, a folklór változásaival, ágazataival, kölcsönhatásaival, tematikus kérdéskörökre szabott néprajzkutatási műhelyekkel, szaktudósokkal, szakmai közléskultúrával és kutatások százaival. Esetünkben e két terület, a jog és néprajz közös tartományáról, a jogszokások, a jogi tartalmú népszokások, a kultúratörténet jogi olvasatának és a néprajzi jelenségek jogi értelmezésének határterületéről esik szó, mégpedig nem a köznapi fogalmi képzetek, hanem a két tudástartomány kölcsönhatásai, nemzetközi mintái, s a diszciplína rangképessége értelmében.

Tapasztalat ugyanakkor, hogy míg a szokásnéprajz, a településnéprajz, a hegyközségi, egyházi tulajdonjogi vagy családi gazdasági-öröklési kérdések között mintegy evidenciával van jelen a társadalmi joggyakorlatok számos eltérő kérdésköre és adódó válaszok széles terepe, addig az efféle dilemmákkal körülvett tudásterület írott anyaga nemigen forog közkézen a jogászok, a szociológusok, a kultúrakutatók vagy a kulturális antropológusok között. Holott bármely térség, világrész, település bármely közössége, bármely szertartás, rítus, hitvilág, művészeti vagy életviteli megnyilatkozás, értékrend vagy

szokás éppúgy telített a hagyományok és modernizálódások inherens rendszerével, mint a tudásterületek többsége, melyeknek feltárása, előzményként értékelése, rendszerező figyelembevétele ugyanolyan alapkészlet része lehet, mint a rokonsági, vagyoni, lakóhelyi cenzus, alapadatok, strukturális mutatók belátása és regisztrálása.

Még inkább eltérés mutatkozik a kultúratörténeti, igazgatástudományi, népeletkutatási, szakrális jogelméleti témakörök között, ha nemzetközi szintet tekintünk. Az eltérő kutatástörténeti és értelmezési mintázatok tükröztetése, a találkozások esélye viszont épp a kölcsönhatások, a gazdagítható tudás, az örökség-cserék értelmében kínál gazdag perspektívákat a nemzetközi konferenciák során. S ennek is harmonikus, szép példája a 2016-os VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásaiból közreadott konferencia-kötet, mely *A jogtörténet új forrásai – Jogi Kultúratörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár* OTKA-program keretében 2011-től a Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógiai és Vidékfejlesztési Karának keretében keletkezett Péccsett. A publikáció-sorozat kötetei részben az elődök, a tudományterületet alapozók, főképp Tárkány Szücs Ernő örökségének tiszteletével indultak (pl. a *Jogi kultúratörténeti és jogi néprajz új forrásai I–II.*) egy áttekintő konferencia anyagaiból (kiadva 2018, két kötetben 412 oldalon), részben pedig a legkülönfélébb esettanulmányi, forrásfeltárási és kutatási aspektusú munka is napvilágot látott ebben a keretben, de elméleti és kutatástörténeti bevezetőként szolgált a Nagy Janka Teodóra és Mezey Barna szerkesztette 4. kötet is. Már ezekre is építve a *Jogi néprajz, jogi kultúratörténet szimpózium* (2016) a kultúraköziség témakörét választotta hívószónak, mely a teljes hetes rendezvénynek hihetetlenül gazdag tárházát kínálja ezúttal kötetformán az olvasóknak is.¹

A kötet a kultúraköziség fogalmi körében „*az eltérő tudományágak együttműködése, az interdiszciplinaritás, a kutatási terület megújításának folyamata, a tudományköziség módszertani előnyeinek hangsúlyozása, a különböző közelítésmódok párbeszéde, a szinkron és történeti metszetű vizsgálatok*” átlátása szolgált alapul a „*megélt tapasztalatok, eredmények*” ismertetéséhez (11. old.). A tudásterület „*már önmagában a határterületiség jegyeit hordozza*”, egyaránt vonz „*jogtörténészeket, jogászokat, történészeket, néprajzosoakat, régészeket, irodalmárokat*”, így egyaránt „*ízeltőt ad a kultúra- és tudományköziség területeit érintő legújabb kutatási eredményeiből*” (uo. 11–13. old.).

Talán nem lehet itt cél a kötet teljes ismertetése, de érdemes jelezni a tudástársulások részkérdéseit, témaköreit. Régi szakterületéről hoz szokásjogi és

¹ *Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúratörténet metszetében.* (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) *Jogi néprajz, jogi kultúratörténet szimpózium előadásai.* Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúratörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógiai és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd–Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Pécs, 2018. 215 oldal.

helyi joggyakorlati példát Bánkiné Molnár Erzsébet a jászkun szabadság kérdésköréből (15–26.), bács-bodrogi kölcsön- és adósságügyletek folyamatait tekinti át Bárth János (27–44.), a nemesi vármegyék főispáni beiktatási szerződésait választotta témaként Bódiné Beliznai Kinga (45–61.), a közösségi büntetések és elismerések világába vezet a macskazene és szerenádok aspektusán keresztül Gelencsér József előadása (63–76.), pécsi végrendelkezési szokásokba nyújt alapos bepillantást Herger Csabáné az osztrák polgári törvénykezés joghatálya alatt (77–92.), mezővárosi végrendeletek eseti világába kalauzol Homoki Nagy Mária publikált írása a szentesi 19. század családi örökítési rendjét áttekintve (93–110.), majd győri árvairatok forrásértékét elemzi Horváth József az 1848 előtti levéltári anyagokban (111–127.), tradicionális agrárszervezeti mintaértéket mutat fel Kajtár István a hegyközségi jogtörténeti bűvárlatok nyomán (129–136.), közép és kora újkori vesztőhelyek régészeti kutatását ismerteti Kováts István (137–155.), kényszerek és szankciók magatartásokban mutatkozó sajátos szokásrendjét tárgyalja a végrehajtók tevékenységében Mezey Barna (157–170.), ezt Nagy Janka Teodóra szaktárgyi áttekintése követi a magyar jogi kultúratörténet és jogi néprajz ezredforduló újraindulásának és intézményesülésének adataival (171–181.), Varga István itt a gyermektartási perstratégiák két világháború közötti fogalmi, eljárásjogi, nyelvi és megkülönböztetési gyakorlati kérdései felé vezet (183–198.), Völgyesi Levente pedig a valláserkölc és a jog határterületeinek néprajzát taglalja egyházjogi, felekezeti és jogteológiai dimenziók között (199–206.), hogy azután a kötetet képanyag és idegen nyelvű összefoglalók fejezetei zárják. Egészében a könyv a történetiség jegyében átfogható, de ezen belül a szokásjog és népi jogszokás, intézményes jog és alkalmazott eljárási rituálék oly széles körére is kiterjed, melyek bármely (akár jelenkori) néprajzi és kultúrakutatási adatsorban kiemelt tételként kell szerepeljenek, társadalomismereti szempontokat és elemzési módszerek széles körét felmutatva.

S ha egyes részterületek, egymással csak alkalmilag vagy konferencia-előadás kontextusában találkoznak esetleg, komplexebb példával szolgál a szinkron és diakron föltárás lehetőségére Bánkiné Molnár Erzsébet e sorozatban kiadott kötete *A jászkun szabadság helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában 1682–1876* (2017, 234 oldalon). Ebben, ha lehet a néprajzi szempontokat a szabadság jogi kultúrtörténetével, a szokásjogot az igazgatási autonómiával, a földbirtoklás szempontjait a földhasználat és tulajdonjog tradícióival, a nők öröklési normáit az organikus közösségek gúnyverseivel, megszólítási konvencióival, a valláserkölc szabályaival, a morál változataival, a bíraskodási és igazgatási joggyakorlat számos változatával összhangban mint életvezető normák rendszerét föltárni, akkor az itt kétségtelenül igen emelkedett szinten megtalálható, s nem utolsósorban olyan kutatótól, aki évtizedek óta kitartóan ezt a területet terepmunkája tárgyaként vizsgálja. Ugyanakkor persze lehet rögvest megtalálni az antropológia terepmunka-végzési hiányérzetet mint eltávolító szempontot ettől a gyűjtő, történeti, kis- vagy

nagyterségi fókuszú elemzéstől, de semmiképp sem lehetne aktuális, nagy érvényességgel kimondott lokális elemzést adni mindezek nélkül a kortárs helyi társadalmak elemzési kérdésében. A helyi közösségek „*kitalált hagyományainak*”, a tárgyalkotó népművészet mellett a jogformáló emberi csoportkötöttségek egész rendszerének, a jogérzék és érdekérvényesítés specifikusan etnikai, regionális vagy identitás-meghatározó komponenseinek együttes jelenléte egyazon társadalmi milióban bizony fontossá teszik mindezek ismeretét.

Mindezekét, s a továbbiakét nem különben. A sorozat nyolcadik kötete, mely *Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár* gyűjteményes cím alatt megjelent, Nagy Janka Teodóra által szerkesztett kiadvány, *A jogtörténet új forrásai* cím alatt ismerteti a 2011-ben indult kutatási témakört, a jogi kultúrtörténet intézményesítésének és egy eredendően fontos új adattárának kialakítását bemutatva.² Maga a gyűjtés, kutatás, ismeretfeltárás és adatbázisba szervezés éppen tíz éve kezdődött feladatát jelző könyvsorozat és a további publikációk (tanulmányok, előadások, külföldi publikációk, szöveggyűjteményfejezetek, helyi kiadványok) mintegy százas nagyságrendje egykönnyen elbizonytalanítja a kutatót, mit is mondhat el a sorozatszerkesztő átfogóan magáról a törekvésről, az eredményekről, a tudásgyarapodás lehetőségeiről és a gyűjtőelemző-feltáró-közreadó tevékenység egészéről. De van, amit ezekről és ezek között is mindenképpen el kell mondani, alább elsősorban erre szorítokozom.

Az első, s messze nem lényegtelen alapozás (talán minden továbbihoz) Tárkány Szücs Ernő szerepe és fundamentális munkája, mely voltaképp ismeretlen tudástartomány újdonságerejével tört be mind a jogtörténeti szakirodalomba, mind a néprajziba, mind pedig a szociológiai, kultúrtörténeti, kulturális antropológiai, művelődéstudományi ismeretkészletbe. És valljuk be, mindezekben belül is igen elkülönült, „elvarázsolt”, erősen specifikus kört, alig néhány embert hatott (meg vagy) át. Alig akad olyan, akit a Tárkány Szücs által kínált igen respektált tudás, konkrétabban szólva a *Magyar jogi népszokások* 1981-es kiadása (majd a későbbi 2003-as) több mint kilencszáz oldalán összefoglalt jogszokások, társadalmi szabályok, szomszéd népek kölcsönhatásai, regionális tagoltság, etnikai eltérések, egyének és csoportok, társadalmi és helyi tagozódás, illem és norma, szabályok és eltérések, szabályozó elvek és hagyományok, rendtartások és értékrendek, írott és íratlan elvek, normák, értékek (látszólag helyi, belterjes, de valójában) roppant kiterjedt világát észbontóan részletes aprólékossággal megkomponált egésze el ne rémített volna, s el ne ijesztett volna attól, hogy e szaktudományi „bibliát” kellő aprólékossággal áttanulmányozza. Tárkány Szücs könyvjegyzéke mintegy húsz oldalon apró betűkkel felsorolt több száz tétel, ezekben még a lábjegyzetek sokszoros mennyiségű hivatkozási anyaga nem is szerepel, csak a főbb művek vagy for-

² *A jogtörténet új forrásai. Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár.* Pécsi Tudományegyetem, Kultúrtudományi, Pedagógiai és Vidékfejlesztési Kar. Szekszárd, 2018. 360 oldal (kétnyelvű címekekkel és többnyelvű összefoglalókkal). Elérhető itt: <http://jogineprajz.hu/kiadvanyok/megjelent>

rások. S persze indokolt a kétely, miért kell ezt a fontosságot túlzásokba esve „forgalmazni”, de valóban az a helyzet, hogy egész szaktudományi rendszerek, tudáságazatok, szakmák, tevékenységi körök, akadémiai nagycsoportok is kimaradhatatlan részesei kéne legyenek ez alapozó mű rendszeres használatából. Csakhogy: az alapszintű vagy specifikusabb néprajzi művek forrásai között szereplő hivatkozások mellett valójában a művelődés-, társadalom-, tudomány-, jog-, néprajz-, szokás-, életmód-, rétegződés-, család-, intézmény-, párkapcsolat-, gazdaság- és jogalkalmazás-történet egyaránt valamiféle „bábeli könyvtárként” kellene kezelje a korábban nem kellőképpen megbecsült tudós fő művét és munkáját. Márpedig ez – illőképpen visszafogva a minősítő jelzőket és vádaskodó mutogatást – finoman szólva is elmaradt eddig.

Eddig – de eztán már másképp. A kutatócsoport, mely Tárkány Szücs indíttatására alapozott komplex ismeretanyag összegzésére, emlékének ápolására, tisztelgő konferenciák és kiadványok összeállítására vállalkozott, voltaképp megszabadította a sanyarú szégyentől nemcsak a néprajzos, művelődéstörténész, jogász, kommunikációkutató vagy antropológus szakmák képviselőit, hanem szimpla hagyatékörzés helyett a készítés komolyan vételét vállalva is új programba kezdve vállalta következetesen, hogy eredményeket mutat föl alap kutatási és tematikus alkalmazási színtereken.³

S annak belátásával, hogy itt lényegében egy évtized kutatómunkájának összegzéséről lehet szó, beleértve a főszereplők korábbi tevékenységét és szakmai orientációját is, mely ugyancsak nem csekély, ez áttekintő/elszámoló kötet írásai is egyszerre tükröznek áttekintő olvasatokat és nagyobb ívű tematikus vonzásoköröket. Ismét csak vázlatosan, mintegy tartalomjegyzék szerint...

Nagy Janka Teodóra: *A jogtörténet új forrásai – A Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár* címen foglalja össze a csoport szakmai munkáját (7–46. old.), Bánkiné Molnár Erzsébet *Az igazgatási autonómia lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrásai, módszertani és elméleti kérdései a Jászkun kerületben* címen mutatja föl, milyen térségi-etnikai-történeti dimenziók érvényesülnek egy speciális joghelyzetű kistérségben, írása

³ A program kutatási alaptámogatási háttére (OTKA) e kötetben szinte a bevezető összegzés és befejező (angol) összefoglaló mellett a rendkívül hatékony munkavégzést bizonyítja, s ennek temérdek lajstromát, kiadványok, forráskutatások, előadások, tanulmányok, konferenciák, adatforrások, további közlemények, oktatási anyagok gazdag tárházát adja is a Pécsi és a Szegedi Tudományegyetem, valamint az ELTE partnerségének értelmét adó törekvés. Egészen konkrétan, s illőképpen említve a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténet Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, valamint a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék támogatásával készülő közös munka *A magyar jogrendszer megújítása a jogállamiság és az európai integráció jegyében* címen összegződött.

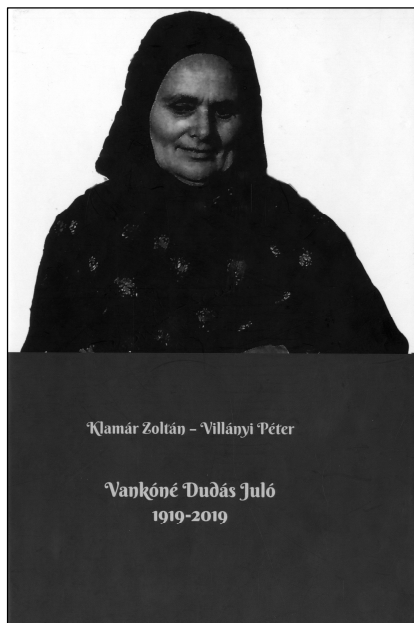
végén egy részletes dokumentáció, egy 1746-os jászkiséri statutum közjő érdekében megfogalmazott szövegével és átiratával (47–111. old.), a kutatócsoport ugyancsak alaptagja, Bognár Szabina *Kérdőívek a nemzetközi és a hazai jogi néprajzban* címen tekinti át a néprajzi-szociológiai módszertan variációit (113–152. old.), ugyanitt a jogtörténész szegedi tanszékvezető, Homoki-Nagy Mária *A mindennapok joga a jobbágy-parasztság végrendeleteiben* kérdéskörét vonja be a levéltári források magánjogtörténeti körébe (153–203. old.), a (sajnálatosan éppen most elhunyt) pécsi professzor, Kajtár István *Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről* címen foglalja össze szinte megszállottan elkötelezett gyűjtésének érdemi forrásanyagát és ezek kezelésének metodikáját, lényegében egy kultúrtörténeti bevezetés anyagaként (205–249. old.), végül Nagy Janka Teodóra, aki benyomásom szerint nemcsak „lelke”, de a kiadványsorozat gondozója, meghatározó bázisa is, *A jogi népelektudatás (1939–1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben* összegző címen tárja fel az adattár feladatához, interdiszciplináris vállalkozásához az európai jogi néprajz elmúlt másfél száz évének és a hazai elméleti-módszertani kutatás-előzményeknek meghatározó irányait, tudásterületeit (251–277.), közleménye végéhez csatolva Sárközi Sándor középső Duna-vidéki jogi néphagyományok községi szintű áttekintését (1942), melynek adat-értékeire és összevont jelentés-mivoltára utal írásában is (278–317. old.). A kötetet a pályázati időszakban megjelent publikációk jegyzéke (317–332.), kutatói portré- és fotómelléklet, valamint az egész kutatás idegen nyelvű kivonatos összefoglalója zárja (333–360. old.).

Fennebb, a bevezetőben utaltam a tematikus monográfiák, összegző kötetek megismerési lehetőségeinek korlátosságára..., s lám, az elkapkodott tartalomjegyzék-kivonattal mintegy igazoltam is indító impresszióimat: csupán körvonalak halvány sormintáit lehet jelezni ennyi terjedelemben, de messze nem a tanulmányok tartalmát és átfogó elméleti-történeti-módszertani lényegét. S tény, hogy adatbázisba rendezett anyagról van szó, mely ráadásul nyílt hozzáféréssel el is érhető és letölthető, mégis, ezek bennük rejlő értékeiről, szakmatörténeti értelemben vett újdonság-erejükről, s a társtudományok vagy kortárs elméleti irányok felé közvetíthető értékeiről még alig-alig szólhattam. Bizonyos, hogy ez talán fontosabb lenne, mint a kivonatok levonata, de a méltányosabb megítélést, az aprólékosabb kutatási és megismerési munkát úgysem végezhetem el egymagam. Szerencsére a kötet bármely írását, sőt, a sorozat bármely kötetét elővéve ez nem szorul bizonyításra – s itt annál inkább az olvasó, a mindenkori felhasználó méltó figyelmére számíthatok a gyűjtemények érdemi megbecsülése terén. Kutatókat pedig talán semmi sem érheti szerencsésebb helyzetben, mint a források bősége és a szakterületek találkozásának lehetősége.

A.GERGELY ANDRÁS

Szép és tartalmas könyv Vankóné Dudás Julóról

Klamár Zoltán–Villányi Péter: *Vankóné Dudás Juló 1919–2019*. Galgamácsai Hagyományörző Egyesület, Galgamácsa, 2019. 151 oldal.

A Galgamácsai Hagyományörző Egyesület reprezentatív kiadvánnyal emlékezett meg a település jeles szülöttjéről. Vankóné Dudás Juló 100 évvel ezelőtt látta meg a napvilágot Galgamácsán. Elismerésre méltó életművét, a helyi hagyományok továbbéléséért tett törekvéseit, figyelemre méltó művészi tevékenységét az egyesület két néprajzkutató tagja mutatja be. Klamár Zoltán az aszódi Petőfi Múzeum muzeológusaként ismerte meg Vankóné Dudás Juló munkásságát. Villányi Péter a galgamácsai népi együttesben szerepelve ismerte meg a jeles alkotót, akihez családi szálakkal is kötődött. A két szerző eltérő szemlélete, egymást jól kiegészítő tanulmánya méltó megemlékezés a kiváló népművész életművéről, munkásságáról.

Klamár Zoltán tanulmányában bemutatja, hogy honnan indult el a falu hagyományos szervező krónikása, és hogyan jutott el Galgamácsa néprajzi monográfiájának megírásáig. Az életút felvázolása során fontos szerepet szánt Dudás Juló műveinek, a róla szóló irodalomnak, és a vele kapcsolatos megnyilatkozásoknak.

Az életút körütekintő bemutatása során a szerző először a társadalmi környezetet tárja elénk. Az első világháborút követően született meg Dudásék leánygyermeké, aki a helyi gazdálkodási stratégiától eltérő, nyitott, vendégszerető, a sokszínű hagyományokat éltető és átörökítő családban nevelődött bele a földműves életmódba. Nemcsak azt az értékrendet, szokásvilágot kapta meg szüleitől, amit a többi hasonló korú gyermek is a faluban, hanem az édesapa által szívesen látott városi emberek, néprajzkutatók is utat mutattak a nyiladozó értelmű, tehetséges fiatal lánynak. Klamár Zoltán egyenként elemzi a néprajztudomány mára legendás hírűvé vált alakjainak hatását, szerepét a mácsai kislány fejlődésében. Kodály Zoltán népdaltudását, Gönyei Sándor rajztehetségét, Paulini Béla hagyományos szervező képességét, Ortutay Gyula különleges egyéniségét fedezte fel. Mindannyian támogatták Dudás Juló különleges életútját.

Klamár Zoltán a közösség szerepét is vizsgálja abban a folyamatban, amelyben Vankóné Dudás Juló a népi kultúra értékeinek mentése, átörökítése során eljutott a küldetéstudattal megvalósított alkotásig.

Villányi Péter ezt a különleges életutat az ezerarcú népművész személyén keresztül világítja meg. Tanulmányában kiemelten értékeli Gönyei Sándor ösztönző szerepét a néprajzi hitelesség szempontjából is jelentős rajzok készítésében, Paulini Béla útmutatásait a Gyöngyösbokréta mozgalomhoz való csatlakozásban, Lengyel Györgyi támogatását a galgamácsai fehér lyukhímzés továbbélésében és a színes hímzés meghonosításában. A szerző fontos szerepet tulajdonít a sokféle segítségnek. Ezek adtak folyton megújuló erőt Vankóné Dudás Julónak, hogy átörökítse szülőföldje értékeit a következő generációnak. Törekvésében fokozatosan bontakozott ki önálló alkotóművész egyénisége, amely az 1960-as évekre kiteljesedett. A gazdag életút mérföldköveként említi Villányi Péter a Moldován Domokossal történt találkozást, amelynek eredményeként megszületett Vankóné Dudás Juló portréfilmje. Az ismertséget és a szülőfalujában is kiérdemelt elismertséget hozta meg a film, amelynek bemutatóján Ortutay Gyula Kodály gondolataival méltatta a népművészt: *„A művész tudósa is, művésze, és ugyanakkor nevelő pedagógus átadója is lehet mindannak, amit megteremtett.”*

Ezen az úton érkezett el Vankóné Dudás Juló az ismert naiv művészek körébe. Számptalan hazai és külföldi kiállításon mutathatta be képeit a galgamácsai népelet mindennapjairól, ünnepi eseményeiről, és vitte hírét faluja gazdag néphagyományának.

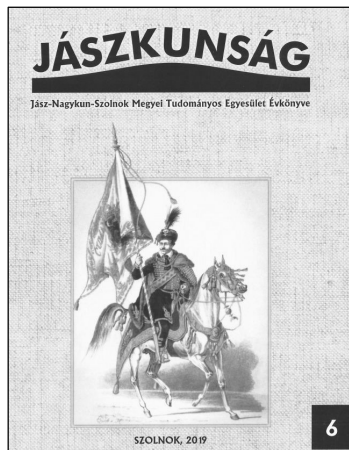
A két tanulmány számtalan idézettel hitelesített képet rajzol a különleges tehetséggel megáldott asszony életéről. A gazdag életutat pedig 125 oldalnyi fotódokumentáció illusztrálja. Rácsodálkozhatunk Dudás Juló életének különböző korszakokból származó családi pillanatképeire, a népművész jeles barátságaira, bemutatkozásának nevezetes alkalmaira, a róla írt újságcikkekre, méltatásokra, kiállításaira, szerepléseire. A fotógyűjteményben közel félszáz kiállítási meghívó, több elismerés, és a kora gyermekkortól az érett művészeti pályára vezető út 63 alkotása igazolja a galgamácsai földben gyökerezett, kivirágzott életút ma is példaként ható értékét.

BAKSA BRIGITTA

A Jászkunság évkönyv legújabb kötete

Jászkunság. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület Évkönyve 6. Szolnok, 2019.

Nagy örömmel vettem kezembe a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület újabb kiadványát: a *Jászkunság* évkönyv 6. kötetét. Talán még emlékeznek rá, hogy a *Jászkunság* folyóirat évtizedeken át megjelent és szolgálta a honismeret, helytörténet iránt érdeklődők, a széles olvasóközönség ismereteinek bővítését. 1954–2012 között 55 évfolyam jelent meg, melynek kiadója 1995-től az egyesületünk volt. Ennek helyébe jogfolytonosan 2013-tól jelentetjük meg a *Jászkunság* évkönyvet. A főszerkesztői feladatokat 2006-tól én látom el. Szívesen tartom a kapcsolatot a közel félszázad számláló szerzői gárdával, fo-

gadam az írásokat a megyéből, hazánkból és a szomszédos országokból, melyeket a tudomány, a kultúra bármely területéről ismeretbővítés, ismeretterjesztés céljából írnak. Korábban a Karcagi Nyomda, majd a kisújszállási Kis-Új-Lap nyomda és a támogatóink jóvoltából kiváló minőségben jelennek meg a színvonalas, vaskos kötetek, melyeknek legújabb példányát ajánlom most a figyelmükbe.

A *Jászkunság* évkönyv ezúttal 400 oldal terjedelemben 9 fejezetet tartalmaz 32 szerző tollából. Az első fejezetben a honismeret-, helytörténet-kutatás áttekintését olvashatjuk különböző generációk és foglalkozásúak tollából. Jóleső érzéssel nyugtázzhatjuk, hogy egyetemisták is foglalkoznak nyelvjárásgyűjtéssel, társadalomkutatással, ismerkednek a vidéki lakosság problémáival, életkörülményeivel. A második fejezetben a Jászkunság jogi helyzetének javításáról (az országgyűlési képviselő-állítási jogáról) és katonáinak az 1848/49-es szabadságharcban való helytállásáról kapunk részletes ismereteket. Az egyháztörténeti rész elsősorban a reformáció évfordulójának kapcsán szolgáltat újabb adatokat. De megismerkedhetünk egy népszerű katolikus társaság és az első vegyes iskolák kialakulásával is. A harmadik fejezet egyrészt ismert tudósoknak állít emléket, másrészt irodalmi művek bemutatásán át figyelmeztet a lokálpatriotizmus fontosságára. A negyedik fejezet a falvak népességfogyásával és a jászsági kiskereskedelemmel foglalkozik. A szerzők történeti néprajzi adatok alapján egy közösségi teret, a jászsági istállót, valamint a jászkunsági nők öröklési esélyeit mutatják be. Az ötödik fejezet az oktatás, műve-

lődés, kultúra területéről közöl rövidebb-hosszabb írásokat. A civil szervezetek történeti fejlődését követhetjük nyomon a karcagi egyletek, kaszinók kezdeteit feltáró kutató tollából. A hatodik fejezet sikeres projektekről számol be. Egyesületünk és partnerszervezeteink terveit, beszámolóit tesszük közzé a nyolcadik fejezetben. Mindenkinek a figyelmébe ajánlom a megyében folyó könyvkiadói tevékenységet, amelynek nyomán számos helyi kiadású könyvről kapunk hírt. Végezetül a közelmúltban elhunyt Dienes Erzsébet honismeret-vezetőről és -kutatóról, valamint Birkás István festőművészről emlékezünk meg.

A tanulmányok megszületését megelőző munkát, a szerkesztést, a könyvkiadás nyomdai megvalósítását a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti Együttműködési Alap, az SZJA adó 1%-a, a Túrkevei Kulturális Egyesület partnerszervezet és a szerzők áldozatos, önkéntes munkája tette lehetővé. Köszönet érte! Bízunk benne, hogy az olvasók is örömmel veszik kézbe, olvassák és hasznosítják e kötetet.

ÖRSI JULIANNA

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

Flórián Mária köszöntése

Ha van olyan néprajzkutató, akit beállítottságtól, szakértáborhoz tartozástól függetlenül szinte az egész szakma tisztel és becsül, mi több: szeret, akkor az az idén 80 éves Flórián Mária. Éppen ezért, amikor 2016-ban megjelent a tiszteletére kiadott *A művesség dicsérete* című kötet, talán még annál is többen megnehezteltek rám azért, mert nem kértem tőlük e kiadványba kéziratot, mint amikor egyik kiváló iskolateremtő tudósunkkal szakmai vitába bonyolódtam: ugyanis oly sokan szerették volna egy Máriának dedikált tanulmány-nal kifejezni az elismerésüket és köszönetüket.

1975 és 1991 között, amikor Hofer Tamás volt az *Ethnographia* szerkesztője, a kéziratok gondozásában Flórián Mária 17 éven át segítette férje munkáját, így aki akkoriban a folyóirat hasábjain publikált, megtapasztalhatta maximális odafigyelését, jóindulatát, szakmai és nyelvi igényességgel végzett közreműködését, azt a hozzáállását, ahogy segít a legjobbat kihozni a leadott tanulmányból vagy közleményből. Aki ismeri, tudja, ajtaja mindig nyitva állt azok előtt, akik tanácsért vagy segítségért fordultak hozzá. Nemcsak a személyes tapasztalataim mondatják ezt velem, tanúsítja ezt több évtizeden át munkahelyi szobatársa és közeli barátja, Csukás Györgyi is, de bárki, aki valaha is felkereste Máriát. Alapos és széles körű tudását sohasem kérkedve vagy a másokra erőltetve, hanem szelíden, de határozottan osztotta meg a véleményét kérőkkel, meghagyva a döntés szabadságát. Tekintélyét nem hivatali pozíciókkal, hanem szakmai és emberi kvalitásaival vívta ki.

Flórián Mária Budapesten született 1940-ben. Noha korábban az orvosi pályára készült, az érettségi után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen tanult tovább, ahol 1963-ban szerzett magyar–néprajz szakos diplomát. A balassagyarmati Palóc Múzeum volt az első munkahelye. Ott módjában állt gyakran terepre menni, tanulmányozni az akkor még élő viseleteket és a szövő hagyományt, amelyek kutatása iránt már egyetemista korában elkötelezte magát. Muzeológusi és gyűjtőmunkája mellett időt szakított a tudományos feldolgozásra is. *Egy palóc falu viseletének alakulása – Rimóc népviselete* címmel megírta és megvédte egyetemi doktori disszertációját. E dolgozata is azon szemlélet jegyében készült, amely szerint az öltözet és az öltözködés kutatása elválaszthatatlan a társadalom és az életmód vizsgálatától.

1969-ben a Néprajzi Múzeum munkatársa lett. Amikor az anyaintézménytől leválva 1975-ben függetlenné vált a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, ott folytatta a munkáját, az Észak-Magyarország tájegység nógrádi, hevesi építménycsoportjéért felelős muzeológusaként. Ez meghatározta publikációinak témaválasztását is, ekkoriban főként népi építészettel és lakáskultúrával foglalkozott. Miután 1975-ben fia született, a megváltozott körülményei munkahelyváltoztatásra kényszerítették: 1979-től három évig a Háziipari Szövetkezetek Országos Szövetsége Népművészeti Osztályán dolgozott, a Népi Iparművészeti Tanács (NIT) előadója, a hímzés–szövés szakreferense lett. 1982-ben visszatért a Szabadtéri Néprajzi Múzeumba, ahol a népi építkezés és lakáskultúra mellett egyre több figyelmet fordított a viselettel kapcsolatos mesterségek kutatására is. 1987-ben Paládi-Kovács Attila áthívta az MTA Néprajzi Kutatóintézet tudományos főmunkatársának, azzal a fő feladattal, hogy írja meg a készülő új szintézis, a *Magyar néprajz IV. Életmód* kötete *Öltözködés* fejezetét.

Ahhoz, hogy ezt az összegzést kellő történeti mélységgel tudja elkészíteni, kénytelen volt magára vállalni a hiányzó forrásfeltárás munkáját is. A hatóságok mesteremberek számára kiadott árszabásaiban látta meg azt az eszközt, amely révén az öltözet egyes elemeire vonatkozóan a korábbi századokból megbízható adatokhoz juthatott. Így lehetővé vált számára, hogy egy-egy ruhaféle megjelenését, s országrészről országrészre, évtizedről évtizedre nyomon követhesse. Ahogy Csukás Györgyi megállapította, „*ez a forráscsoport, amely mind időben, mind térben rendkívül módon kitágította a különböző vagyoni-társadalmi rétegek öltözködésére vonatkozó forrásanyagot, számos jelentős cikknek, tanulmánynak lett kiindulópontja, és nagyban hozzájárult a köznép öltözködésének új szemléletű összefoglalásához*”. Nem csoda, hogy az *Életmód*-kötetbe írt összegzésével 1993-ban elnyerte a kandidátusi fokozatot. A mesterségekkel kapcsolatos forrásfeltáró munka tovább erősítette munkakapcsolatát az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottságával. Az OTKA több ízbeni támogatásával 1995-ben útjára indította *Az Mester Emberek Míveinek árazása* címmel válogatott limitációk tematikus sorozatát, amelyből 5–5 kötetet gondozott ő, illetve Csukás Györgyi. Ezen túlmenően felvállalta magyar nyelvű céhlevelek kiadását is. *Az Mester Emberek jó rend-*

tartása – Magyar nyelvű céhlevelek sorozat három kötete elkészítésében Vissi Zsuzsanna és Tuza Csilla, az Országos Levéltár munkatársai működtek közre.

Kisebb-nagyobb szaktudományos összegzései (például a *Magyar néprajz I. 2. Táj, nép, történelem* című kötete számára is ő írta meg a különböző történeti korszakok öltözködésére és viseletére vonatkozó fejezeteit) mellett a szélesebb olvasóközönséget megcélózva jelentette meg a Planétás Kiadó *Jelenlévő Múlt* sorozatában a *Magyar parasztviseletek* című kötetét 2001-ben. A *Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában 17–20. századi viselettörténeti adatok tükrében* című disszertációjával 2008-ban akadémiai doktori címet szerzett. (Ennek egyik fejezete 2009-ben az Akadémiai Kiadónál könyv alakban is megjelent *A nép követte a szabást – Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában 17–19. századi viselettörténeti adatok tükrében* címmel.)

Flórián Mária nemcsak beosztottként, a ráosztott szakmai feladatok lelkiismeretes elvégzőjeként, hanem tudományszervezőként, kutatásvezetőként is bizonyította, hogy kiváló csapatmunkás. Az elnyert kutatási pályázatait kifogástalanul teljesítette. Mivel a múltat a maga komplexitásában közelítette meg, a néprajzosok mellett más tudományterületek művelőit (történészeket, művészettörténészeket, levéltárosokat, de a műszaki tudományok felől érkező szakértőket) is bevont közös kutatásokba.

2010-ben nyugdíjba vonult, de még utána is, amíg csak tehetett, részt vett szakmai rendezvényeken. Gazdag és maradandó tudományos munkásságát 1988-ban a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány *Kodály Zoltán-díjjal*, 2002-ben a Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-émlékéremmel* ismerte el. A 2010-ben közreadott *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján* című kötet szerkesztői és szerzői teljesítményéért *Bátky Zsigmond-díjat* kapott. Publikációnak 1965 és 2015 közötti jegyzékét Cseh Fruzsina állította össze (Flórián Mária tudományos munkássága [1965–2015]. In *A műveltség dicsérete. Tanulmányok Flórián Mária tiszteletére*. Szerkesztette: Cseh Fruzsina–Szulovszky János. Budapest: Plusz Könyvek, 2016, 187–194.).

Csukás Györgyi írta *A műveltség dicsérete* című kötetben Máriáról: „előre kijelölt tudományos céljait minden körülmények között követte, minden elkezdett feladatát befejezte – ugyanakkor más irányú, az aktuális kutatási munkájától eltérítő, időigényes munkahelyi kötelezettségeinek mindig maradéktalanul eleget tett. Mária pozitív beállítottságú személyiség: sosem látni őt fáradtnak, kedvetlennek, mindig bujkál valami huncut mosoly a szemében, minden helyzetben megtalálja a pozitívumot, ami szinte figyelmeztet arra, hogy a legnagyobb nehézségek közt is lehetünk optimisták”. Pedig a nehézségek nem kerültek el őt sem. Amikor súlyos kór támadta meg a férjét, odaadóan gondozta, miközben ő sem volt teljesen egészséges. S miután 2016-ban Hofer Tamás elhunyt, tette azt, amit egy férj vagy feleség a társáért megtehet, ha túléli a másikat, és hogy kibírja nélküle a további éveket: ápolja emlékét, gondozza életművét. Egy jó éven át dolgozott Hofer Tamás tudományos munkássága könyvészetének el-

készítésén, amely a közelmúltban jelent meg a magyar néprajz központi folyóiratában (Flórián Mária: *Hofer Tamás irodalomjegyzéke*. Ethnographia 130. évf. 2019. 4. sz. 641–671).

Noha már nem teheti meg, hogy nagyobb útra vállalkozzon, s a fia családjánál időzzön Angliában, kárpótolja az, hogy legalább skype-on keresztül naponta beszélgethet velük, s gyönyörködhet a számítógép képernyőjén az aranyos unokájában. Egyedül van, de nem magányos, fel-felkeresik személyesen, telefonon vagy e-mailben barátai, kollégái. Nem panaszkodik: „*mindig van valami dolgom, sosem unatkozom*”.

Kedves Mára! Köszönjük, hogy nemcsak volt, hanem még mindig van nekünk, a pályatársai számára is. A Jóisten aranyozza be Mária napjait!

SZULOVSZKY JÁNOS

„Amiről VV tanár úr nem írt, az nem is létezik”*
A 80 éves Voigt Vilmos köszöntése

Voigt Vilmos, azaz VV tanár urat ismét köszöntjük, de először ezen a szép kerek dátumon. Előtte van az első találkozásunk, éppen 40 éve, amikor föl-vételiztem néprajz szakra. Ha egy kétszakos bölcsész kiváló eredménnyel tanult,első felvétellel fölvehetett egy harmadik szakot. Ez volt a szándékom.

---

* Elhangzott 2020. február 12-én a Magyar Szemiotikai Társaság által a Petőfi Irodalmi Múzeumban tartott szűk körű köszöntésen. A további, finn és észt köszöntések a *Szemiotikai Tájékoztató* 2020/1. számában olvashatók. *A szerk.*

Tálasi professzor, a Tárgyi Néprajzi Tanszék éppen akkor leköszönő vezetője elbeszélgetett velem, és azt mondta, rendben, de hogy kell még VV tanár úr ajánlása is. Átmentem a könyvtárba, ott Winkler Zsuzsa néni mellett VV tanár úr éppen aláírt valamit, persze akkor még nem ismertem. Mondtam, hogy kit keresek, én vagyok, válaszolta, és szó nélkül aláírta. Vagyis nem felvételiztetett. Ha megtette volna, lehet, hogy most nem lennék itt...

VV tanár urat köszöntjük, akire a legjellemzőbb mondás szakmai körökben: „*Amiről VV tanár úr nem írt, az nem is létezik*”. (Egyes források szerint Pusztay Jánostól származik a mondás.)

Valóban mindannyiunkat, akik kedveljük, szeretjük őt, lenyűgöz a széles, enciklopédikus tudás, amelyet a 20. század második felében egy értelmiségi magába szívhatott. VV tanár úr érdeklődésének, ismeretanyagának és ezek összekapcsolásának nincs határa: számára szervesen összekapcsolódik a néprajz, folklór és kulturális antropológia, az irodalom és a művelődéstörténet, a vallástörténet, a nyelvészet, a műfajelmélet, a hermeneutika, a szemiotika vagy éppen a hálózattudomány, no meg persze a tudománytörténet, ami nélkül nincs tudományos haladás. Nem kötelezte el magát egyetlen tudományos irányzat mellett sem, de láthatóan hatással volt rá a 20. századi modern nyelv- és irodalomtudomány, strukturalizmus, szemiotika. De nem vált soha pusztá formalistává, legalább annyira elköteleződött a funkcionalista, pragmatista irányzatok iránt.

És persze mindez sok-sok kultúrában és nyelvben, magam legalább hat nyelven hallottam VV tanár urat megszólalni, és könnyedén váltott egyikről a másikra. Egyszer a világ egyik legeldugottabb részén, Mikronéziában jártam, és egy lehetetlen, alig megközelíthető szigeten lévő titokzatos kővárost látogattam meg (Ponape szigetén Nan Madolt) – és előadást tartottam róla egy vallásszemiotikai konferencián. Biztos voltam benne, hogy senki, soha nem hallott róla. Az előadás után visszaültem a hallgatóság soraiba, VV tanár úr mellé, aki nyomban további két amerikai publikációra hívta fel a figyelmemet. Ezen megdöbbenem. Vagy talán nem is döbbenem meg – ez természetes.

Voigt Vilmos tanár úr tudományos és publikációs tevékenysége felmérhetetlen. A Debreceni Egyetem Néprajz Tanszéke 70. születésnapjára megjelentette bibliográfiáját (2010). Ebben 1960–2009 között 2194 tétel található. A Voigt Vilmos könyvészete 2. kötet 2015-ben jelent meg ugyancsak Debrecenben. Ez a második kötet a pótlásokkal együtt 2473-ra növelte VV tanár úr publikációnak számát. És persze nincs megállás.

Talán nem mindenki látja egyben, hogy az elmúlt 15 évben milyen jelentős publikációs tevékenységet folytatott. Megszületett Szegeden az *Alkalmazott nyelvészeti mesterfüzetek* sorozatában három mestermunkája: *Jeltudomány* (2011), *Etnoszemiotika* (2013), *Jelek és vallások* (2015). Megszületett egy „csonka” trilógiája a vallástudományról: *Bevezetés a vallástudományba. A vallási élmény története* (Timp, 2004), *A vallás megnyilvánulásai* (Timp, 2006). Megszületett egy mesekutatásról szóló összeállítása: *Meseszó. Tanul-*

mányok meséről és mesekutatásról (MTA-ELTE, 2007–2008). Egy folklorisztikai-irodalmi összefoglalója: *A folklorisztika alapfogalmai* (Argumentum, 2014). És két válogatás filológiai-szemiotikai munkásságból: *Finnugrisztika – filológia – folklorisztika* (DE, 2018), *A jelek valóságáról – a valóság jeleiről* (Gondolat, 2019). És tudunk róla, hogy műhelyében még további nagy munkák formálódnak.

VV tanár úr egyik legfőbb jellemzője az intellektuális kíváncsiság: minderről tudni, mindent értelmezni, összekapcsolni, mindennek magyarázatát lelteni.

Ahogy mondtam, mindannyiunkat, akik kedveljük, szeretjük, lenyűgöz ismeretanyaga. S akadnak, akik azért nem kedvelik, mert vagy irigylik érte, vagy egyszerűen kisebbségi érzésük van ennek kapcsán. Én személy szerint biztosan nem tudok annyit, mint ő, és ez bennem nem kisebbségi érzést kelt, hanem tiszteletet, és sarkallást: nem árt többet tudni; és egyébként nem szégyellek sem tanulni, sem kérdezni.

VV tanár úr másik, szinte egyedi tulajdonsága: sajátos iróniája. Ez egyeseket zavar, aki viszont tanult irodalomelméletet, alakzattant, tudja, hogy az irónia intellektuális jelenség. A kisgyerek nem érti az iróniát. És sokan e tekintetben kisgyerekek maradnak, mert nem értik, sőt, zavarja őket. Pedig az irónia, önirónia: felülemelkedés. Benne van, hogy annyira azért nem kell komolyan venni magunkat és a világot: pontosabban nagyon komolyan kell tanulni, dolgozni, de semmit sem kell túlértékelni. Hogy egyesek mennyire szeretik magukat túlértékelni, azt tudjuk. Ők nem olyanok, mint VV tanár úr.

Aki nem érti VV tanár úr stílusát, iróniáját, az talán azt sem veszi észre, hogy tanár úr mennyire törődik másokkal. Engem is megdöbbsent, hogy mennyi rendezvényre megy el – nemcsak szerepelni, hanem másokat meghallgatni. A Magyar Néprajzi Társaság vagy a Magyar Szemiotikai Társaság programjain „magától értetődően” jelen van, de én azt is tudom, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság programjait is szorgalmasan látogatja. És még mennyi helyen bukkan föl, amiről nem tudhatok, mert én nem jutok el ennyi rendezvényre.

Másik fontos jellemzője, hogy pályája kezdetétől rendszeresen ír ismertetések, kritikákat – pedig ez a leghálátlanabb műfaj a világon, mert sehol sem jegyzik. (Apropó: VV tanár úr nem különösebben törődik azzal, hogy mi a „trendi”, hogy egyesek mit jegyeznek, és nem is akar ennek megfelelni.) Az ismertetés odafordulás, odafigyelés, hatalmas empátia. Különösen manapság, amikor naponta kiderül, hogy a kollégák alig ismerik egymás műveit, hivatkozni pedig csak arra hivatkoznak, amire/akire kötelező hivatkozni... Tessék megnézni VV tanár úr hivatkozásait: nem kor és rang szerint hivatkozik, hanem mindig fontosság, érintettség szerint. Ez a szokás egyre ritkább a szakmánkban.

Valamit még el kell mondanom róla, mert ezt az emberi oldalát kevesen ismerik. VV tanár úr mindenkire odafigyel, de soha nem mond rossz véleményt másokról. Ha sejthetően nem a legjobb a véleménye, vagy eltereli a

szót, vagy elhallgat, vagy esetleg alig láthatóan (nem bántóan) legyint. Egyszer éles helyzetben tapasztaltam konfliktuskezelő módszerét. Nagy vihar tört ki két ember között egy konferencián, éles szavak röpködtek, óriási volt a turbulencia. Ekkor VV tanár úr felállt, és a konferencia eredeti témájához kapcsolódó nyugodt, hosszú fejtegetésbe kezdett. Mindenki elhallgatott, kicsit talán azt várva, hogy mire fut ki ez a hosszú hozzászólás. Hát semmire. Mire végére ért, már lecsillapodtak a kedélyek. (Kriziskommunikáció óráimon ezt tanítom.)

Bár most elsősorban a Szemiotikai Társaság nevében köszöntjük VV tanár urat, tekintsenek el tőle, hogy értékeljem szemiotikai munkásságát. Szerintem nem lenne már magyar szemiotika, ha tanár úr az 1990-es évek elején nem szorgalmazza és támogatja a társaság létrejöttét. Én – az ő kérésére – a megalakulás után egy vagy két évvel kapcsolódtam be; s állíthatom, hogy csaknem 30 éves működésünk alatt minden támogatást megkaptam tőle. Arra szükség volt, mert sokszor kellett adminisztrálni, bankba, pályázati irodába, postára, adóhivatalba stb. járkalni, furábbnál furább nyilatkozatokat tenni, papírhegyeket gyártani, s VV tanár úr mindig maximális fegyelemmel viselte el ezeket az alkalmakat: s amíg várakozni kellett, jókat beszélgettünk. Ez a nagyon kollegiális légkör tette lehetővé, hogy az elmúlt 30 évben számtalan konferenciát szerveztünk, több tucat könyvet adtunk ki, de ennél is fontosabb: van egy szoros, baráti, belső szemiotikai kör, inter- vagy multidiszciplináris kitekintéssel, és van egy tágabb támogatói szemiotikai kör – s ebben nincs ellenségeskedés, féltékenykedés, hanem csak alkotómunka, egymás iránti kíváncsiság, érdeklődés, tisztelet. Nekem a Szemiotikai Társaság egy kis azilium a nagy magyar tudományos dzsungelben.

Beszélni kell még VV tanár úr iskolájáról és tanítványairól. Mert van VV-iskola, számos tanítvány, doktorandusz, akik tanáruknak, mesterüknek tartják ma is. Egyébként én is tanár úrnak szólítom mindig – még Grétsy Lászlóval vagyok így, hiába mondta egyszer, hogy szólítsam Lacinak, nem megy. El kell árulnom, hogy a mostani köszöntés több szintéren szerveződik, s tudok róla, hogy kedves tanítványai szintén terveznek valami támadást.

Kedves tanár úr!

Mit mondhatnék, a Szemiotikai Társaság nevében, és mit mondhatnék, mint ceremóniamester? Csak annyit, hogy Isten éltesse, legyen még sok-sok közös szemiotikai élményünk, jó társaság, nagy beszélgetések, sok-sok megfajtott titok, magyarázatkeresés a világ dolgaira.

BALÁZS GÉZA

Köszöntjük Fülemile Ágnes 60. születésnapján*

Különös véletlen, hogy éppen ma délután 5 órakor nyílik egy kiállítás a balas-sagyarmati Palóc Múzeumban: Bocsi Éva népi iparművész tárlata *Kazáron, Vizsláson sok szoknya van a lányon* címmel. Hiszen Fülemile Ágnesnek első tereptapasztalata és munkája a palóc tájhoz kötődik.

Köszöntőmben megpróbálom felvázolni ezt a gazdag, sokrétű tudományos pályát és eddigi eredményeit, tudva előre, hogy nem sikerül a maga teljességében mindent felidézni.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelem, néprajz, művészettörténet szakot végzett. Negyedéves hallgató korában pedig Stefány Judittal együtt Fél Edit magántanítványa lett, akinek szellemisége, tökéletességre és egységes látásmódra való törekvése Ágnes egész további munkásságára kihatott. Így vall erről *Emlékezés Fél Editre* című, 1993-ban megjelent tanulmányában: „A legnagyobb, amit Ő a tanítványainak adhatott, a kérlelhetetlen elhivatottság, és szeretet. A tárgy iránti szeretetéből fakadt a belülről látás képességének, az empátiának magas foka.”¹

Első munkáját, amely 1982–1988 között Stefány Judittal folytatott terepmunka eredményeként 1989-ben jelent meg *A kazári női viselet változása a*

* Elhangzott az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetében 2020. február 27-én megrendezett ünnepségen. *A szerk.*

¹ Fél Editről – egy töredékes tanítványi emlékezés. In Fülemile Ágnes–Stefány Judit (szerk.): *Emlékezés Fél Editre*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1993. 42.

XIX–XX. században címmel, konzulensként Barabás Jenő, Papp József és Paládi-Kovács Attila mellett tanácsaival Fél Edit is segítette.²

E munkájukért 1982-ben elnyerték az OTDK *Néprajz Első Díját*, 1984-ben pedig az OTDK *Néprajz Kiemelt Első Díját*.

1985-től doktori ösztöndíjasként került intézetünkbe, majd fiatal kutatói ösztöndíjasként folytatta, jelenleg tudományos főmunkatársként a történeti néprajzi témacsoport vezetője.

Tudományos ismereteinek elmélyítését szolgálták a különböző ösztöndíjak. 1992–1993 között: Fullbright-ösztöndíj keretében a Berkeley-i California Egyetem Antropológiai Tanszékének volt hallgatója. 1993-ban fél évet töltött Fullbright-ösztöndíj keretében a New Yorki Metropolitan Szépművészeti Múzeum Viselet Intézetében. 1994-ben és 1995-ben két ízben hallgatott szemesztert részben Soros-ösztöndíjjal, részben az OTKA és a Világbank Fialat Kutatói Ösztöndíjának köszönhetően a Londoni Egyetem Művészettörténeti Intézetének (Courtauld Institute) Viselettörténet Fakultásán, ahol M.Phil. fokozatot szerzett. 1997-ben az ELTE néprajz szakán megszerezte a PhD-fokozatot.

1999. januárja és júniusa között Fullbright-ösztöndíjjal vendégprofesszor a New Jersey Egyetem Magyar Intézetében. 2003 és 2006 között MTA Bolyai János-ösztöndíjban részesült.

Intézetünkben töltött folyamatos munkaviszonyát átmenetileg felfüggesztve 2011 és 2014 között a Balassi Intézet New York-i Magyar Kulturális Központjának igazgatói posztját töltötte be.

A kutatást és terepmunkát, amikor csak tehetett, folyamatosan végezte, és végzi, erről tanúskodnak a Magyar Tudományos Művek Tárában dokumentált, évente megjelenő magyar és angol nyelvű publikációi, opponensi, szerkesztői munkálatai. Közülük néhányat emelnék ki, amelyeket nemcsak én tartok fontosnak, de úgy vélem, az ő fontos kutatási területeihez tartoznak: a Balogh Balázssal közösen írt kalotaszegi monográfiát, amely kisebb nagyobb megszakításokkal több mint tíz éven át végzett társadalomnéprajzi kutatásai eredményeként jelent meg Akadémiai Kiadó *Néprajzi Tanulmányok* sorozatában.³

Viselettörténeti kutatásai abban is újat hoztak, hogy a paraszti, polgári viseletkutatás mellett fontosnak tartotta a főúri, és nemzeti viseletek történetének vizsgálatát is. A *Népi Kultúra – Népi Társadalom XVII.* kötetében 1993-ban megjelent tanulmányában⁴ a grafikai úton sokszorosított viseletképeket,

² Fülemlé Ágnes–Stefány Judit: *A kazári női viselet változása a XIX–XX. században*. Budapest, ELTE BTK, 1989. 196 o.

³ *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól*. Néprajzi Tanulmányok. Szerkeszti: Szemerényi Ágnes. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005. 273 o.

⁴ Magyar vonatkozású viseletábrázolások a 18. századi sokszorosított grafikában. *Népi Kultúra – Népi Társadalom XVII.* Főszerkesztő: Paládi-Kovács Attila. Szerkesztette: Szilágyi Miklós. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993. 139–165.

viseletsorozatokat veszi górcső alá. A *Népi Kultúra – Népi Társadalom XIX.* kötetében 1998-ban megjelent tanulmányában meg is indokolja: „*A néprajzi kutatás a maga eszközeivel és látásmódjával elsősorban a falusi és mezővárosi öltözködés alakulásának leírására koncentrált. ...Kevés szó esik azonban a királyi udvar szerepéről, alkalmazkodásáról e folyamathoz. Pedig érdemes együtt látni ugyanannak a jelenségkomplexumnak a különböző vetületeit, a nemzeti stílus megalkotásának az udvar szintjén megjelenő kísérleteit.*”⁵

2010-ben a Paládi-Kovács Attila 70. születésnapjára *A magyarok jelleme, szokásai és kiváltságai – Egy Magyarország allegória a 18. század elejéről címmel írt dolgozatában*⁶ a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának gyűjteményéből mutat be egy hungarológiai szempontból is figyelemre méltó allegorikus ábrázolást.

2015-ben ismét visszatér kedves kalotaszegi terepére és *Az „odaliszk” – Egy orientalizáló képzőművészeti téma jelentésének és recepciójának változásai* című tanulmányában⁷ azt vizsgálja, hogy az ottani falvak, Szék és társainak tisztaszobájában faliszőnyegeken megjelenő orientális ábrázolások (pávás paradicsomi kertek, fürdőző háremhölgyek stb.) eredete hogyan, milyen áttételeken keresztül vezethető vissza a török hódoltság koráig?

E néhány kiragadott példából is jól látható, hogy témaválasztásaiban és azok kidolgozásában szerencsésen ötvözi mind a történeti, mind pedig a művészettörténeti ismereteit.

Tudományos munkássága mellett nem kevésbé fontos oktatói tevékenysége. Idehaza több egyetemen tartott kurzusokat, vendégelőadásokat: ELTE Európai Etnológia Doktori Program, ELTE Szociológiai Tanszék: Minoriti Studies MA Program, ELTE Művelődéstörténeti Tanszék, Szegedi Tudományegyetem Antropológia és Néprajz Tanszékének Choreomundus nemzetközi etnokoreológiai MA Program. 1990–2006 között egyetemi oktató: Education Abroad Program of University of California and Wisconsin Madison at ELTE, Budapest (Az ELTE-n működő California és Wisconsin Madison egyetemek külföldi programjának keretében) magyar művelődéstörténetet oktat. 1991–2018 között egyetemi oktató: Program and International Study Program at Corvinus University of Economics, Budapest. 2006–2009 között a Bloomingtoni Indiana egyetem Közép Eurázsiai Tanulmányok Tanszékének oktatója, valamint a Folklor és Ethnomuzikológia segédprofesszora.

⁵ Királyok nemzeti viseletben. Példák a nemzeti elemek megjelenésére a 19. századi európai udvari öltözködésben. *Népi Kultúra – Népi Társadalom XIX.* Főszerkesztő: Paládi-Kovács Attila. Szerkesztette: Szilágyi Miklós. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1998. [91–111.] 91–92.

⁶ *Inde Aurum–Inde Vinum–Inde Saltem. Paládi-Kovács Attila 70. születésnapjára.* Szerkesztette: Bali János–Báti Anikó–Kiss Réka. Budapest, ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszék–MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2010. 59–71.

⁷ *Ethno-Lore XXXII.* Főszerkesztő: Balogh Balázs. Szerkesztette: Fülemile Ágnes–Ispán Ágota Lídia–Magyar Zoltán. Budapest, 2015. 69–145.

2016-tól főszerkesztője az *Acta Ethnographica Hungarica* angol nyelvű szakfolyóiratnak, az *Ethnographia* folyóirat szerkesztőbizottsági tagja. A Magyar Néprajzi Társaság tagja, az MTA Néprajztudományi Bizottság szavazati jogú tagja. *A Népművészet Mestere* díj odaítéléséért felelős szakbizottság tagja.

Tudományos munkásságának fontos részeként említhetjük a kurátori munkákat, amelyek közül kiemelkedő sikere volt a washingtoni *Smithsonian Folklife Festival Hungarian Heritage – Roots to revival* című rendezvény, amelynek keretében 2013-ban Magyarország tíz napon át volt a vendége az Egyesült Államok legnagyobb szabású szabadtéri rendezvényének. *A gyökerektől az újjászületésig* című program hazánk népművészeti hagyományait mutatta be a zene, tánc, kézművesség, az öltözködés és a gasztronómia terén. A szereplők a teljes magyar nyelvterületről, határon túlról is, és Észak-Amerikából érkeztek a rendezvényre. Amerikai tartózkodására esik a *burdos ház* áttelepítésében való közreműködés Balogh Balázssal és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal. 2015-ben a Várkert Bazárban rendezett kiállítást *Örökség és újítás – Kortárs magyar kézműves remek* címmel.

2016-ban Pekingben a Soon Ching Ling Palotában ugyancsak kézműves kiállítás nyílt az ő közreműködésével. 2017-ben a Budapesti Történelmi Múzeum Gótikus termében nyílt kiállítása *A reformáció történelmi és kulturális öröksége az élő népművészetben* címmel. Nagy sikere és visszhangja volt 2018-ban a Műcsarnokban rendezett *Kéz–Mű–Remek* kiállításnak, amelyért megkapta az MMA *elismerő oklevelét*.

Hadd egészítsem ki a díjakat: az OTDK *Kiemelt Első Díjról* már beszéltem, 1984-ben kapta. 1991-ben *Akadémiai Ifjúsági Díj*ban részesült, 1994-ben *Jankó János-díj* a Magyar Néprajzi Társaságtól, 1997-ben a Finn Néprajzi Társaság *tiszteletbeli tagja* lett, 2013-ban a washingtoni Smithsonian Folklife kurátori munkájáért megkapta a *Magyar Amerikai Együttműködés Díjat* (Award of the Hungarian American Coalition). A program kurátori munkájáért 2014-ben megkapta *A Magyar Érdemrend tisztikeresztje* kitüntetését.

Köszöntőnknek végére értünk, de ez korántsem teljes, azonban valahol meg kell húzni a határt. Elnézést kérek az ünnepelttől, ha kihagytam fontos dolgokat, nem szándékosan tettem, azonban egy ilyen gazdag és szerteágazó életművet nem könnyű összefoglalni.

Kívánom, hogy munkáját töretlen lendülettel folytassa, s ehhez kívánok jó egészséget!

Isten éltesen sokáig, Ági!

TOMISA ILONA

Varró Ágnes hatvanadik születésnapjára

Talán nem veszi rossz néven az ünnepeket, hogy életkora a szakmai nyilvánosság elé kerül. Azért bizom ebben, mert az olvasók (velem együtt) valószínűleg elcsodálkoznak ezen a számon. Valóban Varró Ági már ennyi? – tesszük fel a kérdést. Számomra ez különösen hihetetlen, hiszen tizenéves koromban ismertem meg őt, és most is ugyanolyannak látom, mint három és fél évtizeddel ezelőtt. Az idő múlásával csak akkor szembesülök, amikor áttekintem változatos szakmai tevékenységét.

Varró Ágnes Ózdon született, az általános iskolát is ott végezte. Érettségi bizonyítványt 1978-ban a Patrona Hungariae Katolikus Leánygimnáziumban szerzett. A múzeumok világába már egyetemi tanulmányai előtt bepillantott, hiszen 1978 és 1980 között a Herman Ottó Múzeumban dolgozott teremőrként. A Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma Debreceni Egyetem) történelem és néprajz szakon szerzett diplomát. A Néprajzi Tanszék két különböző személyiségű, meghatározó jelentőségű néhai professzorának, Gunda Bélának és Ujváry Zoltánnak egyaránt tanítványa volt.

A Szent István Király Múzeumban 1984-ben (utolsó éves egyetemistaként) kezdett el dolgozni gyakornokként, majd a diploma megszerzése után kinevezett néprajzkutató muzeológusként folytatta munkáját, és folytatja mind a mai napig. Az őt követő néprajzos generációk talán el sem tudják képzelni, miként lehet egyetlen munkahelynek szentelni minden egyéni ambíciót, tudást, elhivatottságot. Varró Ágnes pályakezdő fiatalként, az idén 90 éve született, 1983-ban elhunyt néprajzkutató, Pesovár Ferenc váratlanul megüresedett

pozícióját tölthette be a múzeumban. Tudományos érdeklődése eltért néptánc- és népzene kutató elődjének speciális szakterületétől, de ugyanazzal a szakmai alázattal vetette bele magát a munkába. A szakma szeretete és a múzeumi tárgyakhoz való bensőséges viszonya Pesovár Ferenc méltó utódává tette őt. Varró Ágnes múzeumi tevékenysége Lukács László, a Szent István Király Múzeum mára nyugalmazott néprajzkutató professzora irányítása és mentorálása mellett bontakozott ki. Folyamatos terepmunka, bőséges anyaggyűjtés, az adatok szakszerű rendszerezése, az ismeretterjesztés fontossága – csak néhány lényeges módszer, amit Lukács László közvetlen munkatársaként sajátított el.

Első komoly néprajzi kutatómunkáját a Zempléni-hegységben végezte, az emberi erővel folytatott teherhordás témakörében – diplomamunkájához kapcsolódva. Fejér megye néprajzi megismerését vallásnéprajzi témák kutatásával kezdte. Eleinte a bodajki búcsújárásra, és egy isztiméri halottlító asszony tevékenységére irányult a figyelme. A szakrális kultuszok és kisemlékek kutatása (többek között Nepomuki Szent János és Szent Flórián kultusza) később is kedvelt szakterülete maradt, több cikke, tanulmánya, előadása készült a témában. Másik kedves témaköre a népi gyógyászat lett, 1994-ben ebből született doktori értekezése is *A hagyományos orvoslás dunántúli parasztközösségekben* címmel. A témát tovább kutatta és árnyalta, valamint vallásnéprajzi kutatásainak eredményeit is felhasználta *Szentelmények, szakrális tárgyak, szent helyek szerepe a népi orvoslásban* című tanulmányában. Muzeológusként érdeklődése számos más területre is kiterjedt, évről évre gyűjtötte és gyűjti ma is a szellemi és tárgyi emlékeket Fejér megye szinte minden településéről. Az utóbbi két évtizedben jelentősen előmozdította a néprajzi gyűjtemény digitalizálásának folyamatát is. 1996-ban elkészítette Perkáta néprajzi monográfiáját, mely egy többszerzős történeti monográfia önálló fejezeteként látott napvilágot. Lackovits Emőkével és Lukács Lászlóval karöltve jelent meg *Íme az én népem* címmel az a kötet, amely a három szerző 1984 és 1990 között elhangzott rádióelőadásait adja közre. 2007-ben Varró Ágnes állította össze a Szent István Király Múzeum néprajzi gyűjteményében lévő céhemlékek lajstromát, mely a Lukács Lászlóval közösen rendezett *A tisztos ipar emlékei – Céhek, céhemlékek, az iparosok hagyományai Fejér megyében* című kiállítás katalógusához készült.

Varró Ágnes a tudományos kutatás mellett évtizedek óta tart ismeretterjesztő előadásokat a néprajztudomány legkülönbözőbb témaiban. Több tucat előadást tartott már társintézményekben, civil szervezeteknél, továbbképzések keretében számos témáról, a népszokásoktól kezdve a népi bútoron, táplálkozáson, népmesén keresztül a néprajzi csoportokig. Éveken keresztül végezte a néprajz elméleti oktatását néptáncoktatók, játszóházvezetők, pedagógusok számára, és a mai napig zsűrizik népművészeti, néprajzi vetélkedőkön. Az 1990-es években ismeretterjesztő és oktató tevékenységének fontos pillére volt a Szent István Király Múzeum által szervezett honismereti táborokban

való aktív részvétele. A középiskolásoknak szóló táboroknak már három évtizeddel ezelőtt az volt a célja, hogy a helytörténeti, néprajzi kutatások iránt érdeklődővé tegye a diákokat. Akkor még nem múzeumpedagógusok, hanem történészek, néprajzkutatók, könyvtárosok foglalkoztak a gyerekekkel, és a néprajzi terepmunkába közvetlenül is bevonták őket, hogy saját kérdéseiken keresztül szerezzenek tapasztalatokat és ismereteket egy számukra már távoli, de az idős emberek emlékeivel jól megragadható világról. A honismereti táborok jó hangulata és magas szakmai színvonala számos diák pályaválasztására volt pozitív hatással. Diákéveim meghatározó élményeként gondolok ezekre a táborokra magam is, és az ott – többek között Varró Ágnestől – hallott előadások és módszertani útmutatók a mai napig hatással vannak mindennapi munkámra, gondolkodásomra.

Az elmúlt harminc évben Varró Ágnes számos időszaki kiállításnak, és több tájház megnyitásának, megújításának volt aktív közreműködője. Kiállításrendező és tárgyakat gondozó munkájának nyomát őrzi többek között a csákvári Vértes Múzeum, a fülei, a sukorói néprajzi ház, és Székesfehérváron a Palotavárosi Skanzen is. 2009-ben Lukács Lászlóval közösen létrehozták a Szent István Király Múzeum állandó néprajzi kiállítását, amely elsősorban Fejér megye tárgyalkotó hagyományát mutatja be, a céhes és háziipar, a pásztorművészet és a kézművesség napjainkig tartó emlékeit állítva a középpontba. A Szellemi Kulturális Örökség Fejér megyei referenseként Varró Ágnes részt vett abban a folyamatban, amelynek hatására a *mohai tikverőzés* 2011-ben felkerült a Szellemi Kulturális Örökség nemzeti jegyzékére. 2018-ban elnyerte a Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata által létrehozott Lánosz Kornél – Szekfü Gyula-ösztöndíjat, melynek keretében a boltgárkertészetek hatását vizsgálta Székesfehérváron és környékén.

Kedves munkatársam és mentorom, Ági! Isten éltesen ezen a kerek évfordulón, a szakma nevében szívből kívánom, hogy elégedettség és derű kísérje további munkádat!

NAGY VERONIKA

* * *

IN MEMORIAM

Barsi Hajna emlékezete*

Barsi Hajna és édesapja, Barsi Ernő 2013-ban az Écsi Népdalkör jubileumi ünnepségén

1973-ban, 6 évesen ismertem meg dr. Barsi Ernőt és kedves feleségét, Ida nénit, amikor a sok dalolni szerető écsi embert megkeresték a faluban és általuk megalapították a Pávakört, melyet aztán 16 évig vezettek. Boldogan mentem én és nővérem édesanyámmal együtt az alakuló Hímző Pávakörbe.

Mint kisgyermek, annyit tudtam családjukról, hogy 2 gyermekük van. Aztán később, az évek során megismertem Hajna lányukat, majd utána Ernő fiukat is.

Hajna több ízben járt Ernő bácsival Écsen, aztán elkerült Budapestre, ahol az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán néprajz, magyar és török szakon tanult 1976-tól 1981-ig. Ernő bácsi büszke volt

---

* Kolléganőnket a Borosd-Abaúj-Zemplén megyei Sályon bestiális kegyetlenséggel gyilkolta meg egy 21 éves helybeli férfi. Holttestét édesapja, Barsi Ernő szülőházában 2020. január 30-án találta meg gondozónője. *A szerk.*

rá, hogy ő is néprajzzal foglalkozik. Ha nem is kimondottan a magyar néprajzzal, de mégis ezen a területen tevékenykedik, dolgozik.

Pályája elején Hajna a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, az Országos Levéltárban, az MTA Zenetörténeti Múzeumában és a Népi Iparművészeti Tanácsban dolgozott. 1992-től a Magyar Művelődési Intézet Népi Iparművészeti Titkárságának, 2004-től a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztályának volt a szakembere.

2010-ben hazaköltözött Győrbe és az addigra sajnós megözvegyült édesapjával közösen dolgozott tovább. Sok helyütt felléptek, előadásokat tartottak.

Mi, az Écsi Népdalkör minden esztendőben pünkösdkor népzenei találkozókat szervezetünk, ahol alapítónk, Barsi Ernő tiszteletét tette. Nálunk is adtak műsort közösen, Ernő bácsi hegedült, Hajna pedig énekelt.

Így volt ez a 40 éves jubileumi ünnepségünkön is 2013-ban, igaz utoljára, hiszen az augusztusában még tervekkel teli dr. Barsi Ernő, mindenki Ernő bácsija itt hagyott bennünket. Hajna nehezen viselte és fogadta el halálát. A nélküle töltött években szívesen volt velünk, tartottuk a kapcsolatot. Szívesen jött rendezvényeinkre, a pünkösdi temetői megemlékezésekre, népzenei találkozókra. Sokat hallottuk tőle Ernő bácsi gondolatait, mondatait, melyek szép emlékeket idéztek fel bennünk.

Nagyon örült annak, hogy javaslatunkra bekerült a Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktárba nemzeti értéként dr. Barsi Ernő életműve. Azé az emberé, aki élete folyamán szolgálatot teljesített. A szülői háztól hozta a nép iránti szeretetét, mely megkönnyítette számára a szegény paraszti családok között való gyűjtőmunkát, a hagyományok, népi mesterségek, népdalok, és minden, a „néptől” fakadó tevékenység feljegyzését. Felkutatta, lejegyezte ezeket, melyek a már nem kimondottan ebből a talajból táplálkozó fiatalság számára bemutatja a régmúlt idők szép, de sokszor nehéz napjait, az azokhoz fűződő dalokat, népszokásokat, hagyományokat, tevékenységeket, magát az akkori életet.

Örülök, hogy 16 évig Ernő bácsival és mellette énekelhettem, tanulmányaim során a katedráról szóló előadásait hallgathattam. Sokat példálózott Éccsel, az Écsen eltöltött közös évekkkel, az itt felgyűjtött anyaggal.

Mint népművelő, népzeneész, a Vass Lajos Népzenei Szövetség elnökhelyettese is igyekszem az általa képviselt értékeket másokkal megismertetni, az általa felgyűjtött népdalkincset megőrizni és továbbadni. Ebben jól együtt tudunk működni Hajna lányával.

2014-ben az ő és testvére engedélyével aztán népdalkörünk felvette alapítónk nevét és azóta Dr. Barsi Ernő Népdalkör és Citeraegyüttesként működünk.

Hajna a Győrben töltött években népdaléneklési versenyeken zsűrizett még, sokat fényképezett, mindenben meglátta a szépet és értékeset.

A budapesti Polgárok Házának segédkezett a Kárpát-medencei Magyar Népművészet rendezvénysorozataiban. Egy ilyen rendezvény keretében vet-

tünk részt 2017. februárjában mi écsiek is, mikor bemutattuk a dr. Barsi Ernő által felgyűjtött *birkanyíró gazdaköszöntőt* Budapesten.

A tavalyi esztendőben a Csoóri-pályázatnak köszönhetően meglátogattuk őt Sályban, a polgármester asszonnal, a helyi kis kóruossal kedvesen kalauzoltak körbe bennünket a településen. Megmutatta nekünk édesapja tiszteletére elhelyezett emléktáblákat a református templomban, az iskola épületében, a családi sírkertbe vittünk virágokat, majd pedig a helyiekkel együtt műsort adtunk az érdeklődőknek és egymásnak.

Hajna nagyon szerette édesapját, az iránta való tiszteletből is szívesen vonult el pár éve Sályba, választva azt lakhelyül. Valamiért úgy érezte, hogy neki ez volt elrendelve, ott a biztonság, és „Édesapa” – ahogy említette mindig őt – örülne ennek. Aztán megerősítésként kaptam tőle később egy e-mailt. Édesapja iratai között egy kép hátulján ezeket a 30 éve írt sorokat találta:

„Hajnikának, emlékül a »mi falunkból«, azt kérve, hogy sose hagyj el Sályt, s ha oda térsz, annyi csendet, békességet, örömet találj benne, amennyit egy életen át nekem is adott.

Sok-sok szeretettel: Édesapád

Sály, 1987. ápr. 10.”

E szép sorok után, a vég körülményeit ismerve, nem lehet mit mondani. Felfoghatatlan!

Idei rendezvényünk, mely dr. Barsi Ernő születésének 100. évfordulóján kerül megrendezésre a Vass Lajos Népzenei Szövetség és a Dr. Barsi Ernő Népdalkör és Citeraegyüttes közös szervezésében, már Hajna nélkül valósul meg. Nélküle, de egy kicsit rá is emlékezve. Szakmai munkáját, eredményeit munkahelyei őrzik, az énekesek nagy családjával eltöltött közös időszak emlékei pedig nekünk maradnak.

Barsi Hajna etnográfus 62 évet élt. Kérésének megfelelően hamvait a szülői sírban helyezték örök nyugalomra Győrben.

Nyugodjék békében!

FARKAS MÁRTA

**„Táncra ítélttem magam”
Foltin Jolán halálára
(Budapest, 1943. szeptember 13.–Budapest, 2019. október 27.)**

Foltin Jolán személyében a hazai néptánc-koreográfusok harmadik nemzedékének meghatározó egyénisége távozott közülünk, pótolhatatlan űrt hagyva maga után a színpadi táncművészet, a népművészeti mozgalmak világában. Munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el (a teljesség igénye nélkül: *Erkel Ferenc-díj*, *Kossuth-díj*, *A Nemzet Művésze*, *Gyermekekért Díj*, a *Magyar Táncművészek Szövetsége Életműdíja*, *Prima-díj*).

Egy kései interjújából tudhatjuk, hogy a néptáncsal való ifjúkori találkozást úgy élte meg, mint az egyetlen számára hozzáférhető szellemi táplálékot, ami egyúttal lehetőséget kínált a szegénységből való felemelkedésre, kitörésre. Az 1960-as évek szűk levegőjében minden bizonnyal sokan voltak így ezzel: a nővérszállón, apa nélkül nevelkedő lány életében talán még nagyobb volt ennek a jelentősége.

1959-ben annak a Bihari János Táncgyűttesnek lett a tagja, amely végigkísérte egész életét: 1982–1991 között művészeti vezetője, majd haláláig mentora volt. Ebben a műhelyben született számos koreográfiája, itt tapasztalhatta meg a közösséghez tartozás folyamatos élményét. Esmélkedése, szakmai útkeresése ebben a közegben, a főváros egyik legszínvonalasabb amatőr táncgyűttesében formálódott, ahol a pezsgő szellemi élet – viták, szabadegyetemi előadások – lendítették előre pályáján. A tánc ház eszméje is a Bihariban fogant, Joli pedig kulcsszerepet játszott a nemzetközi hírű módszer indulásakor. Pedig nem tett mást, mint 1964 őszén *„felkapaszkodott egy Szék-*

re induló teherautóra” – ahogy a táncházmozgalomról szóló tanulmánykötet előszavában írja. Ott azonban nyitott szemmel és nyitott szívvel vett részt a széki fiatalok táncmultságán, s utána egyre azon gondolkodott – persze, másokkal együtt –, hogyan lehetne ezt a csodát modern, urbánus közegben megteremteni, újraélni. Ebből született meg a revival táncház gondolata, amelyet a Bihari mellett a Vadrózsák, a Vasas és a Bartók Táncgyüttesek bevonásával a Liszt Ferenc téri Írók Könyvesboltja hátsó helyiségében 1972. május 6-án rendeztek meg első ízben. Kevesen tudják, hogy az első táncházak egyik házi-asszonya, motorja, szervezője a néhány évvel korábbi széki látogatások hatására Foltin Jolán volt.

A Bihari mellett a Honvéd Táncgyüttes állandó koreográfusaként a hivatásos táncgyüttes adta lehetőségekkel élve olyan nagy formátumú táncalkotásokat hozott létre, mint az *Asszonyok könyve*, *Harangok*, *Ki népei vagytok*, *Bartók útjai*, *Lagzi*, *A Táncmester*. Utolsó korszakában független alkotóként dolgozott, a szívének legkedvesebb táncosokkal és munkatársakkal (Rémi Tünde, Béres Anikó, Juhász Zoltán, Neuwirth Annamária, Hortobágyi Gyöngyvér), valamint állandó zenész alkotótársával, Kiss Ferencsel. E korszak művei a 2016-ban a MŰPA-ban bemutatott *Elmulik*, a németek 1945 utáni kitelepítéséről szóló táncdráma és a 2018-as *Feketető*.

Koreográfus mestereinek tekintette Györgyfalvy Katalint és Szigeti Károlyt, valamint első férjét, Novák Ferenc „Tatát”. Munkamódszerének meghatározó jegye a táncosok személyiségére formált szerep, az egyéniségközpontú alkotásmód. Ugyanakkor ma már azt is világosan látjuk, hogy az újabb táncos nemzedékben is meg lehetett találni azokat az előadókat, akikre illik a szerep, akik lényükkel sugározzák koreográfusi mondandóját. Ez a tánc, a mozdulat nyelvén kifejezett érzelmek, gondolatok esetében a hitelesség (az ilyen értelemben vett autenticitás) záloga.

Gyermekek számára készült alkotásai (ilyen a *Babázó* vagy az *Évszakok*) egyszerre szolgálták a művészettel nevelés kodályi alapelveit és hoztak létre a néző számára teljes értékű művészi élményt.

Koreográfusi munkásságában különös hangsúlyt kapott a nőiség, az anyaság, s az egyéni alkotói stílusát meghatározó líraiság. Érzékenysége, a líraiságra való fogékonysága a női témák érzelemgazdag bemutatása mellett az emberi létállapotok érzelmi vetületét fejezi ki a tánc, a mozdulat nyelvén, elsősorban az emberi életfordulókhoz, átmeneti rítusokhoz kapcsolódóan. Kései munkáiban az embert (kisembert) a történelem viharában látatja.

A szépírók műveiből is elszeretettel merített: Nagy László, Kormos István, Szakonyi Károly, Dobozi Eszter, Kiss Anna, a jelen és a közelmúlt magyar lírája és prózai művei mellett Garcia Lorca *Bernarda Alba háza* című drámája is alkotásra inspirálta. Művei kivétel nélkül a folklór lényegét értő, a néphagyomány felszínes imitációját messze elkerülő, a kortárs nézőt a jelenben megszólítani képes interpretációk. Magabiztos, kifinomult ízlése legendás az öt ismerők körében. Embersége, humanizmusa kifejeződött a – művészi

pályájával párhuzamos – pedagógiai, közművelődési, módszertani tevékenységében is.

A Magyar Művelődési Intézet munkatársaként fáradhatatlanul munkálkodott az amatőr néptáncmozgalom jobbitásán. Különösen nagy figyelmet szentelt a gyermek néptánc mozgalomnak és a néptáncpedagógia kérdéseinek: útmutatásai napjainkban is irányt adnak e területen. A munkatársaival közösen kidolgozta a *Játék és tánc* kiadványcsaládot és pedagógiai programot. Ezzel a néptánc kötelező tantárgyként való bevezetése előtt vállalkozott a néptánc tananyagga formálásának, tartalmi és módszertani kérdéseinek kidolgozására. 1991-ben az ő kezdeményezésére alapították a hazai gyermek népművészeti közösségek országos ernyőszervezetét, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesületet, melynek 10 éven át elnöke volt.

„Egyszerűen szerettünk egy kultúrát és őszintén hittünk benne.” Foltin Jolán távozása feladatot ró ránk, az ittmaradottakra: az általa megkezdett úton továbbhaladni, szellemiségét megőrizni.

SÁNDOR ILDIKÓ

In memoriam Horsa Istvánné Fekete Zsuzsanna

1996 őszének egyik délelőttjén felkeresett egy magas, (mindig) elegáns, középkorú hölgy, aki lehetőséget kért, hogy elmondja nekem elképzeléseit. Természetesen igent mondtam és ez az igen egy közel negyed évszázadra szóló barátság és szakmai együttműködés kezdete lett.

Mielőtt azonban elkezdte volna mondanivalóját, kaptam egy „vizsgakérdést”: tudom-e, hogy hol van Komáromban Kísszentpéter. Nos, bár a kérdés meglepett, tudtam a választ, hiszen Kecskés László múzeumalapító helytörténész maga is áttelepített, okított a város történelmére, s tőle természetesen ezt is megtanultam.

Miután túlestünk ezen a „bemutatkozáson”, elmesélte, hogy 8 éves volt, amikor 1947-ben szülővárosából, a felvidéki Gútáról áttelepítették a magyarországi Komáromba családjával együtt. Érdekli az építészet, a fényképészet és a történelem, s ezeket vegyítve 1969 és 1993 között a Komáromi 318. számú Ipari Szakmunkásképző Intézet műszaki, építőipari tanáraként, az iskola Szakma- és Várostörténeti Szakkörének vezetőjeként, tanítványaival dokumentálta Komárom építészeti örökségét és a különböző szakmák neves helyi képviselőit. Munkáját több ízben is elismerték.

Nyugdíjasként viszont a néprajz felé fordult, s – a már említett érintettség okán – elkezdett foglalkozni az Észak-Komárom környéki Naszvadról, Gútáról, Martosról, Szentpéterről, Hetényről, Izsáról, Madarról, Dunamocsról, Dunaradványról és Érsekújvárról 1945 és 1948 között áttelepített és azonnal, vagy idővel Dél-Komáromban és a környékén letelepedett családok történetével. A terve olyan gyűjtemény létrehozása volt, amely az otthonról örökített tárgyakat, dokumentumokat, fényképeket, valamint a hozzájuk kapcsolódó történeteket öleli fel.

A beszélgetés végén már körvonalazódott is egy, jövő (1997) évi időszaki kiállítás terve, amely *Két haza egy szívben* címmel meg is valósult. Horsa Istvánné akkor a kiállítás teljes anyagát a Komáromi Klapka György Múzeumnak ajándékozta, de önkéntes néprajzi gyűjtőként annak kezelője, gondozója és gyarapítója maradt. Igen, gyarapítója, mert egy pillanatig sem gondolta, hogy ezzel munkája véget ért! Sőt, ez jelentette valójában a kezdetét.

Fáradhatatlanul járta a látókörébe került családokat és faggatta őket ott hagyott életükről. Ha kellett, visszatért az anyatelepülésre, vagy az áttelepítés első állomására is. Így jutott el többek között Császártöltésre, Szentlászlóra, Boldogasszonyfára, Móra, Csávolyra, Hajósra. Jó hallgatóság volt és jó dokumentátor, hiszen mindig a legújabb technikával rögzítette ezeket a beszélgetéseket. Kezdetben „csak” fotózott és MK 27-es kazettás magnójával vette fel a beszélgetéseket, majd – haladva a korrallal – megtanult videózni és számítógépet használni.

Mindezzel egyfajta összekötő kapoccsá vált az otthon maradottak és az áttelepítettek között.

Gyűjtései eredményét időszaki kiállításokon tette közzé a múzeumban. 2000-ben a *Határon innen, határon túl* címmel a felvidéki fehér vászon és gyócs kézimunkákból készített kiállítást. 2004-ben *A szó elszáll, a kép megmarad* címmel az 1945-ben elhunyt neves gutai fényképész, Nagy Lajos munkásságát, s fényképei által Gúta s környéke korabeli életét (egyházi ünnepek, esküvő, keresztelés, ravatal, munkavégzések, szabadidős tevékenység és

rajtuk keresztül a korabeli ruházkodást, bútortatot, eszközöket, faluképet stb.) mutatta be a fényképész Szönyben élő testvéreitől megkapott fotóhagyatékán keresztül. 2008-ra elkészült a *Hétköznapi áhítat* című kiállítás forgatókönyve, amely a felvidékiek paraliturgikus életével foglalkozik. A tárlathoz képekkel gazdagon illusztrált katalógust is készített. 2011-ben, Nagy Lajos fotóhagyatékának részleges feldolgozásaként és újabb figyelemfelhívásként *Kép-mesék* címmel nyílt tárlat a komáromi múzeumban, melyen tematikus válogatást mutatott be a fényképekből.

Rendezett időszakos tárlatokat a Felvidéken is (Naszvodon, Hetényben, Martoson, Komáromszentpéteren) és az áttelepítettek által lakott több településen (pl. Nagyigmádon).

2011-ben kezdeményezésére emléktáblát avattak Nagy Lajos emlékére, a naszvadi tájház falán, születésének 100. évfordulóján.

Önálló kiállításai mellett részt vett a múzeum történeti és néprajzi kiállításainak gyűjtőmunkáiban. Múzeumpedagógiai rendezvények ötletadója, lebonyolítója volt helyben és a Felvidék több településén, továbbá kutatásainak eredményeit előadásokon népszerűsítette itthon és a Felvidéken egyaránt.

Munkájával több ízben is díjat nyert az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton. Önkéntes néprajzi munkásságát a Néprajzi Társaság 2003-ban *Sebestyén Gyula-díjjal* ismerte el. A határon túli magyar kisebbségek hagyományos kultúrájának kutatásában elért kiemelkedő eredményéért 2018-ban a Magyar Néprajzi Társaság odaitélte neki a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérmét*. 2001-ben megkapta *Komárom Város Polgármesteri Díját*, 2019-ben Komárom Város Önkormányzata a *Pro Urba Komárom Díjat* adományozta számára. Emellett tevékenységét több érintett felvidéki településen elismerő és köszönő oklevéllel díjazták.

Horsa Istvánné munkájának egyik igen fontos eredménye, hogy általa egyre pontosabban kirajzolódik az 1947/48-ban lezajlott magyar–csehszlovák lakosságcsere eseményсора és annak körülményei. Szinte az utolsó órában kezdett gyűjteni, hiszen munkája kezdetén adatközlői már idősek, 60–70 évesek voltak.

És persze soha nem gondolta a munkát befejezettnek. Mindig, még mindig tele volt tervekkel. Halála előtti hetekben is arról beszélgettünk, mi mindent akar még elvégezni.

Tudatában az idő szorításának, még 80 évesen is szédítő fordulatszámon pörgött. Legyen szó az 1996-ban felvállalt ügyről, egy múzeumi programról, vagy éppen imádott családjáról, amelynek tagjai mindig, minden körülmények között számíthattak rá – és persze ő is rájuk!

Felvidéki néprajzi kutatásaival nagy űrt töltött be, és pótolhatatlan nagy űrt hagyott maga után. Adottságaival ma már senki nem rendelkezhet, hiszen ő maga is részese, átélője volt az áttelepítésnek, a kezdetektől – ebből tudott erőt, energiát, tiszteletre méltó elszánást meríteni, s ebből táplálkozott az ügy iránti lelkesedése, a sokat megélt emberek iránt érzett empátiája is. Elsőnek

ragadta meg a témát, s az érintettek kortársaként utolsónak is engedte el – tudjuk, nem önszántából.

Fájó szívvel emlékezünk rá, és soha nem felejtjük!

Hiszen benne él már ő a Komáromi Klapka György Múzeumban: az általa felgyűjtött műtárgyak, a jellegzetes (felvidéki) döntött betűivel megírt műtárgykartonok, vagy a saját készítésű fényképek, filmek, mind rá emlékeztetnek és róla beszélnek.

Az általa olyan nagyon szeretett Bordács Ilona, Komáromszentpéterről Páriba áttelepített, majd Szőnybe „hazaérkezett” sorstársa *Az idő nyomában* című versével búcsúzunk tőle:

*A múltban, kutatva, ha járok
Hol vagyok én, s ki is vagyok
A félelem, vágy szeretet között
Semmibe veszett, eltűnt napok ...
Ezek mind-mind rólam szólnak.
Indultam egykor, dúlt utakon,
S ha olykor vakon is, botorkálva,
Járok az „eltűnt idő nyomában”
Hosszú utakat tettem meg mára
Lettem egy az irdatlan sokaságban,
De itt vagyok, vagyok
Isten őrzött, ha mindenki elhagyott.*

SZÁMADÓ EMESE

* * *

MINDENFÉLE

Borsos Balázs az MTA levelező tagja

Borsos Balázs akadémiai taggá választása és védése

Borsos Balázst az alábbi indoklás alapján a Magyar Tudományos Akadémia 2019-ben levelező tagjává választotta. Székfoglaló előadását *Az ökológiai lányom mint kultúrák összehasonlításának eszköze?* címmel 2020. február 10-én tartotta meg az MTA Székházának Nagytermében.

A SZERK.

Borsos Balázs MTA levelező taggá jelölésének indoklása

Borsos Balázs a magyar néprajztudomány kiválósága, nemzetközileg ismert tudósa, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének tudományos tanácsadója.

Szűkebb szakterülete: etnográfia (etnokartográfia, néprajzi informatika), ökológiai antropológia, afrikanisztika. Tárgyukat és módszerüket tekintve is jelentős monográfiák szerzője, gyűjteményes kötetek szerkesztője. Dolgozatainak jelentős hányadát nívós hazai és külföldi szaklapok közölték. Korábbi művei közül kiemelkedő a természeti környezethez alkalmazkodó bodrogközi hagyományos paraszti gazdálkodást bemutató monográfiája (*Három folyó között*. Akadémiai kiadó, 2000). Az ökológiai antropológia elméletét és módszertanát mutatja be *Elefánt a hídon* című kötete (L'Harmattan, 2004), melynek lényegét mintegy húsz éve időről időre előadja az ELTE Európai Etnológia néven működő doktori iskolájában/programjában is. A hazai afrikanisztikát gazdagítja *Szafari a pále, pále – A gróf Teleki Samu vezette expedíció (1887–1888) szerepe és jelentősége Kelet-Afrika néprajzi feltárásában* címen megjelent kötete (Budapest, 1998). A magyar nagytájak (Dunántúl, Kisalföld, Alföld) térbeli tagolódásának és az ott élő népcsoportok jellegzetes hagyományainak bemutatására vállalkozott *A magyar népi kultúra régió, I–II.* címen kiadott ismeretterjesztő monográfia első kötetében (M-érték Kiadó, 2011).

Közel másfél évtizedes elmélyült elemző munkával hozta létre *A magyar népi kultúra regionális struktúrája I–II.* címen 2011-ben kiadott művét. Ennek forrásbázisa az 1987–1992 között kiadott *Magyar Néprajzi Atlasz* 634 térképlapja és a térképek alapját képező szakarchívum volt. Az európai etnológiában is úttörő módon, számítógépes programmal megvalósított klaszteranalízis nyomán rajzolta meg a hagyományos magyar népi kultúra térbeli tagolódását, jelölte ki a műveltségi javak és a tájnyelvi elemek földrajzi elterjedése nyomán körvonalazódó régiók határait. Ezért a munkájáért 2014-ben *Akadémiai Díj*ban részesült. Munkája a nemzetközi közönség számára átdolgozott változatban 2017-ben *The Regional Structure of Hungarian Folk Culture* címmel angolul is megjelent a Münster–New York székhelyű Waxmann kiadónál.

Egyetemi oktatómunkát 1986 óta rendszeresen végez, többségében az ELTE BTK Néprajzi Intézetében, mind a graduális, mind a posztgraduális képzésben. 1993–2011 között a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszékén félállású docensként adott elő. Tagja az ELTE BTK Habilitációs Bizottságának, továbbá a néprajz szak Államvizsga Bizottságának, rendszeresen részt vesz PhD-értekezések bírálatában, habilitációs és akadémiai doktori eljárásokban.

Felelős szakmai közéleti tisztségek egész sorát látta és látja el: nem akadémikus közgyűlési doktor képviselő, a Néprajztudományi Bizottságnak 2011 és 2017 között elnöke, jelenleg operatív ügyekkel foglalkozó társelnöke, tagja az MTA Jelölőbizottságának és a Magyar Néprajzi Társaság választmányának. 2012-től a 2018-as közgyűlésig tagja volt az AKT-nek, 2016–2018 közt tagja volt az NKFIA Társadalom- és Bölcsészettudományi Kollégiumának. Az IUAES (International Union of Anthropological and Ethnological Sciences) nemzeti bizottságának titkára. Korábban tagja volt a Domus Hungarica kuratóriumának, az OTKA Néprajzi, illetve Kulturális Kutatások Zsűrijének,

2011 és 2016 között a Magyarországi Humboldt Egyesület Etikai Bizottságának, 2007–2010 között a Man and Biosphere Magyar Nemzeti Bizottságának. Humboldt ösztöndíjasként 2000–2001-ben és 2004-ben a Bonni Egyetemen kutatott, 2016-ban pedig – ugyancsak a Humboldt Alapítvány támogatásával – a Münchener Egyetemen dolgozott. 2011–2014-ben az EU pályázati támogatással *Etnofolk* néven folyó nemzetközi program egyik projektfelelőse.

Szakmai kitüntetései: *Akadémiai Ifjúsági Díj* (1994), *Jankó János-díj* (1995), *Györffy István-érem* (2012), *Akadémiai Díj* (2014). Állami kitüntetés: *A Magyar Érdemrend tisztikeresztje* (2018).

Kiemelkedő, sokoldalúan képzett, maradandó új eredményeket felmutató kutató. A mai magyar néprajztudomány és kulturális antropológia meghatározó tagja.

KISS JENŐ
KÓSA LÁSZLÓ
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA
TALLIÁN TIBOR
VÁSÁRY ISTVÁN

Magyar Néprajzi Társaság – Magyar Örökség

Magyar Örökség díjat kapott a Magyar Néprajzi Társaság

A Magyar Örökség és Európa Egyesület 2019. december 14-én a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében tartotta meg a *Magyar Örökség 97.* díjátadó ünnepségét.

Poprády Géza, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott főigazgatója a bírálóbizottság nevében harmadikként Filep Antal etnográfus kollégánkat, nyugalmazott egyetemi tanárt kérte fel (alább olvasható) laudációjának megtartására, majd annak elhangzása után Bodó Sándornak és Kemecsi Lajosnak, Társaságunk elnökének, illetve főtitkárának átadta a *Magyar Örökség* díj odaítélését igazoló érmet és dokumentumokat.

A SZERK.

A Magyar Néprajzi Társaság felterjesztése a Magyar Örökség díjra

A Magyar Néprajzi Társaság a hazai tudományosság és közművelődés patinás szervezete az idén emlékeztethet megalakulása 130. évfordulójára. 1889. X. 10-én tartotta alakuló közgyűlését. A Magyar Néprajzi Társaság attól kezdve a hazai tudományos kutatásban, a tudománynépszerűsítésben és a nemzeti kultúra, a tudományosan megalapozott önismeret alakításában kiemelkedő szerepet töltött be.

A néprajz az újkorban vált igazi tudománnyá. Ugyan a különböző népekről már az ókorban és a középkorban születtek leírások, de ezeket átszőtték a mitikus és mesei elemek. A 17. és a 18. század fordulóján vált a kormányzatok és a társadalom számára nélkülözhetlenné a tudományos népismeret. Bél Mátyás és tanítványai, munkatársai európai érték-

kü alapokat fektettek le hazánkban. Nagy lökést adott a tudomány fejlődésének a 19. század első fele, főként a *Tudományos Gyűjtemény* kiadása. A kortársi leíró kutatások mellett, kísérletek történtek a népeleti jelenségek néptörténeti forrásként való felhasználására.

A Magyar Néprajzi Társaság megalakulásakor a reformkor és a szabadságharc tudós egyéniségei fogtak össze a 20. századra felkészülő ifjú nemzedékkel. Így lett az alapító elnök Hunfalvy Pál professzor, az 1848–49-es parlament jegyzője.

A hazai néprajz művelésében nehézséget jelentett, hogy a szaktudomány egyetemi katedráit csak 1929-től kezdték megszervezni. Ugyan a társtudományok nagy egyéniségei tartottak néprajzi kurzusokat, de ez a szakkutatók képzéséhez nem volt elégséges. Elsőként Herrmann Antalt, a kiváló filológus kutatót 1898-ban a Kolozsvári Tudományegyetem habilitálta néprajzi témakörben, aki 1921-től Szegeden is folytatta tevékenységét szinte haláláig, 1926-ig. Ilyen körülmények között a Néprajzi Társaság kínált fórumot arra, hogy a szaktudomány elveit, gyakorlatát kikövacsolják. A társaság választmányának tanácskozásai, felolvasóülései, vándorgyűlései és az 1890-től folyamatosan megjelenő folyóirata, az *Ethnographia*, és a kiadványsorozatok teremtettek európai jelentőségű szaktudományt, végeztek igényes ismeretterjesztést.

A Magyarországért Alapítvány kurátori ügy határozta,
jeles bizottságot kérnek fel arra a célra, hogy együttműködve
létrehozzák a Magyar Szellem Láthatatlan Múzeumát.

A Magyar Örökség és Európa Egyesület által
ezen szándék szellemében megerősített bizottság 2019. december 14-én
a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA DÍSZTERMÉBEN
kinyilvánítja, hogy az arra méltó

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

kultúraörző tevékenysége

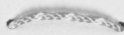
MAGYAR ÖRÖKSÉG.

amiről ezen oklevél bizonyosságot tesz.

A Magyar Néprajzi Társaság
névét az Aranykönyv őrzi.

Handwritten signatures:
Sándor Lóránt
Sándor Lóránt
Béres László
3. János István
Farkas András
Juhász János

Handwritten signature:
Klinghammer István
elnök
Magyar Örökség-díj bírálóbizottság

Handwritten signatures:
Lengyel István
Farkas László
Béres László
Juhász János
Sándor Lóránt

A tudományos egyesületek közfunkcióin jóval túl kellett terjedjen a társaság tevékenysége. Ugyanis a néprajz megkövetelte, hogy számos szaktudomány kutatói fogjanak össze a nemzeti és európai népelet, a népi vagy közkultúra vizsgálatára. A néprajz műhelyeiben szükség volt mind az anyagi kultúra, a gazdaság, a fogyasztás vizsgálatára, mind a szellemi szféra

(a költészet, a zene, vallás és a hiedelmek) feltárására, mind a társadalom egységei és működésük megismerésére. Ez szerteágazó felkészülést igényelt a társtudományokban. Csak akkor lehet maradandó eredményt elérni, ha a részismereteket következetesen integrálják. Európa egyes országában olykor ma is a népelet gazdasági kultúráját, gazdálkodási rendszerét és a szellemi szférát (benne a népköltészet, a népzene örökségét) egymástól tudományszervezetileg élesen elkülönülten kutatják. A hazai tudományfejlődés azért is sajátos, mert a nemzeti és vele az európai kultúra vizsgálatát nem különítették el a földrészünkön kívüli népektől, a törzsi kultúráktól. A hazai néprajz az emberi közösségek kultúrájának, életmódjának teljességét igyekezett tudományos tárgyszerűséggel vizsgálni, közkinccsé tenni. A Néprajzi Társaság adott keretet ahhoz, hogy a gazdasági, technikai tevékenységek kutatóit a népköltészet, a népzene, a néptánc vizsgálóival és a társadalmi élet szerveződéseivel, íratlan normáival foglalkozókkal közös „asztalhoz” ültesse, ösztönözze az egységes szemléletű összegezését.

Nehéz feladat felsorolnunk a Néprajzi Társaság nagy egyéniségeit. Ám nem hagyhatjuk említetlenül Herman Ottót, aki a társasági működést néhány év tapasztalata alapján megreformálta, akinek a néprajzi művei ma is hatnak. Érdeemes megemlékeznünk Jankó Jánosról, a táj kutatás és a nemzetközi összehasonlítás úttörőjéről. Ne feledjük Sebestyén Gyulát, aki a népköltészeti kutatások mellett, a néprajz népszerűsítésén túl érdemeket szerzett a néprajz önkéntes gyűjtőinek szervezésében. A felejthetetlen történész, Tagányi Károly élete utolsó szakaszában népi jogszokásokat kutatott, és a társaság elnökeként hunyt el. Györffy István és Viski Károly sokoldalú életműve ma is eligazító. Bartók Béla, Kodály Zoltán és tanítványi köre a Néprajzi Társaság aktív támogatásával teremtett etnomuzikológiai iskolát a világ számára. Az 1950-es években indulók közül csak a korán elhunyt Martin Györgyöt állítom például, aki a néptáncaink tudományos elemzése során az európai táncok rendszerezőjévé vált. A társtudományok klasszikusai közül Horváth János irodalmár akadémikust idézem, aki olykor máig érvényes dolgozattal gazdagította az anyagi kultúra kutatását is.

A Magyar Néprajzi Társaság példaadó módon teljesítette feladatait. A nemzeti önismeret tudományos alapjait fektette le, kínálta a közművelődés számára. Következésképpen törekedett arra, hogy a magyarság és az egykori államterület népeinek kultúráját Európa és a világ tudományossága elé tárja. A Magyar Néprajzi Társaság a mögöttünk maradt igen nehéz 130 év folyamán mindent megtett, hogy a népi kultúránk magyar örökségét, európai és egyetemes kapcsolatainkat a tudomány eszközeivel feltárja, értékelje, közkinccsé tegye. Tette ezt úgy, hogy a velünk szomszédos népek értékeit becsülte, és következetesen elzárkózott a faji előítéletektől, a tudomány eszközeivel ellenállt a náciizmusnak. Az 1948-ban bekövetkezett diktatúra évtizedeiben minden lehetséges eszközt felhasznált a Néprajzi Társaság, hogy nemzetközi tudományos kapcsolatokat fenntartsa. A Magyar Néprajzi Társaság fennállása minden korszakában a magyar és az európai örökség tudományos feltárásán, közkinccsé tételén munkálkodott. Méltó egyesületünk elismerésére.

FILEP ANTAL

„Így olvasunk mi!” Felhívás a IX. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra

A rendkívüli pályázati felhívásunk ötletét a járvány okozta rendkívüli társadalmi helyzet adta. A karanténhelyzet ellensúlyozására indítjuk útjára az *Így olvasunk mi!* című gyűjtőpályázatot.

Gyűjtsük össze és írjuk le: *Hogy olvasunk mi?* Az olvasás az egyik legemberibb képességünk! A mai és reális olvasási szokások összegyűjtése, leírása (esetleg elemzése) a legjobb pályamű téma. Kérünk benneteket, hogy az olvasás szeretetét mindenáron ne hangsúlyozzátok. Nem is szükséges. Ne legyen olyan a pályamű kicsengése, mintha könyvbagoly írná. Ha például a krimi, vagy az internetes böngészést kedveled, arról számolj be a pályaműben. Az is olvasás. Kíváncsian várjuk azokat a pályaműveket is, amelyekben mások (egyén vagy csoport) olvasási szokásait írtátok le. Érdeklődésre számot tart minden olvasáshoz kapcsolódó szokás, tárgyi kellék bemutatása, gyűjtése a jelenben és a múltra vonatkozóan egyaránt – időkorlát nélkül.

Kik pályázhatnak? A tanulók, pedagógusok, szülők, fiatalok és felnőttek pályamunkáit várjuk. Az olvasás 21. századi új eszközeinek (mint például táblagép és e-olvasó) a mindennapjainkban való használatát különösen szívesen vesszük, minél több pályaműben dokumentálva várjuk.

A megpályázható három kategória a következő.

1. Egyénileg általános iskolai tanulók vagy tanulócsoporthoz (5–12 fő) és pedagógusok, a korosztály olvasási szokásainak kutatása iránt érdeklődők.

Alkategóriák: a. alsó tagozatos tanuló és/vagy pedagógus, az olvasás kutatása iránt érdeklődő (egyéni v. csoportban), b. felső tagozatos tanuló és/vagy pedagógus, az olvasás kutatása iránt érdeklődő (egyéni v. csoportban).

2. Egyéni középiskolai vagy egyetemi diákok vagy csoportjaik, tanárok, a korosztály olvasási szokásainak kutatása iránt érdeklődők. Alkategóriák: a. középiskolai diák és/vagy tanár, az olvasás kutatása iránt érdeklődő (egyéni v. csoportban), b. egyetemi diák és/vagy tanár, az olvasás kutatása iránt érdeklődő (egyéni v. csoportban).

3. Felnőtt olvasók, szülők, nagyszülők, olvasó közösségek, felső korhatár nélkül, a felnőtt korosztály olvasási szokásainak kutatása iránt érdeklődők. Alkategóriák: a. kisgyermekes szülő/nagyszülő (egyéni v. csoportban), b. szülő nagykorú gyermekkel (egyéni v. csoportban), c. felnőtt olvasó vagy olvasó közösség, a felnőtt korosztály olvasási szokásainak kutatása iránt érdeklődő (egyéni v. csoportban).

A legjobb pályaműveket jutalmakkal és díjakkal ismerjük el.

A pályaművek szakmai zsűri értékelésében és az eredményhirdető konferencián jutalomban részesülnek. Az 1. kategória legjobbjait készítő tanulócsoportok minden tagját és pedagógusait BOOKR Suli előfizetéssel díjazzuk. A 2. kategória legjobbjait a *Tradíció Magazin* számaiban jelentetjük meg és a 3. kategória legjobbjait az *Így mesélj, hogy olvasson* című könyvvel jutalmazzuk.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG
NÉPRAJZI GYŰJTŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK ELNÖKSÉGE
ÉS A
TRADÍCIÓ MAGAZIN SZERKESZTŐSÉGE

A barkók napjainkban

Közel 40 éve már, hogy megjelent Paládi-Kovács Attila barkókról írott egyedülálló monográfiája: *A barkóság és népe* (Miskolc, 1982, újabb, bővített kiadása, Miskolc, 2006. Ezt megelőzően Uő.: A barkó etnikai csoport. *Műveltség és Hagyomány* 10. [1968] 175–218.), ezáltal mind szakmai, mind szélesebb körben ismertebbé vált ez a Borsod, Nógrád, Gömör és Heves megyékben élő népcsoport.

A közelmúltban egyre több híradás látott napvilágot, ami a barkókkal kapcsolatos. Tudományos kutatások eredményei, kiadványok jelentek meg, felerősödtek a népművészeti törekvések, amelyek egy kiállításban is testet öltöttek, illetve a helyi közösségek körében is tetten érhető egyfajta barkó öntudat, ami különböző rendezvényeket generál.

2012-ben rendezték meg először a Barkóság ünnepét Ózdon, ahol több előadás is elhangzott. Ezek tanulmányra formált változatait szerkesztette Alabán Péter egy sorozatindító kötetbe (*Studia Barkonum / Tanulmányok a Barkóságról*), amelyet azóta további négy szám követett már. Ezek mellett további településmonográfiák is színesítik a barkókkal kapcsolatos bibliográfiát.

- Alabán Péter–Csépany Attila: *Hódoscsépany társadalomtörténete a XX. század közepéig*. Ózd, Városi Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Kör, 2006. 103 p.
- Alabán Péter: *Domaháza monográfiája és történeti bibliográfiája*. Domaháza–Ózd, Ózdi Művelődési Intézmények kiadványa, 2010. 246 p.
- Alabán Péter (szerk.): *Táj–Nép–Hagyomány*. Studia Barkonum / Tanulmányok a Barkóságról I. Ózd, Újra Ózdért Közhasznú Egyesület, 2013. 142 p.
- Alabán Péter (szerk.): *Falu–Munka–Ember*. Studia Barkonum / Tanulmányok a barkóságról II. Ózd, Alapítvány Szentsimon Fejlesztésére–Újra Ózdért Egyesület, 2014. 307 p.
- Alabán Péter (szerk.): *Közösségek–Sorsok–Tradíciók*. Studia Barkonum / Tanulmányok a barkóságról III. Ózd, Alapítvány Szentsimon Fejlesztésére, 2015. 215 p.
- Alabán Péter (szerk.): *Vidék, társadalom, történet*. Studia Barkonum / Tanulmányok a Barkóságról IV. Borsodszentgyörgy, Borsodszentgyörgy Önkormányzat, 2016. 142 p.
- Alabán Péter (szerk.): *Történet, emlékezet, társadalom*. Studia Barkonum / Tanulmányok a Barkóságról V. Ózd, Uraj-Susa Jövőjéért Általános Védelmi, Bűnmegelőzési, Településszépítő Egyesület, 2017. 230 p.
- Alabán Péter (szerk.): *Kissikátor, az élhető település*. Kissikátor Község Önkormányzata, Kissikátor, 2019. 187 p.

A Hagyományok Háza részeként működő Magyar Népi Iparművészeti Múzeum adott otthont a *Barkók földjén* című kiállításnak (2019. december 5.–2020. január 25.), amely az Ózd környékiek szötte-, hímzés-, viseletkultúráját mutatta be. Mindez az ún. Barkó projekt eredményein alapszik, amelynek keretében a Hagyományok Háza munkatársai, oktatói tanfolyamokat, előadásokat tartottak a helyieknek, ezáltal visszatartva a már feledésbe merülő népi motívumokat és technikákat. A térségben a helyi hagyományok megőrzését, továbbörökítését és megújítását a Barkó Kézműves Egyesület vállalta magára, az általuk készített remekművek voltak láthatóak a tárlaton. Aktivitásuk arra is kiterjed, hogy egy-egy meghívásnak eleget téve különböző foglalkozásokat tartsanak, másokkal is megismertessék a barkók népművészetének jellemző vonásait. Így eljutottak a határ másik oldalán lévő Gömörpéterfalára is, ahol már évek óta szerveznek sikeres programokat, mint a barkósági lovastúrát, vagy éppen a *Barkó Virtus Napját*, amelynek keretében minden esztendőben megrendezésre kerül az ún. „*parasztolimpia*”.

MÁTÉ GYÖRGY